

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Н. І. Корецька,
Д. В. Збирун**

**РИНОК ПЛАТІЖНИХ КАРТОК УКРАЇНИ:
АНАЛІЗ ТА СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ**

Монографія

**Луцьк
РВВ Луцького НТУ
2016**

УДК 336.717.11(477)(066)

ББК 65.262.1 (4Укр)в6

К-66

Корецька Н. І., Збирун Д. В. Ринок платіжних карток України: аналіз та стратегії забезпечення ефективності функціонування : монографія. – Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2016. – 141 с.

У монографії з'ясовано зміст та визначальні ознаки ринку платіжних карток; розроблено класифікацію факторів, що впливають на функціонування ринку платіжних карток; вивчено зарубіжний досвід функціонування ринку платіжних карток; розроблено методичний підхід, згідно якого здійснено аналітичне дослідження ринку платіжних карток в Україні; сформовано стратегію забезпечення ефективного функціонування ринку платіжних карток і визначено основні інструменти їх реалізації; запропоновано методику прогнозування впливу тарифної політики банку на обслуговування платіжними картками; доведено, що розвиток системи безконтактних платежів є альтернативою забезпечення ефективності ринку платіжних карток в Україні.

Наукове видання розраховане на науковців, керівників та спеціалістів управлінських структур, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів.

Рецензенти: **Н. С. Вавдіюк**, доктор економічних наук, професор,

О. О. Другов, доктор економічних наук, професор,

К. В. Павлов, кандидат економічних наук, доцент

Схвалено до друку Вченою радою Луцького національного технічного університету «25» жовтня 2016 р., протокол №3.

ISBN 978–617–672–149–9

Корецька Н. І., Збирун Д. В., 2016

ВСТУП

Нині в Україні ринок платіжних карток є одним із сегментів, який найбільш динамічно розвивається. При цьому експерти вказують на значний потенціал для його подальшого розвитку в умовах підвищення якості послуг і зниження тарифів з їх обслуговування.

На думку зарубіжних фахівців, динаміка розвитку ринку платіжних карток в Україні перевершила найсміливіші очікування: картковий бізнес сьогодні не лише довів свою перспективу, але й став невід'ємним елементом комплексу банківських послуг.

В Україні увага до операцій з використанням платіжних карток почала приділятися банківськими установами після завершення їх становлення як господарських структур. В сучасних умовах наукова система управлінських рішень і впровадження передових методів управління операціями з використанням платіжних карток набувають все більшого значення. На основі цього програми банків щодо розвитку їх карткового бізнесу є одними із перспективних.

Ринок платіжних карток і перспективи його функціонування досліджували як вітчизняні (Т.Андрейків, О.Вовчак, Г.Вознюк, А.Герасимович, О.Засць, І.Коваль, Т.Косова, В.Кравець, С.Криворучко, О.Пиріг, А.Поліщук, С.Поліщук, А.Савченко, Т.Смовженко, В.Харченко, А.Чумаков, О.Шевчук, А.Шермет, Г.Шпаргало, Г.Щербаков, В.Ющенко та ін.), так і зарубіжні науковці (Д.Хамфрі, Б.Самерс, Д.Шеппард, Д.Шоенмейкер, А.Грінспан та ін.). Однак, не дивлячись на таку значну кількість наукових напрацювань щодо розвитку ринку платіжних карток, існує потреба в комплексній оцінці даного сектору банківської системи.

Інформаційною базою дослідження слугували: законодавчі та нормативні акти України з питань розвитку вітчизняного карткового бізнесу; статистичні і аналітичні матеріали НБУ, Незалежної асоціації банків України, Державного Комітету статистики України; наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених у сфері фінансів, грошей та кредиту, банківської справи; аналітичні розрахунки автора, виконані в процесі виконання дослідження; джерела мережі Інтернет, а також інша методична, навчальна та періодична література за темою дослідження.

У монографії з'ясовано зміст та визначальні ознаки ринку платіжних карток; на основі вивчення підходів вчених розроблено класифікацію факторів, що впливають на функціонування ринку платіжних карток; вивчено зарубіжний досвід функціонування ринку платіжних карток; розроблено методичний підхід, згідно якого здійснено аналітичне дослідження ринку платіжних карток в Україні (проаналізовано: наявність і якісну характеристику держателів платіжних карток;

забезпеченість інфраструктурою обслуговування платіжними картками; інтенсивність використання платіжних карток; безпеку обслуговування платіжними картками); сформовано стратегію забезпечення ефективного функціонування ринку платіжних карток, яка на основі визначальних ознак включає допоміжні стратегії (підвищення фінансової грамотності населення; розвитку та переоснащення інфраструктури обслуговування; максимальної інтенсивності; подолання бар'єрів ризикованості) та основні інструменти їх реалізації; запропоновано, як один із шляхів забезпечення ефективності функціонування вітчизняного ринку платіжних карток, здійснення прогнозування впливу тарифної політики банку на обслуговування платіжними картками; доведено, що розвиток системи безконтактних платежів є альтернативою забезпечення ефективності ринку платіжних карток в Україні.

Монографія складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження. У першому розділі монографії зосереджено увагу на вивченні теоретико-концептуальних засад функціонування ринку платіжних карток. У другому розділі наукового дослідження розроблено методичний підхід, згідно якого здійснено аналітичне дослідження ринку платіжних карток в Україні. Третій розділ роботи присвячений формуванню стратегії забезпечення ефективного функціонування ринку платіжних карток і визначено основні інструменти їх реалізації; запропоновано методику прогнозування впливу тарифної політики банку на обслуговування платіжними картками; доведено, що розвиток системи безконтактних платежів є альтернативою забезпечення ефективності ринку платіжних карток в Україні. У висновках узагальнено викладений матеріал.

Автори монографії не претендують на повне вирішення усіх проблем, які сьогодні мають місце у картковому бізнесі. Деякі з положень, що розглядаються, вимагають подальшої розробки та експериментальної перевірки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК

1.1. Ринок платіжних карток: зміст та визначальні ознаки

1.2. Фактори, що впливають на функціонування ринку платіжних карток

1.3. Практика функціонування ринку платіжних карток в зарубіжних країнах

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК

1.1. Ринок платіжних карток: зміст та визначальні ознаки

Потужні світові фінансові кризи останніх років призвели до серйозних випробувань банків на міцність. Нині банківська діяльність великою мірою залежить від використання нових технологій ведення бізнесу, зокрема у сфері платіжних карток. Залежно від використовуваних методичних підходів до оцінювання економічної ефективності здійснення операцій з платіжними картками характеризується результативність цих операцій та визначається доцільність та напрями розширення сегментів ринку платіжних карток на макро- та мікрорівнях [1, с. 3–4].

З'явившись в середині ХХ ст., картки набули поширення в більш як 200 країнах світу. І нині ключовим елементом електронних банківських систем виступають саме платіжні картки. Їх використання дедалі більше поширюється у світі. Щороку спостерігається активне витіснення звичайних чекових книжок та готівки. Платіжні картки стають найбільш часто використовуваним інструментом безготівкових розрахунків у більшості країн світу. Так, їх частка в загальній кількості трансакцій є значною в Саудівській Аравії (99%), Китаї (71,7%), Канаді (69%), Індії (66,6%), Швеції (59,3%) тощо [2, с. 16].

В Україні також спостерігається конкуренція банків щодо освоєння нових сегментів ринку платіжних карток. Попит клієнтів на надійний та зручний засіб розрахунку стимулює діяльність банків для надання різноманітних якісних послуг і продуктів. Адже за допомогою платіжних карток клієнти можуть отримувати заробітну плату та пенсію, розраховуватися в торговельних мережах, замовляти та оплачувати найрізноманітніші товари, роботи і послуги, здійснювати банківські перекази, одержувати кредити та інше [3, с. 36]. Операції з платіжними картками, з одного боку, розширюють спектр банківських послуг, а з іншого – являються потужним джерелом ресурсів в іноземній та в національній валютах [3, с. 35].

Загалом за останні десятиліття платіжні картки стали неодмінним атрибутом нашого життя. Практично кожен банк, що працює з приватними особами, надає своїм клієнтам можливість відкриття тих або інших платіжних карток. Усе більше і більше операцій сьогодні можна здійснити з їх допомогою. Ще кілька років тому платіжна картка асоціювалася в розумінні споживача як зручний

спосіб здійснення покупок без необхідності використання наявних грошових коштів. Сьогодні за допомогою платіжних карток є можливість оплачувати використання мобільного зв'язку, покупки в Інтернеті, отримувати доступ до дистанційного управління банківськими рахунками, користуватися різноманітними дисконтними і бонусними програмами тощо [4, с. 9].

Банківські платіжні картки виступають ефективним інструментом грошово-кредитної політики держави. Їхнє масове використання суспільством породжує ряд процесів, що позитивно впливають на економіку нашої країни (рис. 1.1). Так, вони сприяють зменшенню готівкової маси в обігу, забезпечують додаткову стабільність національної грошової одиниці і економічну стабільність держави в цілому [5, с. 3].



Рис. 1.1. Банківська платіжна картка як ефективний інструмент грошово-кредитної політики держави *

** сформовано на основі даних джерела: [5, с. 3–4]*

З метою розуміння суті та основних ознак ринку платіжних карток розглянемо погляди вчених на зміст понять «платіжна картка» та «ринок».

Довгострокова відсутність єдиного нормативно-правового визначення банківської платіжної картки стала причиною неправильного тлумачення змісту даного терміна і призвела до того, що на банківському ринку України тривалий час усі види платіжних карток називались кредитними або пластиковими. Так, в численних публікаціях як економічного, так і юридичного спрямування практично як синоніми вживаються терміни «пластикова картка», «банківська пластикова картка», «кредитна картка», «розрахункова картка», «платіжна картка», «банківська платіжна картка» тощо [6].

Аналіз досліджень показав, що у науковій та навчально-методичній літературі економічного напрямку представлені різні підходи до трактування змісту банківської платіжної картки.

Так, Н. Єрьоміна вважає, що пластикова (платіжна) карта – це загальний термін, яким називають усі види карт, що можуть відрізнятися технічними можливостями, призначенням і виглядом наданих ними послуг [7, с. 112]. Вважаємо, що дане визначення не відображає спектру можливих операцій, що можуть здійснюватися з використанням платіжних карток.

Голод І. В. та Маслак Н. Г. під платіжною картою розуміють один із видів безготівкових розрахунків, основне призначення якої – слугувати клієнту способом доступу до рахунку та для здійснення розрахункових операцій [8]. Єпіфанов А. О., Маслак Н. Г., Сало І. В. вважають, що платіжна картка – це найбільш безпечний і престижний спосіб здійснення повсякденних платежів та зберігання грошей [9]. На нашу думку, перше трактування дуже коротко передає ціль використання платіжної картки, а друге – характеризує лише одну з важливих особливостей платіжної картки – «безпечність» (безперечно, на сьогоднішній день безпечніше розрахуватись картою, ніж готівкою, тим більше, що на даний момент майже у кожної людини є один, а той два таких платіжних інструменти), що, в результаті, вимагає більш детального представлення змісту даного поняття.

У фінансовій енциклопедії визначено, що банківська платіжна картка – це пластиковий ідентифікаційний засіб, за допомогою якого його держателеві надається змога здійснювати операції щодо сплати за товари, послуги та отримувати готівкові гроші. Вона є спеціальним платіжним інструментом, що здійснює функцію засобу ідентифікації, держатель якого ініціює переказ грошей із відповідного рахунку платника або банку, а також здійснює інші операції, передбачені договором [10]. А. Гінзбург подає таке визначення даного поняття: це персоніфікований платіжний інструмент, що надає особі, що користується картою, можливість безготівкової оплати товарів або послуг, а також отримання готівкових коштів у філіях банків і банківських банкоматах. Цієї ж думки дотримуються В. Безлюдний [11, с. 21] і О. Колодізєв, В. Колісниченко [12, с. 162]. Погоджуємося з такими поглядами, оскільки авторами описані основні можливості картки, які може використовувати її власник.

Однак, Д. Кирилюк вважає, що термін «платіжна картка» (а точніше, прикметник «платіжна») не відображає усього обсягу суспільних відносин із використанням пластикових карток, що регулюються законодавством та

Положенням «Про порядок емісії платіжних карток і здійснення операцій із їх застосуванням», затвердженим Постановою Правління Національного банку України від 19.04.2005 р. №137 [13] (пластикові картки можуть використовуватися не лише як інструмент для здійснення платежів, а й як інструмент для зберігання коштів із можливістю їх отримання у готівковій формі через банкомат, як інструмент отримання кредиту тощо). На його думку, платіжні картки виступають інструментом здійснення не лише платіжних, а й інших видів операцій та за своїм обсягом виходять за межі банківської діяльності, оскільки можуть емітуватися не лише банками, а й підприємствами торгівлі та послуг [6]. Д. Кирилюк також пропонує замість поняття «платіжна картка» ввести поняття «банківська пластикова картка». Не погоджуємося з даним твердженням, оскільки в Енциклопедії банківської справи України [14] під терміном «банківська пластикова картка» розуміється платіжно-розрахунковий документ, який видається банком. А це, на нашу думку, передає лише технічну суть платіжної картки, в той час як основні її характеристики не конкретизовано.

В. Золотоголов трактуює визначення платіжної картки так: засіб здійснення фізичними та юридичними особами безготівкових платежів за товари та послуги, виконання вкладних операцій, отримання готівкових грошей [15, с. 134]. Вважаємо, таке трактування описує лише «типові», «поверхневі» операції, що здійснюються за допомогою платіжної карти. На думку А. Борисова, платіжна картка – це документ в формі пластикової картки, який дає змогу здійснювати безготівкові покупки за допомогою електронних платіжних каналів [15, с. 134]. Тут, як і у попередньому визначенні, зазначено лише один вид операцій, які можна здійснювати з використання платіжної картки. Нині перелік операцій, які можна здійснювати з її допомогою, значно розширився та освоївся на ринку.

Банківська платіжна картка, вважає В. Кравчук, – це картка, видана кредитною організацією або спеціалізованою компанією, які засвідчують, що власник картки може стягувати кошти зі свого рахунку у банку (дебетна картка) або користуватися кредитними коштами в межах визначеного ліміту (кредитна картка) [2, с. 16]. Вважаємо, що дане тлумачення подає лише деякі класифікаційні ознаки платіжної картки, тоді як встановлення умов, функцій та правових аспектів щодо неї у визначенні відсутнє.

У Законі України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» визначено, що платіжна картка – це електронний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу коштів з рахунка платника або з відповідного рахунка банку з метою оплати вартості товарів, робіт і послуг,

перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших фізичних чи юридичних осіб, отримання коштів у готівковій формі в касах банків через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором [16, ст. 1, п. 1.27]. На нашу думку, варто притримуватись даного визначення поняття.

Підходи вчених до визначення поняття «платіжна картка» представлено у дод. А (див. табл. А.1).

Визначення поняття «ринок платіжних карток» вимагає встановлення суті поняття «ринок».

Категорія «ринок» – це найбільш поширена категорія в економічній теорії. А оскільки в міру розвитку виробництва й обміну це поняття збагачувалося і змінювалося, то нині як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі існує багато тлумачень його змісту.

Так, О. Курно та Дж. М. Кейнс розглядають ринок як будь-який район, на якому взаємовідносини покупців і продавців настільки вільні, що ціни на одні і ті ж самі товари мають тенденцію легко і швидко вирівнюватися [17, с. 458], а К. Макконнелл та С. Брю розуміють під ним інститут або механізм, який зводить разом покупців і продавців окремих товарів і послуг [17; 18]. Ці науковці описують ринок таким, яким він був два століття тому, в період, коли панувала вільна конкуренція.

У розумінні А. Маршала ринок – це сукупність продавців і покупців, у результаті дії яких об'єкти обміну отримують ціну [19, с. 77]. А П. Хейне вважає, що ринок – це просто набір взаємозв'язків, або конкурентних торгів [17, с. 458]. Такі тлумачення, на нашу думку, не дозволяють зрозуміти ні відносин між людьми, ні сутнісних ознак даного інституту.

Ф. Хайек у своїй праці стверджує, що ринок – це природний процес, породжений діями індивідуумів, які намагаються досягти своєї мети і із різноманітності їх дій формується економічний порядок. Він ніким не регулюється, функціонує без певної мети, неузгоджено з організаційної точки зору, поєднуючи різні конкуруючі цілі [20]. М. Фрідмен, Ф. Макхлуп та Л.Роббінс розглядають ринок як спосіб координації дій учасників, який забезпечує їм свободу вибору, наділяючи його рисою цілеспрямованості з елементами ринкової та директивної економічної координації [20]. Вважаємо, ці твердження є спірними, оскільки з їх змісту випливає, що ринок ніким не регулюється, функціонує без певної мети, є неузгодженим організаційним інститутутом.

На нашу думку, К. Маркс та Ф. Енгельс, розглянувши ринок як відносини між продавцями та покупцями у сфері обігу за властивими йому законами і

формами організації» та як «форму зв'язку між виробниками і споживачами товару [19, с. 77], не уточнили закони і форми формування та протікання цих відносин.

На думку А. Задоя та Ю. Петруня, ринок – це спосіб взаємодії економічних суб'єктів, що базується на ціновій системі і конкуренції [21, с. 276]. З цього визначення випливає, що на «ринок» чинять вплив лише два фактори: ціновий і конкуренції, що є не зовсім правильним. Так, рівень розвитку ринку залежить від діяльності на ньому посередників, від маркетингової компанії, та, особливо, від соціально-політичної ситуації в країні.

Т. Панюк під ринком розуміє сукупність економічних взаємовідносин купівлі-продажу товарів, яким властива економічна незалежність, свобода у виборі продавців і покупців, вільне ціноутворення в умовах конкуренції [19, с. 78], а в «Сучасному економічному словнику» ринок описується як місце купівлі-продажу товарів і послуг, укладання торгових угод; економічні відносини, пов'язані з обміном товарів і послуг, внаслідок яких формуються попит, пропозиція і ціна [22, с. 278]. На нашу думку, у цих визначеннях ринок описується з погляду мікроекономіки, і в них не беруться до уваги такі невід'ємні його сторони як соціальна, культурна, політична тощо.

Автори «Великого економічного словника» розглядають ринок як сукупність соціально-економічних відносин у сфері обміну, завдяки яким здійснюється реалізація продукції і визначається суспільний характер праці; будь-який інститут, що зводить разом покупців і продавців товару чи послуг [23]. З цим твердженням погоджується і Й. Завадський [24, с. 272]: сукупність соціально-економічних відносин у сфері обміну, за допомогою яких здійснюється реалізація товарів або послуг, цілковите визначення суспільного характеру праці, якою вони створюються. Отже, автори описують ринок як середовище, без якого суспільство функціонувати не в змозі. І це є безперечним фактом, оскільки ринок забезпечує взаємозв'язок виробництва і споживання, гарантує суспільну оцінку результатів праці виробників та створює умови для високої ефективності виробництва, а отже сприяє соціально-економічному зростанню суспільства.

Підходи авторів до визначення поняття «ринок» подано в дод. А. (див. табл. А.2).

Підсумовуючи наведені підходи до визначення ринку, можна зробити такі висновки: 1) ринок являє собою соціально-економічну систему взаємозв'язків між її суб'єктами: покупцями та продавцями; 2) дана система є просторово визначеною; 3) взаємозв'язки між суб'єктами системи мають конкуруючі або

протилежні цілі (продавці – максимізації зиску, покупці – мінімізації прибутку) [20].

Загалом, згідно Концепції переходу України до ринкової економіки: ринок – це система товарно-грошових відносин з механізмом вільного ціноутворення, з вільним підприємництвом на основі економічної самостійності, рівноправності та конкуренції суб'єктів господарювання у боротьбі за споживача. Вважаємо, дане визначення чітко та ясно трактує категорію «ринок».

Таким чином, тлумачення понять «платіжна картка» та «ринок» дозволяє визначитись зі змістом поняття «ринок платіжних карток», під яким будемо розуміти сукупність відносин, пов'язаних з процесами купівлі-продажу товарів і послуг, оплати інших зобов'язань, отримання готівки через банківські автомати, а також здійснення операцій за допомогою інших каналів обслуговування [25, с. 97; 26, с. 12; 27, с. 205].

Поняття ринку платіжних карток варто розглядати крізь призму двох аспектів. По-перше, він являє собою особливу сферу економічних відносин, де об'єктом купівлі-продажу є особливий товар – платіж (послуги платежу) і де формується попит та пропозиція на нього. Таким чином, даний ринок забезпечує органічний зв'язок між економічними суб'єктами. По-друге, він являє собою складну інтегровану систему суб'єктів, об'єктів, принципів та інфраструктури, у рамках якої здійснюються платіжні операції. На даному ринку в ролі провайдерів виступають карткові платіжні системи, які надають платіжні послуги споживачам. І саме ринок платіжних карток є формою їхньої взаємодії з метою координації розробки платіжних інструментів і послуг, формування цін на них та надання їх користувачам [28, с. 78–79].

Специфікою ринку платіжних карток є його двохсторонність. У загальному випадку двохсторонній ринок – це ринок, який має дві групи користувачів з виникненням мережових ефектів між ними. На ринку платіжних карток існує два самостійних класи споживачів платіжних послуг: держателі (власники) карток і торговельно-сервісні підприємства, які приймають картки до оплати. Свідченням того, що ринок платіжних карток є двостороннім (на думку С. Бердишева), є такі ознаки: [29; 28, с. 79]:

- наявність двох відмінних груп користувачів (держателів карток і торгово-сервісних підприємств, які приймають картки до оплати);
- присутність елемента, що об'єднує учасників, – у західній економічній літературі – платформа (two-sided platform).

Проте, на думку Гартінгера Р. О. ринок платіжних карток має бути визнаним як тристоронній, до складу суб'єктів якого слід віднести [28, с. 79–80]: фінансовий сектор (банки та інші інституції); держателів карток; державу, чия

роль на ринку платіжних карток полягає у виконанні функцій управління, участі, впливу та регулювання.

Виходячи з розуміння ринку платіжних карток як ринку, який опосередковує товарно-грошові відносини за допомогою карткових інструментів безготівкового переказу коштів (транзакцій) від їхнього власника до одержувача – продавця товару чи послуги, сформулюємо його основні принципи, які визначають місце і роль цього ринку у соціально-економічному розвитку держави (рис. 1.2).



Рис. 1.2. Основні принципи, які визначають місце та роль ринку платіжних карток у соціально-економічному розвитку держави *

** сформовано на основі даних джерела: [28, с. 80–82]*

Перейдемо до розгляду визначальних ознак ринку платіжних карток.

Для сучасної людини платіжна картка об'єднує усі переваги використання банківського рахунку і готівки, більше того вона відкриває для власника картки практично необмежені можливості, які надають платіжні системи. Нині за

допомогою платіжної картки можна отримувати кошти через банкомати, каси банків, здійснювати переказ коштів зі свого рахунку на рахунок іншої особи (фізичної, юридичної), поповнювати рахунок мобільного телефону, оплачувати комунальні послуги тощо. Кількість користувачів платіжних карток щороку збільшується, оскільки користуватися ними зручно, безпечно й вигідно.

Проте, поряд з перспективою масштабного запровадження системи безготівкових розрахунків, а відтак, розвитку ринку платіжних карток, існує низка перешкод, що його стримують (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

**Переваги та недоліки розвитку
ринку платіжних карток в Україні ***

Переваги	Недоліки
Відпадає потреба носити із собою велику кількість банкнот та монет	Недостатньо розгалужена інфраструктура платіжних терміналів та банкоматів
Усунута проблема із видачею решти в магазинах	У окремих випадках стягується комісія за різного роду операції
Конвертування валюти робить банк і клієнт з легкістю може розраховуватись у будь-якому магазині, де є POS-термінали	Низький рівень обізнаності населення про операції використанням платіжних карток
Загубивши картку, досить лише повідомити в банк, щоб усі розрахунки за нею були негайно заблоковані. Відновити нову картку не є проблемою	
Можливість за допомогою інтернет-банкінгу, який на сьогоднішній день присутній майже у кожному банку, регулярного отримання повної інформації про здійснені операції влюбий момент часу і у будь-якому куточку світу, де є мережа Інтернет	

* сформовано на основі даних джерела: [30, с. 122–124]

Проте, якщо порівняти переваги та недоліки, які супроводжують розвиток безготівкових розрахунків, то, як бачимо, все ж таки переваг більше. При цьому перелік недоліків з кожним роком зменшується: інфраструктура – розвивається та розширюється; комісії стягуються у менших розмірах або не стягуються взагалі; працівники банку навчають людей, як безпечно користуватися платіжною картою та ін.

Згідно матеріалів GfK Ukraine, Української міжбанківської асоціації членів платіжних систем ЕМА, НБУ, Українського процесингового центру (UPC), Держкомстату [31] було виявлено, що активними користувачами платіжних

карток (оплата ними товарів та послуг) та банківських послуг в цілому є: молоді люди та люди середнього віку; працюючі та студенти з середнім і вищим рівнем добробуту. Саме серед цих названих категорій переважають держателі кредитних карток та платіжних карток для зарплати, стипендії тощо. Вони частіше інших використовують допоміжні карточні продукти та послуги.

Щодо неактивних держателів платіжних карток (тих, які використовують картки лише для зняття готівки), то ними є [31]: люди середнього віку та старші них; працюючі з середнім рівнем добробуту.

Ці держателі використовують переважно картки для пенсії і у порівнянні з іншими рідше користуються іншими банківськими продуктами.

Тому, на нашу думку, однією з визначальних ознак даного ринку є *наявність та якісна характеристика держателів платіжних карток*.

Ефективність ринку платіжних карток залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів, серед яких чільне місце займає наявність інфраструктури обслуговування, яка в останні роки активно розвивається і виконує одну з ключових функцій платіжної системи, сполучаючи між собою всі складові національної економіки і забезпечуючи проходження значних обсягів трансакцій.

Банківські установи та їх підрозділи (філії, відділення) спільно з платіжними системами постійно проводять акції, спрямовані на навчання та прищеплення клієнту звички оплачувати рахунки платіжною картою, приймають від населення заявки на її виготовлення, а від торгових підприємств – на приєднання до системи здійснення оплати платіжною картою, розробляють проекти з використанням платіжних карток тощо.

Нині в Україні спостерігається розширення мережі обслуговування держателів платіжних карток. Проте, лише деякі банки мають достатню кількість апаратів обслуговування карток, а більшість – незначну.

За даними Національного банку України станом на 01.01.2015 р., до банківських установ, які мають найбільш розгалужену інфраструктуру обслуговування, належать [32]:

- ПАТ КБ «ПриватБанк»;
- ПАТ «Державний ощадний банк України»;
- ПАТ КБ «Райффайзен Банк Аваль».

За даними НБУ найчастіше держателі платіжних карток користуються банкоматами і терміналами самообслуговування. POS-термінали ще незначною мірою освоїлись як користувачами, так і представниками торгової та інших сфер.

У багатьох країнах світу платіжні картки майже витіснили готівку. Люди будь-якого віку вміло освоюють техніку поводження з ними та інструменти, за допомогою яких здійснюються безготівкові операції. Ці країни самостійно створюють інфраструктуру обслуговування не лише в національних масштабах, а й у міжнародних. Це означає, що більшість країн світу закупають техніку, за допомогою якої здійснюється обслуговування держателів платіжних карток.

Звичайно, з кожним днем населення готове більшою мірою використовувати платіжні картки у своїй життєдіяльності, однак інфраструктура не відповідає бажанням клієнтів. З цього можна зробити висновок, що *забезпеченість інфраструктурою обслуговування платіжними картками* – це ще одна визначальна ознака ринку, що досліджується.

Також, на нашу думку, варто виділити таку ознаку ринку платіжних карток як *інтенсивність використання платіжних карток*, оскільки їх обіговість, результативність (прибутковість чи витратність) та направленість операцій з їх використанням є показниками якості функціонування даного ринку.

Кількість і обсяги операцій з використанням платіжних карток є одними із найбільш важливих і об'єктивних показників, які демонструють розвиток ринку платіжних карток в країні. Варто зазначити, що такі показники як кількість емітованих банками платіжних карток, встановлених банкоматів і платіжних терміналів можуть завищуватися керівництвом банків і платіжними системами в рекламних цілях, тоді як вказані вище показники залежать від рівня інфляції і курсових різниць [33, с. 15].

Крім того, дані про кількість і обсяги операцій з використанням платіжних карток формуються процесинговими центрами і є найбільш точним індикатором розвитку ринку платіжних карток.

Сьогодні, основна частина населення України виявляє неготовність до використання платіжних карток. Це проявляється як в недовірі до цих засобів, так і в нерозумінні їх можливостей. Звичайно, це більшою мірою стосується масового споживача. Більшість держателів платіжних карток використовують їх виключно для зняття готівки (одержання заробітної плати, перерахованої на картку), для здійснення безготівкових платежів (оплата комунальних послуг, придбання товарів, поповнення мобільного телефону) платіжні картки використовуються рідше. Не говорячи вже про інтернет-банкінг, який надає колосальні можливості населенню щодо здійснення різного роду операцій самостійно: від відкриття депозиту до купівлі квитків на футбол.

Однак, обсяг платежів із використанням платіжних карток щорічно зростає, що дозволяє розглядати банківські програми з розвитку карткового бізнесу як

одні з найбільш перспективних і прибуткових, незважаючи на необхідність придбання дороговартісного забезпечення [34, с. 27–28].

Використання платіжних карток є не лише зручним, а й безпечним засобом платежу, оскільки зобов'язання власника картки у випадку її втрати є обмеженими. Переважно усі платіжні організації пропонують надійний захист від несанкціонованого використання платіжних карток [2, с. 29].

Користувачі карток постійно отримують детальні звіти про здійснення платежів, що дозволяє аналізувати операції, контролювати свої витрати і мати повну картину щодо стану своїх рахунків. Крім того, запровадження сучасних інновацій у картковому бізнесі забезпечує безпечне здійснення тих чи інших розрахунків з використанням платіжних карток.

Лідер за обсягом випущених платіжних карток в Україні – ПАТ КБ «ПриватБанк» пропонує декілька простих правил, дотримуючись яких держателі платіжних карток не стануть жертвами шахраїв [35]:

1. Зберігайте Ваш ПІН-код, логін і пароль від інтернет-банкінгу в недоступному для сторонніх людей місці; нікому і ніколи їх не називайте.

2. Ніколи не просіть незнайомих людей допомоги щодо використання платіжної картки.

3. Ніколи не надавайте інформацію про свої картки третім особам, навіть якщо вони звертаються до Вас нібито від імені банку.

4. Будьте пильні, якщо Вам приходять SMS-повідомлення невідомого авторства з проханням відправити отриманий код на інший номер.

5. Використовуйте надійні паролі (дата Вашого народження занадто простий пароль) і нікому їх не передавайте.

6. Будьте завжди на зв'язку з банком.

Також, працівники банків повинні надавати інформацію користувачу як себе поводити у ситуації, коли він став жертвою шахраїв, куди і до кого звертатись тощо.

Від шахрайських операцій з платіжними картками страждають як клієнти банків, зазнаючи збитків, так і самі банки, які втрачають не лише гроші, але й репутацію і, як наслідок, своїх клієнтів та торговців, які пропонують здійснення розрахунків у безготівковій формі з використанням платіжних карток [36, с. 50]. Отже, ще однією визначальною ознакою ринку платіжних карток є *безпека обслуговування платіжними картками*.

Визначальні ознаки ринку платіжних карток подано на рис. 1.3.

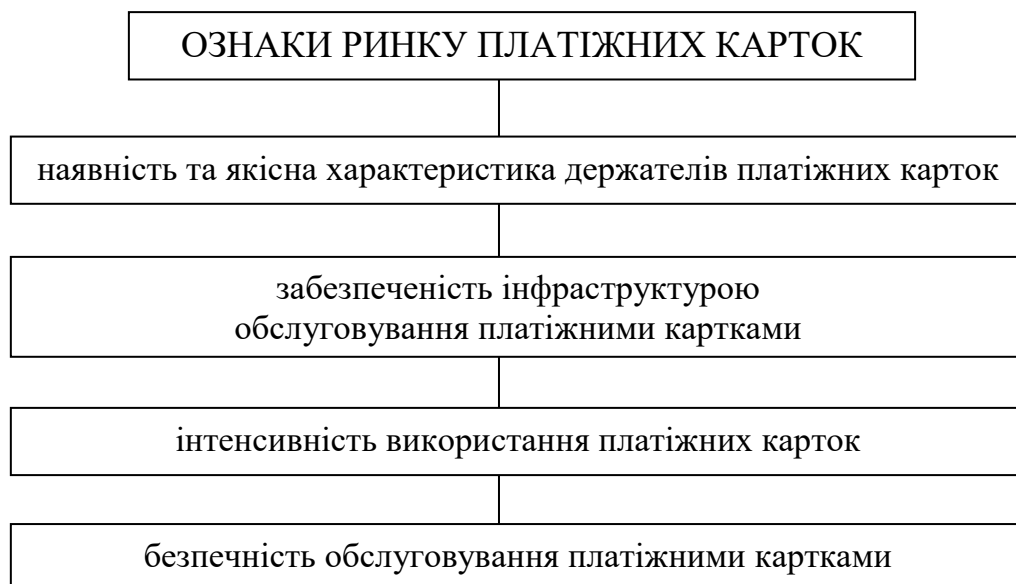


Рис. 1.3. Визначальні ознаки ринку платіжних карток *

** сформовано авторами: [25; 26; 27]*

Отже, ринок платіжних карток – це ціла система, яка на сьогоднішній день тісно взаємодіє з іншими системами та їх різновидами (економічними, соціальними, культурними, міжнародними тощо). Вважаємо, що за допомогою виділених ознак можна здійснити аналіз процесів, що відбуваються на ринку платіжних карток України, і дати їм оцінку.

1.2. Фактори, що впливають на функціонування ринку платіжних карток

Розвиток ринку платіжних карток в Україні зумовлений конкуренцією, яка постійно зростає, та потребою щодо впровадження нових, якісних банківських платіжних продуктів. Він характеризується високими темпами їхньої емісії, збільшенням обсягів операцій та зростанням спектру послуг з їх використанням. Однак розвиток ринку платіжних карток стикається з багатьма проблемами (як внутрішніми, так і зовнішніми), які необхідно вирішувати.

Окремі аспекти щодо факторів, які впливають на функціонування ринку платіжних карток, висвітлені у працях І. Біломісної, А. Висящева, А. Карася, Р. Капралова, К. Катюха, В. Кравця, І. Краснова, Т. Левицької, В. Платонові, О. Сокольської, В. Сословського, Є. Терехова, А. Топоровської, В. Успенко, В. Харченка, В. Черномор, В. Шевалдіної, Д. Яблоновського. Однак вчені переважно розглядали фактори, що впливають на функціонування ринку платіжних карток, в цілому, в той час, як факторам, що впливають конкретно на:

збільшення держателів платіжних карток та їхню якісну характеристику; раціональність розміщення інфраструктури обслуговування платіжними картками; інтенсивність використання платіжних карток та зменшення ризикованості обслуговування платіжними картками, приділялась недостатня увага.

Так, на думку А. Карася, одним із найважливіших факторів зовнішнього впливу є інтенсивний розвиток інтернет-технологій, електронного бізнесу, системи закупівель через мережу Інтернет тощо. І хоча ринок платіжних карток потребує розвитку електронної комерції, проте всі операції з використанням платіжних карток зумовлюють зростання несанкціонованих трансакцій. Крім того, автор вважає, що ситуація значно ускладнюється через відсутність ефективного правового поля для роботи в мережі Інтернет. Також А. Карась зазначає, що на функціонування ринку платіжних карток негативно впливають слабо розвинута інфраструктура ринку та жорстка, несумлінна конкуренція [37, с. 6]. Т. Левицька також виділяє фактори, які прямо чи опосередковано впливають на функціонування ринку платіжних карток: законодавчу неврегульованість операцій із платіжними картками (робота в мережі Інтернет, кримінальна відповідальність за крадіжки через Інтернет, банкомати, використання підроблених карток); недостатній рівень розвитку інфраструктури ринку платіжних карток; несумлінну конкуренцію (це стосується тарифної політики) з боку деяких банків та ін. [38, с. 234]. Погоджуємось, що на функціонування ринку платіжних карток впливають зазначені вченими фактори. Проте, з кожним днем їх вплив зменшується: законодавча база врегульовується, інфраструктура розвивається, конкуренція стає «здоровою». Крім того, автори не вказали на багато інших факторів, вплив яких є більш вагомим за вищезазвані.

Думки стосовно того, що ринок платіжних карток сьогодні розвивається під впливом інтернет-технологій, дотримується і А. Висящев. Проте, він вважає, що позивні тенденції цього провокує новий в Україні продукт – Інтернет-банкінг, який надає максимальний доступ до своїх коштів як у реальному світі, так і в Інтернеті. Так, вчений вважає, що основними тенденціями розвитку інтернет-банкінгу є [39]: зростання кількості активних держателів платіжних карток (тих, хто уміло користується даним інтернет-продуктом); спрощення процесів проведення операцій. Безперечно, інтернет-банкінг – це знахідка у сфері банківських платіжних карток. Він дозволяє користувачам з легкістю оперувати своїми картками в режимі онлайн, активно здійснювати різні трансакції, що, в свою чергу, позитивно впливає на функціонування ринку платіжних карток.

До факторів, що негативно впливають на ринок платіжних карток, О. Сокольська відносить: неякісний зв'язок і обмежені можливості авторизаційних

центрів (слабке та застаріле програмне забезпечення); відсутність уніфікованого підходу до відносин з банками-агентами тощо [40, с. 45]. Не погоджуємося з тим, що названі автором фактори суттєво впливають на ринок платіжних карток, оскільки НТП не стоїть на місці і відбувається постійне оновлення програмного забезпечення, їхнє удосконалення тощо.

І. Краснов та В. Шевалдіна поділяють фактори, що впливають на ринок платіжних карток на 4 групи: політичні, економічні, соціальні та технологічні [41, с. 77–82]. Так, на їхню думку, під впливом політичних факторів формується законодавча база та нормативно-правове забезпечення, яке регламентує функціонування ринку банківських платіжних карток, а також відносини між емітентами і держателями карток. Економічні фактори відображають можливості та здатність клієнтів ринку платіжних карток підвищувати рівень своїх доходів та здійснювати оплату різноманітних товарів та послуг. Соціальні фактори макросередовища відображають характеристики суспільного контексту, в якому існує ринок. В цю групу вчені включають демографічні і пов'язані зі стилем життя фактори, які впливають на потреби населення: розшарування населення за рівнем матеріального достатку, освітньо-культурні, психологічні. Щодо технологічних факторів, то банківська комп'ютерна і телекомунікаційна технологія раз у раз стає помітним фактором прискорення адаптації вітчизняного ринку платіжних карток до вимог міжнародного банківського співтовариства. Погоджуємося, що кожна з перерахованих вище груп факторів макросередовища має певну вагомість для ринку платіжних карток і не повинна залишатися без уваги науковців та аналітиків.

Капралов Р. О., використавши STEP-аналіз, до названих вище чотирьох груп додав ще групу екологічних факторів. На його думку, підвищення рівня екологічної свідомості громадян і збереження навколишнього середовища за рахунок зниження екологічного навантаження є одними з основних у цій групі [42]. З цим твердженням не погоджуємося, оскільки тут розглядається зворотня дія: вплив функціонування ринку платіжних послуг на екологію.

Ефективність платіжної системи зазвичай характеризують: кількість емітентів, кількість випущених карток, кількість активних карток, кількість та сума операцій, що здійснюються з використанням банківської платіжної картки, залишки на карткових рахунках тощо. І. Біломістна та В. Сословський вважають, що на всі ці показники впливає розгалуженість платіжної системи: кількість терміналів, банкоматів, імпринтерів тощо та зручність користування ними. Не менш важливим на їхню думку фактором, що впливає на функціонування ринку платіжних карток, також є інформованість населення про призначення та

можливості банківських платіжних карток [43, с. 99]. Названі фактори безперечно впливають на функціонування ринку платіжних карток і будуть використані у представленні авторської класифікації.

Важливий фактором, що впливає на ефективність функціонування розвитку платіжних карток, вважає В. Черномор, є поширення електронних розрахунків в сфері електронної комерції, що, в свою чергу, пов'язано із зростанням рівня розширення мережі Інтернет, високою її ефективністю у якості інструменту демонстрації товарів і послуг, а також збільшенням продажів цифрових товарів тощо. Проте автор вважає, що на показниках розвитку цього ж ринку негативно відображається масштабність тіньової економіки та недосконалість діючого законодавства, його невідповідність потребам даного ринку карток [44, с. 283]. Варто зазначити, що банківська сфера є найбільш чутливою до розвитку інтернет-технологій. Це пояснюється необхідністю обслуговування клієнтів у широких географічних масштабах (від регіонального до міжнародного) із мінімальними витратами, але із максимальним ступенем зручності та універсальності пропонованих послуг для клієнтів. Також вважаємо, що збільшення частки тіньового сектору економіки безперечно звужує можливості зростання ринку платіжних карток через неможливість активного розвитку зарплатних проектів на підприємствах, які знаходяться в «тіні» тощо.

Катюха К. О. та Успенко В. І. зазначають, що на функціонування ринку платіжних карток негативно впливають: низький рівень купівельної спроможності населення; незацікавленість населення в користуванні платіжними картками; недостатність розвитку інфраструктури обслуговування платіжних карток; необхідність значних капіталовкладень для впровадження карткових розрахунків; потреба у додаткових витратах на придбання, обслуговування обладнання та навчання персоналу [3, с. 283]. На нашу думку, даний перелік факторів доцільно включати у авторську класифікацію. Так, багато підприємств у світі перейшли на використання платіжних карток у своїй діяльності. Проте, зазвичай, малі підприємства (з тіньовою бухгалтерією), що функціонують у нашій країні, не бажають цього робити. Крім того, на здійснення підприємствами різного роду операцій із використанням платіжних карток впливають наступні фактори [45]: необхідність додаткових витрат у вигляді виплати комісійної винагороди еквайру, яка може складати від 1% до 3,5%, та обмеженість грошового потоку, доступного для тіньового обороту, й ухилення від податків.

На думку начальника департаменту альтернативних каналів і підтримки продажів «УкрСиббанка» BNP Paribas Group Н. Кузьмич клієнти все більше використовують платіжні картки, вказуючи на: швидкість та простоту оплати

товарів у торговій мережі з їх використанням; вигідні програми лояльності від платіжних систем та банківських установ для власників платіжних карток; можливість проводити та відслідковувати платежі вдома за допомогою системи Інтернет-банкінг; безпечність та надійність сучасних систем захисту при використанні платіжних карток [46]. Погоджуємося, що усі ці зазначені фактори сприяють збільшенню частки безготівкових розрахунків, а отже впливають на функціонування ринку платіжних карток.

Начальник відділу карткових продуктів «Platinum Bank» С. Кирюхін звертає увагу і на кілька інших факторів, які підтримують функціонування ринку платіжних карток. Так, він виділяє активну діяльність банківських установ, які постійно розвивають свої еквайрингові мережі. Погоджуємося з такою думкою, оскільки, чим більше одиниць еквайрингової мережі буде встановлено, тим більше у населення з'являється можливостей ними скористатися, а отже і усвідомити переваги здійснення операцій з використанням платіжних карток. Крім того, С. Кирюхін вважає, що позитивні результати на функціонування ринку платіжних карток здійснює «освітня програма», яку проводять працівники банків зі своїми клієнтами. І з цим твердженням погоджуємося. Вважаємо, що банки повинні постійно здійснювати активну роз'яснювальну роботу зі своїми клієнтами і пояснювати, чому безготівковий розрахунок більш зручний, ніж використання готівкових грошей [46].

Проте, ці банківські працівники-практики звертають увагу на наявність певних факторів, що стримують розвиток операцій з платіжними картками. Так, до них Н. Кузьмич відносить: недостатню забезпеченість торгових точок платіжними терміналами; низький рівень обізнаності потенційних клієнтів щодо можливостей та переваг використання платіжних карток; занадто велику кількість банкоматів, що сприяє швидкому зняттю коштів з рахунків; недостатню довіру населення до банківських установ, а С. Кирюхін – низький рівень фінансової грамотності, що спостерігається як у клієнтів, які не мають карток, так і у їхніх власників [46]. Погоджуємося, що усі названі експертами фактори негативно впливають на функціонування ринку платіжних карток. Крім того, на нашу думку, використання фінансової інформації, застосування фінансових знань є необхідністю сучасної людини. І саме фінансова грамотність дозволить їм зрозуміти ключові фінансові поняття і використовувати цю інформацію для здійснення операцій з використанням платіжних карток, приймати відповідні рішення тощо.

Функціонування ринку платіжних карток супроводжується значною часткою незаконних операцій з використанням платіжних карток. І. Курдельчук розділяє

ці операції на [47, с. 292–298]: операції з підробленими картками; операції з украденими (загубленими) картками; багаторазова оплата послуг і товарів; шахрайство з поштовими / телефонними замовленнями; багаторазове зняття з рахунку; шахрайство з використанням підроблених сліпів; шахрайське використання банкоматів при видачі готівки; підключення електронного записуючого пристрою до POS-терміналу чи банкомата; інші види шахрайства. Таким чином, даний фактор негативно впливає на ринок платіжних карток і банківським установам необхідно робити все можливе задля запобігання здійсненню злочинів і уникнення таких негативних ситуацій.

Отже, досліджуваний ринок формується під дією як негативних (що гальмують розвиток), так і позитивних (що прискорюють розвиток) факторів (див. дод. Б., рис. Б. 1).

Узагальнення поглядів вчених щодо впливу факторів на ринок платіжних карток представлено в дод. Б (див. табл. Б.1).

Розгляд наведених підходів до класифікації факторів, що впливають на функціонування ринку платіжних карток, свідчить про те, що вчені концентрували свою увагу на факторах в цілому, виділяючи при цьому як негативний, так і позитивний їх вплив. Проте, ними приділялась недостатня увага дослідженню факторів, що впливають конкретно на: збільшення кількості та якісну характеристику держателів платіжних карток; забезпеченість інфраструктурою обслуговування платіжними картками; інтенсивність використання платіжних карток; безпечність обслуговування платіжними картками,. Тому представимо авторську класифікацію факторів, що впливають на ефективність функціонування ринку платіжних карток, за групами (рис. 1.4).

Розглянемо детальніше вплив кожної групи факторів на функціонування ринку платіжних карток.

До групи факторів, що впливають на збільшення кількості та якісну характеристику держателів платіжних карток відносяться: рівень довіри населення до фінансово-кредитного сектору; рівень фінансової грамотності населення; відносини між емітентами і держателями платіжних карток; рівень доходів та купівельної спроможності населення.

Нині питання *рівня довіри до фінансово-кредитного сектору* постає надзвичайно гостро. В Україні, на жаль, досі зберігається одна тенденція – недовіра до фінансово-кредитного сектору економіки з боку клієнтів, зокрема фізичних осіб. Населення продовжує забирати свої заощадження з депозитних рахунків. А все, що люди не можуть забрати з банків у готівковій формі, вони забирають у безготівковій – шляхом оплати за товари і послуги. У більшості банків

до депозитів прив'язана платіжна карта, на яку автоматично перераховуються відсотки. Обмеження на видачу встановлені, як правило, тільки на зняття готівкових коштів, на безготівкові розрахунки обмежень немає, ось населення і користується цим [48, с. 278].



Рис. 1.4. Класифікація факторів, що впливають на функціонування ринку платіжних карток [48, с. 278] *

** сформовано авторами*

Також на забезпечення ефективного функціонування ринку платіжних карток в Україні впливає *рівень фінансової грамотності населення*. Результати

першого всеукраїнського соціологічного дослідження Агентства США з міжнародного розвитку в Україні USAID «Фінансова грамотність та обізнаність в Україні» показали, що більшість населення має низький рівень фінансової обізнаності.

Крім того, швидкість поширення банківських послуг в Україні є повільною (попри всі старання менеджерів і маркетологів). Більшість громадян користуються лише базовими фінансовими послугами, серед яких: оплата комунальних послуг; користування банківським рахунком і частково платіжною картою (зарплатний чи соціальний проекти); проведення платежів через термінали платіжних систем; споживчий кредит та інше [49]. При цьому українці не зацікавлені в отриманні більшого обсягу інформації про фінансові продукти. Це можна пояснити низкою причин: брак коштів для здійснення інвестицій, слабка довіра до банків та держави, нерозуміння того, як користуватися фінансовими послугами, зокрема і платіжною картою тощо [41, с. 81].

На противагу вище наведеному банківські установи роблять усе можливе для підвищення грамотності населення: використовують рекламу з корисною інформацією, вводять нові посади працівників-консультантів, які працюють з користувачами тощо. І результатом цього є те, що все більша частка населення дізнається про те, що безготівкові розрахунки – це зручно, швидко та безпечно, і починає використовувати платіжні картки за прямим своїм призначенням – розраховуються ними за покупки, а не лише знімають готівку в банкоматі. Таким чином, рівень фінансової грамотності населення постійно підвищується.

Важливе значення для потенційних держателів платіжних карток має налагодження *відносин між ними та емітентами*.

Так, на адресу Національного банку України надходить багато скарг від громадян України стосовно виникнення спорів між клієнтами і банками щодо неналежного виконання працівниками банків операцій із використанням платіжних карток. А оскільки невиконання або неналежне виконання банками договірних зобов'язань негативно впливає на стан довіри населення до банківської системи призводить до скорочення безготівкових розрахунків та до відмови громадян використовувати платіжні картки [50], то банківські установи (згідно вимог гл. 9, ст. 55 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [51]) зобов'язані докладати максимальних зусиль задля уникнення конфлікту інтересів працівників банку та їхніх клієнтів.

Світові та вітчизняні тенденції через рівень цін та процентних ставок впливають на *рівень доходів та купівельну спроможність населення*. Так, у період економічного підйому при зниженні рівня інфляції рівень безробіття

зменшується, а доходи населення зростають, що призводить до підвищення купівельної спроможності населення (купівлі більших обсягів товарів і послуг) та зростання шансу використання населенням у своєму повсякденному житті платіжних карток. І навпаки, у період економічного спаду рівень безробіття зростає, а купівельна спроможність населення знижується, що негативно впливає на можливість розрахунків за допомогою платіжних карток [41, с. 78]. Саме тому такий фактор як високий рівень доходів та купівельної спроможності населення підвищує можливості та здатність наявних і потенційних клієнтів здійснювати оплату різноманітних товарів та послуг за допомогою платіжних карток, а отже позитивно впливає на функціонування платіжного ринку.

До групи факторів, що впливають на забезпеченість інфраструктурою обслуговування платіжними картками, відносяться: розвиток інтернет-технологій, електронного бізнесу, системи закупівель через мережу Інтернет; розвиток нових платформ платежів; інфраструктура для проведення безготівкових платежів та впровадження безконтактних технологій; вартість термінального обладнання та обслуговування ним; конкуренція; законодавча база та нормативно-правове забезпечення.

У цілому розвиток інфраструктури ринку платіжних карток в Україні (POS-термінали, імпринтери та банкомати) відповідає темпам зростання кількості платіжних карток. Проте більше половини цієї інфраструктури припадає на високорозвинуті регіони країни. Водночас такий регіональний дисбаланс щодо розподілу інфраструктурних об'єктів дає підстави сподіватися на збільшення обсягів безготівкових роздрібних платежів і банківського самообслуговування в майбутньому за умов поліпшення інфраструктури в регіонах та країні в цілому [52, с. 21].

Розвиток інтернет-технологій, електронного бізнесу, системи закупівель через мережу Інтернет дозволяє збільшити швидкість проведення операцій, а відтак і збільшити кількість клієнтів банку. Проте, ринок платіжних карток постійно розвивається і швидкість цього розвитку залежить від готовності банків вкладати інвестиції в інформаційні технології. Нажаль, не всі банківські установи України готові вкладати значні ресурси у проекти щодо розвитку і впровадження новинок [48, с. 280].

Але варто відмітити, що завдяки розвитку мережі Інтернет співпраця клієнта і банківської установи стає більш оперативною. Так, удосконалене розрахункове обладнання та розвиток інфраструктури ринку платіжних карток прискорює безготівкові операції, що робить їх більш зручними для покупців;

збільшує привабливість карток як платіжного засобу; створює сервіс, що орієнтований на клієнтів банку.

Для фінансово підкованого споживача головним у фінансовій послугі є не вартість, а зручність її використання: хтось стоїть в черзі в ощадкасах, щоб оплатити комунальні послуги, а хтось платить через Інтернет без черги за певні комісійні, але при цьому економлячи свій час і нерви [53]. Проте, нині важливу роль саме відіграють технології самообслуговування клієнтів банків, або так звані альтернативні канали продажів. Активне впровадження зазначених технологій у практику обслуговування клієнтів банків об'єктивно сприятиме збільшенню обсягів безготівкових розрахунків, зокрема роздрібних платежів [52, с. 20]. І вкрай важливим у сучасних умовах є те, що на ринку дистанційного банківського обслуговування відбуваються якісні зміни, які дозволяють клієнтам користуватися послугами цього сервісу в будь-якій точці світу, використовуючи будь-який канал зв'язку з банком. Останні світові тенденції свідчать, що нові платформи платежів стають поширеним способом обслуговування більшості клієнтів банків. Розробка і активне їх впровадження підвищать якість нових платформ платежів та дозволять охопити якомога більшу частку клієнтів. При цьому варто зазначити, що саме безпосередній попит споживачів (з огляду на постійне зростання доступності Інтернету, мобільного банкінгу тощо) зумовлює активний розвиток нових платіжних технологій [52, с. 22].

Отже, на нашу думку, саме *розвиток нових платформ платежів* дозволить банкам більш оперативно і якісно здійснювати операції, спростить проведення розрахунків для населення, створить умови для просування банківських послуг у регіони з недостатньо розвинутою інфраструктурою обслуговування.

Нині безготівкові форми розрахунків стають все більш популярними серед жителів України – громадяни стали частіше розраховуватися картками, ніж користуватися банкоматами. Так, за підсумками 2014 року частка безготівкових операцій у загальному обсязі операцій з картами досягла рекордних 61% та 30% за сумам транзакцій, збільшившись з початку року на 17 та 13 процентних пункти відповідно [48, с. 280].

Сьогодні кожна третя гривня в Україні витрачається безготівково. Таке зростання кількості платіжних операцій, виконаних за допомогою платіжних карток, обумовлене кількома причинами – як підвищенням рівня фінансової грамотності населення, так і розумінням того, що платіжна карта – це універсальний і зручний інструмент для здійснення розрахунків у торговельних мережах та мережі Інтернет. Крім того нині в Україні активно розвивається *інфраструктура для проведення безготівкових платежів*: за останній рік

кількість торговельних платіжних терміналів в Україні збільшилася на 8%, а підприємств, що користуються послугою еквайрингу, – на 17% [48, с. 280].

Погоджуємося з думкою працівників НАБУ, що інвестиції в розвиток інфраструктури карткового бізнесу є на часі. Вони не лише сприятимуть покращенню якості обслуговування існуючих клієнтів, а й забезпечать «запас міцності» з урахуванням тенденції зростання кількості безготівкових операцій.

Тому сучасною особливістю сфери ринку платіжних карток є виникнення й укрупнення торговельних мереж, що вимагає активної співпраці фінансово-кредитних установ і торгівельних підприємств щодо встановлення термінального обладнання. Так, їм необхідно розширювати мережу безготівкових банківських пристроїв, і особливо у торгівельних мережах, оскільки ще не всюди населення може розраховуватись платіжною картою [48, с. 281].

Крім того, власникам торговельних підприємств необхідно стежити за змінами в законодавчій базі країни, зокрема, за змінами до Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [16], який регламентує обов'язкове встановлення платіжного терміналу та забезпечення клієнту права вибору розрахунку.

Вибір підприємством технологій платежу в першу чергу залежить від виду діяльності торговця – потрібні йому стаціонарні чи мобільні моделі, які можуть працювати автономно без підключення до електромережі та дозволяють швидко і якісно розрахувати клієнта в зручному для нього місці, наприклад за столиком кафе чи ресторану (або ж надання послуг з перевезення пасажирів (таксі), продаж товарів із доставкою і розрахунком за товар безпосередньо за адресою клієнта тощо).

Отже, підприємства торгівлі та сервісу (супермаркети/гіпермаркети, АЗС, мережі швидкого харчування тощо) переважно зацікавлені у встановленні платіжного обладнання, що дозволить обслуговувати як звичайні чіпові картки з магнітною смугою, так і картки з підтримкою безконтактної технології оплати (Visa payWave і MasterCard PayPass). А оскільки для них принципово важливою є швидкість обслуговування покупців, то *впровадження безконтактних технологій* викликає з їх боку особливий інтерес.

Нині, коли в умовах постійних змін на ринку платіжних карток населення ретельно ставиться до своїх витрат, і дуже цінує свій час, їм найбільше підходять картки з новітніми безконтактними технологіями, що дозволять проводити платежі в лічені секунди одним дотиком. Так само свій вплив надає і розвинена платіжна інфраструктура: якщо ще рік тому важко було знайти термінал з прийому безконтактної картки, то вже сьогодні це не є проблемою. Звичайно,

зараз мова йде лише про великі центри, але в тому, що це дійде і до маленьких міст – немає ні якого сумніву [48, с. 281].

Отже, торгівельні підприємства у співпраці з банківськими установами повинні активно розширювати мережу POS-терміналів у торгових мережах. Так, якщо споживач буде розуміти, що скрізь зможе з легкістю розрахуватися платіжною картою, то відповідно буде віддавати перевагу безготівковим розрахункам і активно здійснюватиме операції з використанням платіжної картки.

Традиційно в Україні банківські установи самостійно купують і надають обладнання для еквайрингу. Хоча в Європі навпаки – обладнання, яке потім вже підключається до банку, самостійно купують саме торговельні підприємства. Однак ринок в Україні також поступово рухається до цієї моделі [48, с. 281].

Раніше магазини неохоче використовували еквайрингове обслуговування, оскільки введення розрахунків за допомогою платіжних карток фактично означає детінізацію доходів підприємств і відповідно автоматичне зростання податкових відрахувань. Починаючи з 2006 року, торговці активізувалися, з'явився попит на цю послугу, кількість POS-терміналів у торговельних мережах почала стрімко зростати. Проте, за статистикою НБУ, лише близько третини мереж перейшли на безготівкову форму платежів. Основними причинами повільного переходу є невеликий попит на безготівкові платежі з боку населення і висока *вартість термінального обладнання та обслуговування ним* [54; 55, с. 494].

Однак і банки, і торговельні мережі відзначають, що еквайрингове обслуговування є взаємовигідним для всіх. По-перше, реалізація еквайрингу є формою лояльності по відношенню до клієнтів, які самі обирають зручний для них спосіб оплати. По-друге, незаплановані покупки та можливість оплати кредитними картками збільшують торговельний оборот мережі. По-третє, зменшуються ризики прийняття фальшивих банкнот, витрати на інкасацію, відбувається оптимізація грошових потоків. При цьому банки беруть на себе значну частину витрат за проектами: вартість термінального обладнання, його інтеграція, супроводження та підключення; розрахунки з банками-емітентами та міжнародними платіжними системами, навчання персоналу в торговельних мережах, підтримка і супроводження проекту та інше [54; 55, с. 494–495].

Основною з причин значної питомої ваги операцій зі зняття готівки є відсутність стимулів для підприємств торгівлі та сфери послуг щодо встановлення обладнання для здійснення таких розрахунків та необхідності понесення значних капітальних витрат на придбання терміналів [52, с. 21]. Так, придбання і утримання POS-терміналу лягає на плечі підприємця. Обладнання ввозиться з-за кордону та обходиться в середньому в 5–10 тис. грн. Крім того, з кожної операції

магазин платить банку комісію в розмірі близько трьох відсотків. Наприклад, якщо уявити, що 10% покупок буде проводитися через такий термінал, то при середньому річному обороті невеликої торговельної точки на рівні 1,5 млн. грн. втрати на комісіях складуть до 5 тис. грн. А це місячна зарплата кваліфікованого менеджера торговельної мережі [56]. Тому для збільшення значимості безготівкових розрахунків потрібні стимули як споживачам, так і торгівельним підприємствам. І державна підтримка у цьому процесі повинна виражатися не лише в законодавчих ініціативах, але і в пільговому оподаткуванні для підприємств, які приймають картки до оплати, зменшенні вартості термінального обладнання тощо.

Крім того, входження банків до мережі магазинів не є чимось унікальним, це практика, що гарно зарекомендувала себе на ринках Східної та Західної Європи. Лідирують у наданні кредитів мережні гіпермаркети побутової техніки, динамічно розвиваються мережі з продажу мобільних телефонів та цифрової техніки. Кількість точок продажу споживчих кредитів можна значно збільшити за рахунок партнерства з продовольчими торговельними мережами, про що свідчить загальна кількість магазинів у сегменті та динаміка відкриття нових торговельних площ. За таких умов спільні програми лояльності між банками та торговельними мережами стають ще більш затребуваними з боку клієнтів [55, с. 495].

Сьогодні спостерігається гостра конкуренція банків щодо їхньої боротьби за нові сегменти ринку карткового бізнесу. Зацікавленість клієнтів у надійному і зручному засобі розрахунку стимулює діяльність банків у наданні різноманітних якісних послуг і продуктів та значно впливає на зростання банківської *конкуренції* за нові сегменти досліджуваного ринку. Так, стандартною для України є ситуація, коли найгостріша конкуренція спостерігається у великих національних та регіональних торговельних мережах, які спеціалізуються на продажах аудіо-, відео- та побутової техніки, тоді як багато локальних магазинів залишаються без особливої уваги банкірів [55, с. 493].

Великі торгівельні мережі викликають у керівництва банківських установ підвищений інтерес. Перш за все, їх увагу привертає великий потік споживачів у продовольчих магазинах (від 800 тис. до 1 млн. покупців на місяць). Другою причиною є необхідність диверсифікації кредитного портфеля як у частці продукту, так і в частці каналів продажу, а третьою – намагання бути ближче до споживача [54, с. 493; 57].

Таким чином, сьогодні на ринку платіжних карток спостерігається гостра конкуренція банківських установ за перерозподіл клієнтської бази, оскільки в країні з кожним роком зростає частка населення, зацікавленого у надійному і

зручному засобі розрахунку, що, відповідно, стимулює банки до розвитку та впровадження нових різноманітних якісних послуг і продуктів.

Значний вплив на сталий розвиток ринку платіжних карток виявляють політико-правові фактори. Вони тісно переплітаються між собою, оскільки під впливом політичної обстановки у країні формується *законодавча база та нормативно-правове забезпечення*, яке регламентує діяльність суб'єктів на ринку платіжних карток, а також формує відносини між емітентами та держателями платіжних карток [42, с. 319].

В Україні діяльність банків у сфері карткового бізнесу, а саме емісія здійснення операцій із використанням платіжних засобів, регулюється на підставі наступних нормативно-правових актів: законів України «Про Національний банк України» [58], «Про банки і банківську діяльність» [51], «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [16], постанови Правління Національного банку України від 30.04.2010 р. №223 «Про здійснення операцій з використанням спеціальних платіжних засобів» [59], Положення «Про діяльність в Україні внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем», затвердженим постановою Правління Національного банку України від 25.09.2007 р. №348 [60], іншими нормативно-правовими актами України, у тому числі нормативно-правовими актами Національного банку України.

Проте, незважаючи на достатню кількість законодавчих актів України, що регулюють функціонування ринку платіжних карток, існує потреба в їхньому оновленні: вдосконаленні правових засад у сфері безготівкових розрахунків, запровадженні єдиного підходу до державного регулювання діяльності платіжних систем тощо. Тобто, на законодавчо-нормативному рівні потрібно створити такі умови, які б сприяли збільшенню частки безготівкових розрахунків і зменшенню витрат на підтримку готівкових.

До групи факторів, що впливають на *інтенсивність використання платіжних карток*, відносяться: рівень довіри населення до фінансово-кредитного сектору; рівень фінансової грамотності населення; відносини між емітентами і держателями платіжних карток; рівень доходів та купівельної спроможності населення; інфраструктура для проведення безготівкових платежів та впровадження безконтактних технологій; законодавча база і нормативно-правове забезпечення; брендові програми, програми лояльності та бонусні проекти для клієнтів; тарифна політика з боку банківських установ.

Сума та кількість операцій з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, щороку зростає, підтверджуючи, зокрема, зростання популярності безготівкових платежів, що є загальносвітовою тенденцією.

Працівники Національного банку України стверджують, що користувачі платіжних карток все більше довіряють безготівковій формі розрахунків, оскільки це зручно, безпечно й економічно. Так, за останніх 10 років сума операцій за безготівковими платежами збільшилася в 46 разів, що свідчить про позитивну динаміку – інтенсивність використання клієнтами платіжних карток, а, отже, обумовлює об'єктивну необхідність проведення просвітницьких заходів серед населення з метою підвищення *рівня довіри населення до фінансово-кредитного сектору та його фінансової грамотності* [48, с. 283].

Для покращення показника інтенсивності використання населенням платіжних карток необхідно сприяти покращенню *відносин між емітентами та держателями платіжних карток*, що, в свою чергу, потребує здійснення ряду заходів із: забезпечення ефективного управління процесу спілкування, що вплине на зміцнення зв'язків; покращення рівня сервісу обслуговування; удосконалення методів і засобів обміну інформації; підвищення компетентності і професіоналізму персоналу банківських установ тощо [48, с. 283].

Також на інтенсивність використання населенням платіжних карток впливає *рівень доходів і купівельної спроможності населення та інфраструктура для проведення безготівкових платежів і впровадження безконтактних технологій*. Ці зазначені фактори впливають на кількість активних платіжних карток та кількість і суми операцій, що здійснюються з використанням платіжної картки.

Широкий спектр нормативно-правового регулювання операцій з використанням платіжних карток в переважній більшості є імперативними фінансово-правовими нормами, що негативно відображається на інтенсивності здійснення цих розрахунків населенням та встановлює суперечливі правила здійснення таких розрахунків. А оскільки операції з використанням платіжних карток займають приблизно 65% усіх розрахунків у вітчизняному господарському обороті, то *законодавча база і нормативно-правове забезпечення* потребують детального розгляду, системного аналізу та удосконалення [48, с. 283].

Головною причиною збільшення обсягу безготівкових платежів є «дорослішання» українського ринку платіжних карток. І банківські установи активно працюють над тим, щоб така позитивна динаміка продовжувалася. Вони разом з торговими підприємствами розробляють нові продукти і проводять промокомпанії, які стимулюють споживачів до оплати покупок платіжними картками. Отже, відсоток збільшення кількості безготівкових платежів залежить від самих банківських установ – від впровадження ними *брендових програм, програм лояльності та бонусних проектів для клієнтів*, які оплачують покупки платіжною карткою [48, с. 283–284].

Тарифна політика з боку банківських установ теж є важливим фактором, що впливає інтенсивність використання населенням платіжних карток.

Так ціна (тарифи) на ринку банківських послуг, як і на будь-яких інших ринках, формується під впливом ряду факторів: рівня попиту на банківські послуги; собівартості; наявності каналів продажу та місцезнаходження продавців і покупців; податкової системи; стану конкурентної ситуації у цілому на ринку банківських послуг; цінової стратегії банків [61, с. 43].

Нині тарифи на обслуговування залишаються однією з небагатьох стабільних статей доходів банків. І хоча більшість банків встановлюють свої тарифи на обслуговування операцій з використанням платіжних карток в ринкових межах, проте деякі банківські установи ними маніпулюють. До того ж, за словами самих банкірів, вони готові брати з клієнта за обслуговування «рівно стільки, скільки той готовий заплатити – ні більше, ні менше». Іншими словами, хороший банківський менеджмент повинен передбачати зважену цінову політику, згідно з якою банки не зможуть собі дозволити втратити клієнта через неринково завищені тарифи на обслуговування операцій з використанням платіжних карток [48, с. 284].

До групи факторів, що впливають на *безпечність обслуговування платіжними картками*, відносяться: рівень фінансової грамотності населення; законодавча база та нормативно-правове забезпечення; системи захисту.

Сучасні платіжні системи є важливою частиною економічної і фінансово-кредитної інфраструктури країни. Ефективні та безпечні платіжні системи мають вирішальне значення для функціонування економіки і забезпечення фінансової стабільності [62, с. 169].

Саме, тому працівники банків та навчальних закладів фінансового спрямування повинні здійснювати діяльність з підвищення *рівня фінансової грамотності населення* щодо здійснення операцій із використанням платіжних карток (у тому числі мобільних платежів), що, в свою чергу, сприятиме дотриманню клієнтами правил безпеки. Так, в процесі навчання населення починає усвідомлювати, що відповідальність, уважність і дотримання правил безпеки під час здійснення операцій з використанням платіжних карток, постійний контроль за рухом власних коштів, оновлення антивірусного програмного забезпечення на персональному комп'ютері, своєчасне інформування банку про втрату платіжної картки (або її даних) і нерозголошення персональних даних – це запорука збереження власних заощаджень, а також ефективна протидія можливості проведення несанкціонованих дій / сумнівних операцій невстановленими особами з використанням даних їх карток [48, с. 284].

Оскільки законодавча база та нормативно-правове забезпечення операцій з використанням платіжних карток є суттєвим фактором забезпечення безпечних умов їх здійснення, то вони мають постійно вдосконалюватись і синхронно змінюватися відповідно до змін інших складових інфраструктури карткових технологій (технічної та технологічної бази, телекомунікаційного середовища тощо). І безперечно, зміни до законодавчих актів, що регулюють процес здійснення операцій з використанням платіжних карток, повинні бути спрямовані на підвищення рівня їх безпеки [48, с. 284].

Важливою складовою стратегії безпечного обслуговування споживачів платіжними картками є розробка і впровадження сучасних *систем захисту*.

З метою зниження ризиків, що виникають під час здійснення операцій з використанням платіжних карток, необхідно постійно розробляти, вдосконалювати та впроваджувати системи захисту всіх учасників карткових операцій (власників карток, банків, платіжних організацій [63]), що дозволить максимально захистити споживачів від несанкціонованого доступу, від незаконного списання коштів із їхніх рахунків тощо. При цьому оновленими системами захисту повинні забезпечуватися як операції в торговий точках (зокрема, за картками з чіпами), так і операції зі зняття готівки в банкоматах, мобільні та інтернет-платежі. Системи захисту повинні: розроблятися спільно з емітентами карток і регуляторами; виходити за межі можливих на сьогодні загроз; боротися з платіжним шахрайством поряд із токенізацією, біометрією і платежами в режимі реального часу тощо [48, с. 284].

Тобто, на функціонування ринку платіжних карток впливають різні групи факторів, які взаємопов'язані та взаємообумовлені. Визначення сили та напрямку їх впливу є необхідною передумовою ефективного функціонування ринку платіжних карток.

Перш, ніж приступити до детального аналізу, доцільним вважаємо вивчення міжнародного досвіду функціонування ринку платіжних карток з метою порівняння його з вітчизняним.

1.3. Практика функціонування ринку платіжних карток в зарубіжних країнах

На сьогодні ринок банківських послуг України, в тому числі і ринок платіжних карток, зіткнувся із серйозними труднощами, що уповільнюють його розвиток. На його функціонування впливають суперечливі політичні, економічні

й соціальні перетворення, відсутність обґрунтованої та загальновизначеної концепції розвитку національної банківської системи і, звичайно, відсутність досвіду її побудови в умовах ринкової економіки.

Оскільки Україна в найближчому майбутньому прагне приєднатися до Європейського Союзу і, крім того, межує з окремими країнами Західної Європи та Російською Федерацією, вивчення та аналіз досвіду цих країн дозволить подолати проблеми, що були присутні на їх ринку платіжних карток та нині характерні для України. Крім того, оскільки платіжні картки, точніше їхній прообраз, з'явилися ще у 1914 році в США [64], то досвід формування та функціонування ринку платіжних карток в цій країні буде також цікавим.

Отже, розглянемо світовий досвід функціонування ринку платіжних карток на прикладі США, Російської Федерації та Польщі за виділеними ознаками (див. п. 1.1; рис. 1.3): наявність та якісна характеристика держателів платіжних карток; забезпеченість інфраструктурою обслуговування ринку платіжних карток; інтенсивність використання платіжних карток; безпечність обслуговування платіжними картками.

Наявність та якісна характеристика держателів платіжних карток.

Щодо наявності та якісної характеристики держателів платіжних карток у Польщі, то активні платіжні картки мають 2/3 поляків, з яких 95,5% використовували їх у своїй життєдіяльності хоч б один раз і 4,5% – неактивні, тобто ніколи ними не користувалися.

Варто зазначити, що категорія населення Польщі віком 25–44 роки є найактивнішою на ринку платіжних карток і на неї припадає 54–58% операцій з використанням платіжних карток. Категорія населення віком старше 44 років має меншу частку на ринку платіжних карток – 25%, а категорія населення віком 65 років і старше – 19%. Тобто, як показує статистика, літні люди або не бажають або побоюються здійснювати безготівкові розрахунки або взагалі не знають про можливість здійснення операцій з використанням платіжних карток. Також варто зазначити, що найбільше здійснюють операції з використанням платіжних карток поляки з високим та середнім рівнем доходу [65, с. 41].

На сьогодні, платіжні картки, особливо кредитні, є важливим платіжним інструментом для більшості американців. Так, у 2013 році було здійснено опитування серед населення США і виявлено, що принаймні одну платіжну картку мають 72,1% споживачів платіжних послуг [66, с. 28]. Також опитування показало, що 33% населення США мали 1–2 платіжні картки; 18% – 3–4 платіжних картки; 9% – 5–6 платіжних карток; 7% – 7 і більше платіжних карток [67]. В середньому на одного користувача припадає 4,4 платіжних картки і один з десяти

споживачів платіжних послуг має більше ніж 10 платіжних карток. Це свідчить про те, що населенням США широко використовуються платіжні картки незалежно від їх віку та матеріального стану.

Щодо демографічного розподілу держателів платіжних карток, то найбільшу частку операцій з використанням платіжних карток в США здійснюють молоді люди та населення середнього віку (30–49 років). Середній вік для держателя платіжної картки, що вперше її отримав, становить 20,8 років.

Загалом власники платіжних карток віком 21–29 років здійснюють 13,5% операцій з їх використанням; віком 30–39 років – 37,8%; віком 40–49 років – 30,1%; віком 50 років і більше – 8,6% [68, с. 65]. Варто зазначити, що в США користувачами платіжних карток є 84% студентів.

Огляд ринку платіжних карток Російської Федерації показав, що у 2014 році для здійснення операцій платіжні картки використовувалися 81% опитаних росіян, що на чверть більше, ніж у 2010 році [69]. Також серед росіян значно зросла частка держателів платіжних карток – з 58% у 2013 році до 71% у 2014 році. Максимальний рівень проникнення платіжної картки (біля 50%) був характерний серед пенсіонерів та непрацюючих [70, с. 5].

У 2012 році на одного росіянина в середньому припадало 1,3 платіжної карти [69], а у 2014 р. – 2,3.

Наявність платіжної картки значно варіюється залежно від матеріального стану населення. Так, у групі людей з низькими доходами та доходами нижче середнього рівня держателів платіжних карток менше майже у 2 рази [70, с. 5]. Загалом серед держателів платіжних карт з різними показниками сукупного сімейного доходу були виявлені відмінності в кількості платіжних карток і частоті їх використання. Так, серед респондентів з сімей з доходом понад 75 тис. руб. – 90% держателів платіжних карток, причому половина з них активно використовує картки для оплати покупок; серед представників домогосподарств з більш низьким доходом – 79% власників платіжних карток, з яких 39% є активними користувачами.

Таким чином, за даною ознакою можна зробити висновок, що завдяки першості щодо впровадження у обіг платіжної картки, найбільшою часткою її поширення серед американців та здійснення операцій з її використанням характеризується саме США. Але у Польщі та Російській Федерації частка держателів платіжних карток також зростає щороку. І варто відмітити у цих країнах максимальне проникнення платіжної картки серед пенсіонерів та непрацюючих. Щодо вікової характеристики, то в досліджуваних країнах найбільша частка операцій з використанням платіжних карток припадає на групу

людей віком 30–50 років. Аналіз матеріального стану держателів платіжних карток засвідчив, що найбільше здійснюють операції з платіжними картками особи з високим та середнім рівнями доходу.

Забезпеченість інфраструктурою обслуговування ринку платіжних карток

В умовах зростання кількісних і якісних показників ринку платіжних карток на сьогодні «картковий» бізнес був і є пріоритетним.

Це спостерігається і у Польщі, на ринку платіжних карток якої відбуваються позитивні зміни. Так, зросла мережа точок торгівельних підприємств; POS-терміналів з прийому платіжних карток; банкоматів; збільшилась частка POS-терміналів з безконтактною функцією та кількість місць, де клієнти можуть здійснювати виплати сервісу «cash back» [65, с. 42].

Стан забезпечення інфраструктурою обслуговування польського ринку платіжних карток подано на рис. 1.5.

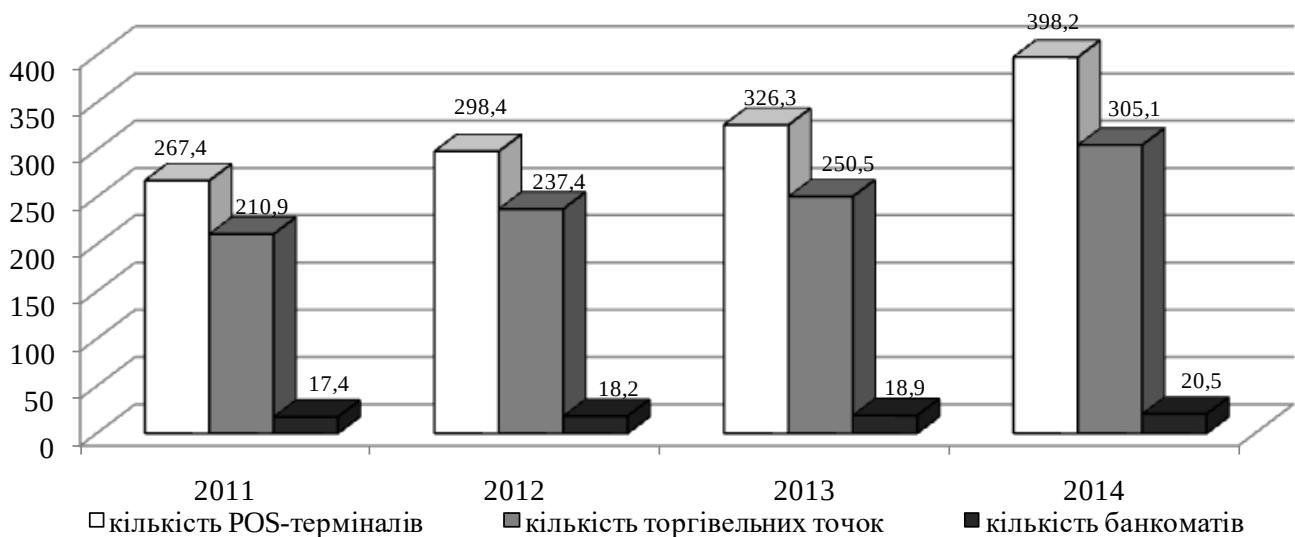


Рис. 1.5. Кількість обладнання для обслуговування платіжними картками в Польщі у період 2011–2014 років, тис. од. *

** сформовано на основі даних джерел: [71; 72]*

Отже, згідно досліджень, на території Польщі POS-термінали присутні майже у кожному споживчому закладі. А кількість банкоматів та кількість закладів торгівлі та сервісу, де наявні точки для прийому платіжних карток, є оптимальною та достатньою для потреб держателів платіжних карток.

США має найбільш розвинену та інноваційну інфраструктуру обслуговування карткового бізнесу. Це зумовлено тим, що в країні присутня вагома частка активних держателів платіжних карток (близько 91%), що, в свою чергу, вимагає наявності належно злагодженої технічної інфраструктури (рис. 1.6).

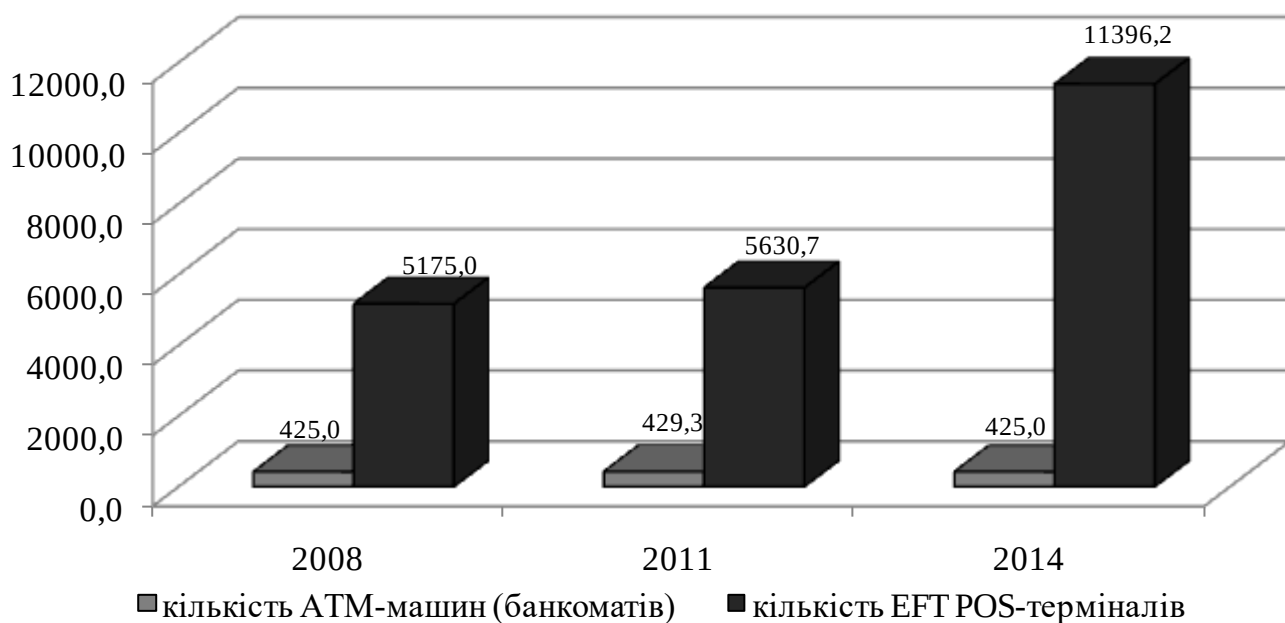


Рис. 1.6. Кількість обладнання для обслуговування платіжними картками в США у 2008 р., 2011 р. та 2014 р., тис. од. *

** сформовано на основі даних джерел: [73, с. 400; 74]*

Щодо банкоматної мережі в США, то на кінець 2011 року за кількістю банкоматів, що припадають на млн. жителів, ця країна займала провідне місце серед інших розвинених країн світу. Але варто зазначити, що перший банкомат почав функціонувати в США у 1969 році. І нині 17% населення США використовують банкомати в якості основної одиниці інфраструктури платіжного обслуговування. Однак, через поширення з 2008 року серед американців онлайн-банкінгу їх роль починає зменшуватися.

У 2014 році загальна кількість банкоматів, що використовувалася населенням США, становила 425 тис. од., з яких 48% належали фінансовим інститутам, а 52% – незалежним гравцям на ринку. Загалом банкоматна мережа в загальній кількості банкоматів, що використовуються у світі (3 млн. од.), складає 14,2% [75].

За останні роки відбулось значне зростання мережі EFT POS-терміналів у всьому світі, в тому числі і в США. Так, у 2014 році у порівнянні з 2011 роком їх кількість зросла у 2 рази. Загалом у 2011 році США як і за кількістю банкоматів, так і за кількістю EFT POS-терміналів на млн. жителів входило у трійку лідерів (після Франції та Великобританії), маючи на своїй території 5630,7 тис. од. даного термінального обладнання, що на 455,7 од. більше, ніж у 2008 році.

Отже, населення США для задоволення своїх потреб щодо здійснення операцій з використанням платіжних карток забезпечена інфраструктурою обслуговування. Цей висновок підтверджують статистичні дані щодо лідируючих позицій США у світі за даними показниками.

Відомості про пристрої, розташовані на території Російської Федерації, що призначені для здійснення операцій з використанням платіжних карток, наведені у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

**Відомості про пристрої для здійснення платіжних операцій
на території Російської Федерації
у період 2010–2014 рр., тис. од. ***

Рік	Кількість пристроїв з прийому платіжних карток	Кількість банкоматів	Кількість електронних терміналів		Кількість імпринтерів	
			Всього, з них:	встановлених в закладах торгівлі та послуг	Всього, з них:	встановлених в закладах торгівлі та послуг
2010	681,6	109,9	538,0	434,5	33,7	29,4
2011	837,2	141,9	662,4	528,5	32,9	28,9
2012	1047,4	171,9	848,6	695,0	26,9	23,0
2013	1328,8	188,8	1125,3	953,7	14,7	11,8
2014	1701,2	222,8	1468,8	1280,2	9,6	8,5

* сформовано на основі даних джерела: [76]

Як свідчать дані табл. 1.2, кількість пристроїв з прийому платіжних карток на території Російської Федерації з кожним роком має тенденцію до зростання. Цьому є логічне пояснення: збільшення кількості платіжних карток призводить до зростання їхнього інфраструктурного обслуговування. Проте, варто відмітити, що під час опитування на питання «Що є основним стримуючим фактором безготівкових платежів?» третина учасників (31%) назвали «нерозвиненість інфраструктури» або «недостатню кількість магазинів та закладів, які приймають до оплати платіжні картки». Ці відповіді необхідно враховувати банківським установам.

Загалом, проаналізувавши рівень забезпеченості інфраструктурою платіжного обслуговування в Польщі, США та Російській Федерації, можна зробити висновок, що ринок платіжних карток в цих країнах є інфраструктурно розвиненим і дозволяє клієнтам ефективно (швидко, в зручному для них місці тощо) здійснювати операції з використанням платіжних карток.

Інтенсивність використання платіжних карток

У річному статистичному звіті Голова Національного банку Польщі зазначив, що в країні відбувається зростання розрахункових карток, але падіння кредитних. Крім того, він відмітив, що у 2014 році в країні налічувалося близько 27 млн. дебетових карток, що становить 80% всіх емітованих платіжних карток [77]. Отже, кількість платіжних карток в Польщі за 2012–2014 роки мала позитивну тенденцію до зростання (рис. 1.7, див. дод. В, табл. В.1).

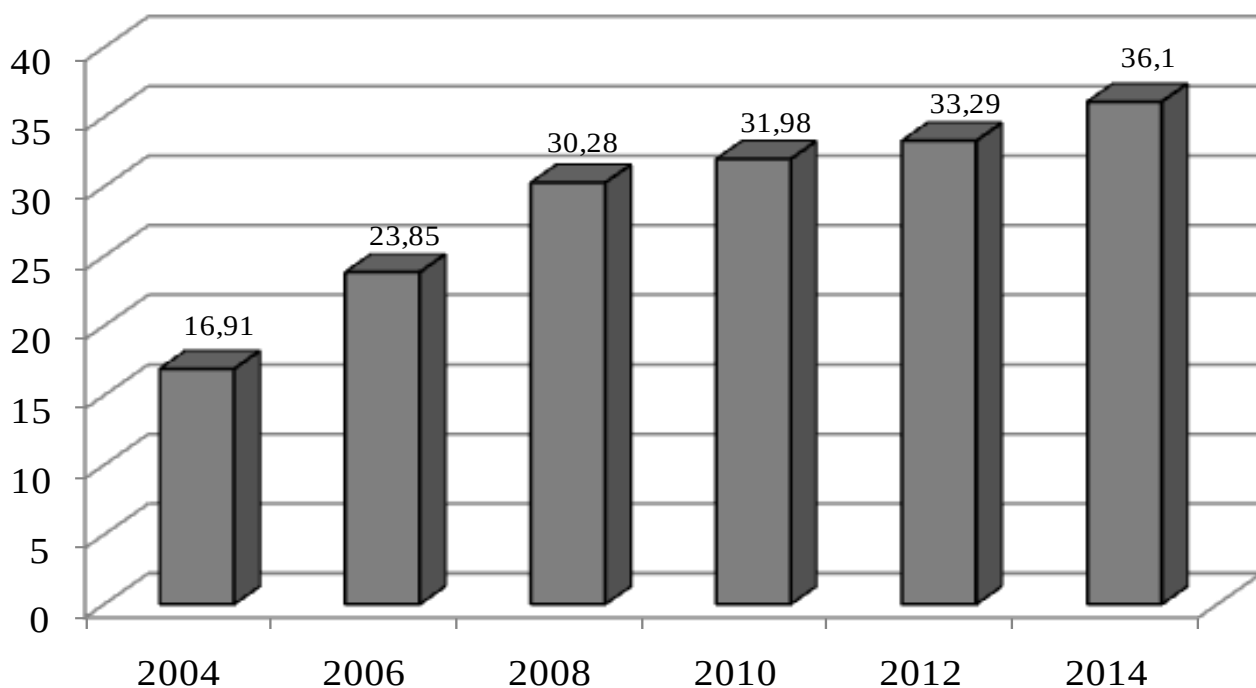


Рис. 1.7. Кількість платіжних карток в Польщі в період 2004–2014 рр. (млн. шт.) *

** сформовано на основі даних джерел: [72; 78, с. 3; 79]*

Як свідчать дані рис. 1.7, у 2014 році порівняно із 2004 роком кількість емітованих платіжних карток зросла більше як у 2 рази. Навіть на кінець 2014 року у порівнянні з вереснем цього ж року зростання відбулося на 1,6% (на 560 тис. платіжних карток) [77] (див. дод. В, рис. В.1–В.3).

Схильність поляків до використання з платіжних карток характеризує такий показник як кількість ініційованих транзакцій (див. дод. В, табл. В. 2). Так, наприкінці 2014 року було зареєстровано 534,1 млн. транзакцій у безготівковій формі на загальну суму 42,1 млрд. злотих, що відповідно на 19,2% та 24,8% більше попереднього періоду [65, с. 44].

Щодо активних операцій з використанням платіжних карток, то наприкінці 2014 року в Польщі було зафіксовано зниження їх кількості та обсягів. Платіжні картки використовувалися їх власниками для здійснення операцій (як готівкових, так і безготівкових) в середньому 20,5 рази. При цьому платіжні картки були використані для здійснення платежу в безготівковій формі в середньому близько 15,3 рази [77; 81].

Варто зазначити, що в Польщі спостерігається збільшення кількості операцій з використанням кредитних платіжних карток, здійснених через мережу Інтернет.

Таким чином, не дивлячись на те, що середня кількість платіжних карток на одного поляка нижча середнього цього ж показника по ЄС, польський ринок є

одним з найбільш інноваційних в Європі, адже він пропонує своїм клієнтам широкий доступ до найдосконаліших платіжних технологій.

В США, як в інших країнах світу, головною вимогою здійснення операцій з використанням платіжних карток є зручність. І саме кредитні картки є зручним платіжним інструментом, популярність якого чітко відображає кількість безготівкових платіжних операцій в США і кількість держателів кредитних карток. У 2010 та 2014 роках в США налічувалося відповідно близько 390,2 млн. та 421,8 млн. кредитних карток (рис. 1.8).

Також в останні роки в США дуже поширеним стало використання населенням дебетових карток. Так, їх кількість у 2014 році досягла 5,2 млрд. шт., що на 1,3 рази більше, ніж у 2010 році (див. рис. 1.8).

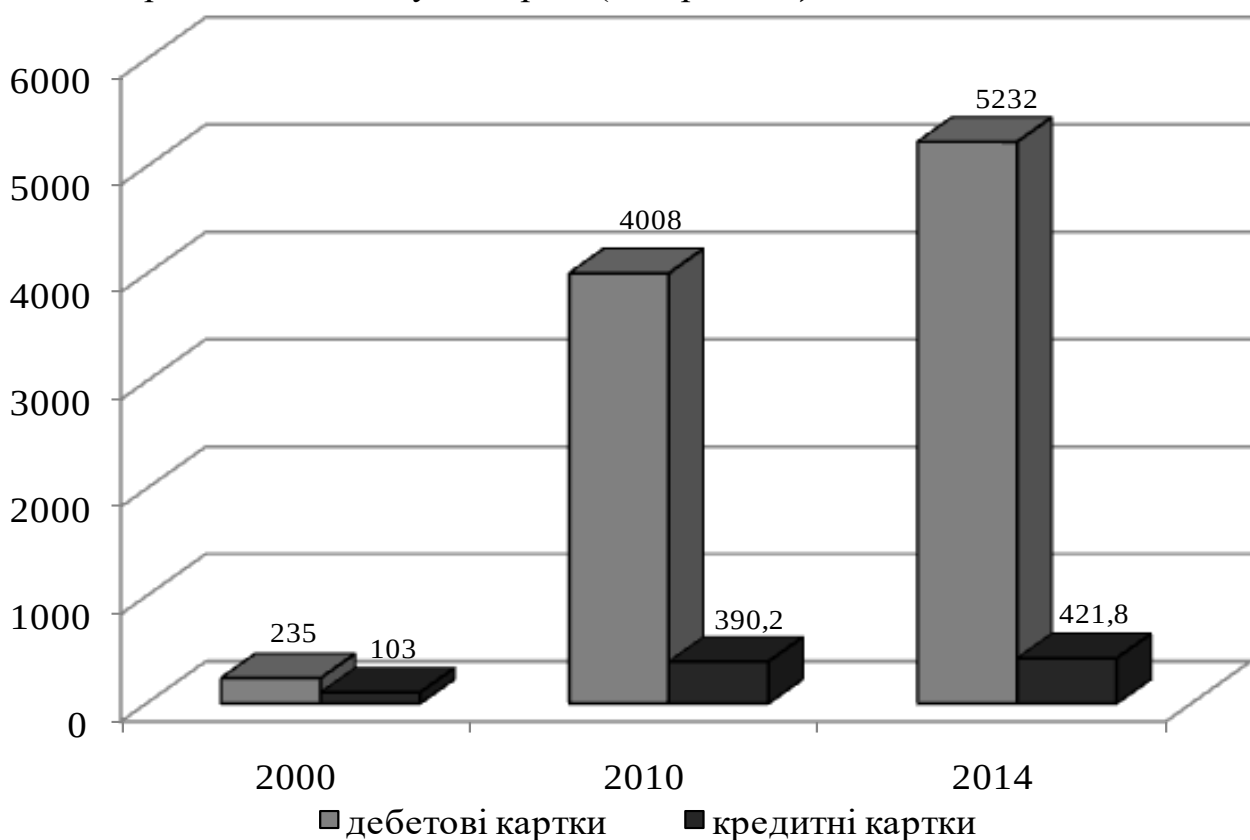


Рис. 1.8. Кількість платіжних карток в США у 2000 р., 2010 р. та 2014 р. (млн. шт.) *

** сформовано на основі даних джерела: [82]*

Щодо безготівкових платіжних операцій, здійснених в США власниками платіжних карток, то їх кількість у 2014 році за кредитними картками становила 31,4 млрд. транзакцій, а за дебетовими – 60,8. Це відповідно на 4,5 та 3,8 рази більше, ніж у 2000 році (на 1,6 рази і 1,6 рази більше, ніж у 2009 році) (рис. 1.9).



Рис. 1.9. Кількість платіжних операцій в США з використанням карток за способом оплати в період 2000–2014 рр., млн. шт.*

** сформовано на основі даних джерела: [83, с. 15]*

Отже, рівень інтенсивності використання платіжних карток населенням США є високим і характеризується з року в рік позитивним трендом.

В Російській Федерації динаміка за термінами використання платіжної картки в цілому явно не виражена: 2/3 держателів платіжних карток відмітили, що користуються платіжним інструментом більше 3-х років [70, с. 5]. Крім того, респонденти Російської Федерації різних вікових груп по-різному розглядають стимули до оплати платіжними картами. Так для активних користувачів платіжних карток віком 25–35 років важливим чинником її використання є можливість здійснення покупок через мережу Інтернет (46%). Цю ж причину назвали і 34% власників платіжних карток віком 35–45 років.

У Російській Федерації більшість власників платіжних карток продовжують використовувати їх в основному для зняття готівки в банкоматах (понад 80%). Але, незважаючи на те, що основна мета використання платіжної картки населенням – це отримання готівки, спектр можливостей платіжної картки, якими користуються росіяни, розширюється. Так, наприклад, у 2014 році у порівнянні з 2011 роком частка користувачів платіжних карток, що використовують її тільки для зняття готівки в банкоматі, знизилася на 13%. Це, безперечно, позитивний факт (рис. 1.10).

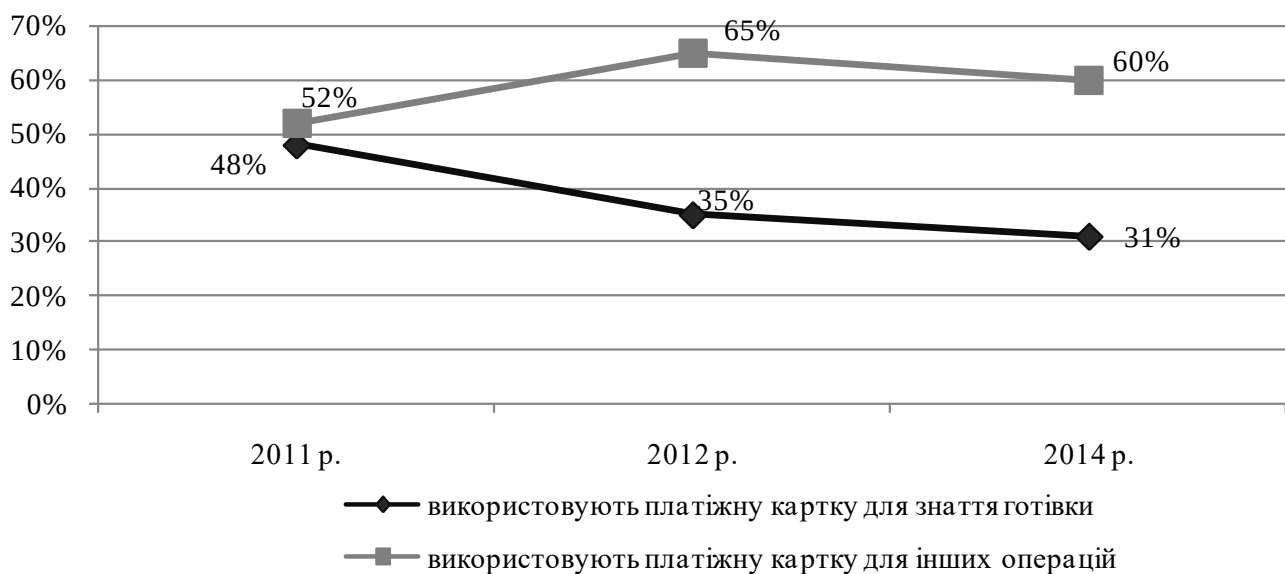


Рис. 1.10. Частка користувачів платіжних карток в Російській Федерації за метою використання у період 2011–2014 рр., % *

** сформовано на основі даних джерела: [84]*

Найбільш відчутно в Російській Федерації зросла кількість тих, хто за допомогою платіжних карток сплачує в банкоматах послуги ЖКГ, зв'язку тощо. Варто відмітити, що в останні роки це зростання значною мірою забезпечили власники платіжних карток старшого покоління. Крім того, у Російській Федерації у 2010 році були введені комісійні збори за оплату комунальних послуг у відділеннях і сплачувати рахунки за нижчою комісії стало можливо через банкомати, платіжні термінали, інтернет-банкінг або за допомогою довгострокових платіжних доручень. Дані зміни стали одним з фінансових мотиваторів для підвищення попиту серед росіян на дистанційні сервіси, зокрема, оплату послуг ЖКГ з використанням платіжних карток.

У 2014 році у порівнянні з 2012 роком збільшилася і частка росіян, які здійснюють оплату за товари та послуги в магазинах на території Російської Федерації платіжною карткою (на 9%). Частка тих, хто оплачує платіжною карткою товари та послуги в мережі Інтернет, також зросла.

Важливим є факт, що майже кожен другий користувач платіжної картки в Російській Федерації (17%) зазначив, що використовує її для зберігання заощаджень. Отже, для населення рахунок платіжної картки є зручним способом контролю і управління своїми вільними коштами в короткостроковому періоді. Він не передбачає додаткових витрат на формальні процедури, необхідні при відкритті/закритті банківського вкладу. Також окремі банки стали пропонувати своїм клієнтам нарахування відсотків на вільні кошти на рахунок платіжної

картки, що також підвищує її привабливість для населення як зручного ощадного інструменту.

Результати опитування показали, що інтенсивність використання платіжних карток серед Інтернет-аудиторії і некористувачів Інтернету відчутно різниться. Так, відвідувачі Інтернету в 3 рази частіше здійснюють грошові перекази через банк, в 2 рази частіше користуються платіжними картками і майже в 1,5 рази частіше здійснюють регулярні платежі через банк. Причини очевидні: російська Інтернет-аудиторія – молода, соціально активна, багатша, зосереджена в мегаполісах тощо. При цьому необхідно відзначити, що серед Інтернет-аудиторії зростає популярність дистанційних платежів і найбільш відчутно збільшилася за останні роки частка тих, хто використовує для оплати товарів і послуг в мережі Інтернет платіжні картки (на 7 процентних пункти – 57%), а також в системі інтернет-банкінгу (на 10 процентних пункти – 32%). Оплату рахунку мобільного телефону здійснює не більше 30% Інтернет-аудиторії. Мобільний банкінг залишається найменш популярним способом здійснення платежів – лише кожен 10-й Інтернет-користувач практикує дану послугу [85].

Як показало дослідження MasterIndex, серед жінок і чоловіків Російської Федерації частка держателів платіжних карток є приблизно рівною. Однак, під час опитування були виявлені деякі відмінності. Так, чоловіки частіше за жінок розплачуються платіжними картками на автозаправках (31% чоловіків і 16% жінок) і в автосалонах (17% і 6% відповідно). Майже половина учасниць опитування (41%) розплачувалися платіжними картками в магазинах косметики і парфумерії (для порівняння: таку відповідь обрали 20% учасників-чоловіків). Крім того, жінки частіше оплачують платіжними картками продукцію в аптеках (30% жінок і 18% чоловіків) і салонах краси (12% і 2% відповідно). Ці дані відображають вподобання чоловіків і жінок щодо типів магазинів та інших закладів сфери обслуговування, які вони відвідують [85].

Характеристика кількості платіжних карток, емітованих кредитними організаціями Російської Федерації, за їх типами наведена у табл. 1.3.

Згідно даних табл. 1.3 у Російській Федерації платіжні картки користуються великою популярністю і спостерігається позитивна тенденція стосовно їх зростання з року в рік за обома типами. Так, у 2014 році у порівнянні з 2010 роком загальна кількість платіжних карток зросла на 89,8 млн. шт. (або на 65,2%). При цьому, кількість розрахункових карток зросла на 53,3%, а кредитних – на 41,5%. Таку тенденцію зростання обсягів платіжних карток серед населення країни пов'язують із розширенням інфраструктури обслуговування.

**Характеристика кількості платіжних карток,
емітованих кредитними організаціями Російської Федерації,
за їх типами у період 2012–2014 рр. (тис. шт.) ***

Рік	Всього платіжних карток	в тому числі:	
		розрахункові картки	кредитні картки
2010	137834	127787	22452
2011	162898	147872	15026
2012	191496	169013	22483
2013	217463	188275	29189
2014	227666	195904	31761

* сформовано на основі даних джерела: [85]

Варто зазначити, що у Російській Федерації у загальній кількості платіжних карток розрахункові картки (86% у 2014 році) переважають над кредитними (14% у 2014 році). Це пояснюється тим, що більшість платіжних карток використовується для зарплатних проектів.

Щодо операцій з використанням платіжних карток у Російській Федерації, то їх кількість у 2014 році склала 9763 млн. од., що на 2,1% більше в порівнянні з 2010 роком. При цьому, серед них операції зі зняття готівки становлять 33,5%, безготівкові операції – 66,5% (з них операції з оплати товарів, робіт, послуг – 93,1%) (див. дод. Д, табл. Д. 1).

Обсяг операцій з використанням платіжних карток у 2014 році склав 3499,6 млрд. руб., що майже у 2,8 разів більше в порівнянні з 2010 роком. За обсягом операції зі зняття готівки займають 68,1%, а безготівкові операції – 31,9% (з них операції з оплати товарів, робіт, послуг – 61,4%) (див. дод. Д, табл. Д. 1).

Отже, з проведеного аналізу за даною ознакою функціонування ринку платіжних карток можна зробити висновок, що загальні тенденції розвитку інтенсивності використання платіжних карток на досліджуваних ринках Польщі, США та Російської Федерації в цілому були позитивними. Зокрема, характерною була тенденція до щорічного збільшення фінансово-кредитними установами емісії платіжних карток, спостерігалася стійке зростання кількості операцій та обсягів безготівкових платежів. Крім того, ринки платіжних карток Польщі та Російської Федерації за останні роки почали розвиватися рівномірно, збільшилась кількість безготівкових операцій.

Загалом інтенсивність використання платіжних карток у проведенні усіх видів платежів є життєво важливим для економіки будь-якої країни світу,

незалежно від її політичної системи чи державного устрою, та пріоритетним напрямом для усіх трьох досліджуваних країн.

Безпечність обслуговування платіжними картками

Нині, коли у всьому світі розвиток економіки характеризується поступовим звуженням сфери використання готівки та паперових платіжних документів, переходом до нових платіжних інструментів і сучасних технологій платежів, а електронні гроші широко використовуються в обігу і стають одним із основних інструментів фінансово-кредитної інфраструктури країн світу [86, с. 72], відбувається збільшення злочинів на ринку платіжних послуг.

Проблема боротьби зі злочинами, направленими на протиправне заволодіння коштами фізичних і юридичних осіб за допомогою таких платіжних інструментів як платіжні картки, вимагає дослідження даної ситуації в інших країнах задля формування інструментів мінімізації ризиків збитків від втрачених платіжних карток, їх підробки, використання, отриманих обманним шляхом, персональних даних власника, незаконних транзакцій, викрадення коштів із використанням банкоматів, мережі Інтернет тощо [87, с. 192, 198].

Отже, ризик шахрайських операцій з використанням платіжних карток є однією із основних перепон для подальшого ефективного розвитку ринку платіжних карток у всьому світі. Найбільш поширені види таких шахрайств наведено у табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Класифікація шахрайств та частка їх поширення [88]

Типи шахрайств	Частка поширеності шахрайства, %
Шахрайство з втраченими і викраденими платіжними картками	72,2
Шахрайство з підробленими платіжними картками	20,5
Шахрайство з платіжними картками, отриманими незаконним держателем	2,8
Шахрайство з використанням рахунку	1,4
Інші форми шахрайств	3,1

Також поступово набирає обертів шахрайство з використанням реквізитів платіжних карток в мережі Інтернет: у 2012 році почалась тенденція до збільшення кількості фішингових сайтів, електронних листів і SMS-повідомлень, за допомогою яких шахраї отримують реквізити платіжних карток у їх держателів.

Щодо банкоматних шахрайств, то за даними Європейської групи з безпеки банкоматів (European ATM Security Team) у Польщі протягом 2012–2014 років випадки готівкового трапінгу збільшилися на 61–63%, в той час як кількість випадків скімінгу і обсяг втрат від банкоматних шахрайств знизилися на 24–26%

[65, с. 45]. Мала негативну тенденцію до збільшення і кількість фізичних нападів на банкомати Російської Федерації: майже у 9 разів у 2014 році в порівнянні з 2008 роком (проте у 2012 році у порівнянні з 2011 роком їх кількість знизилася на 12% (рис. 1.11).

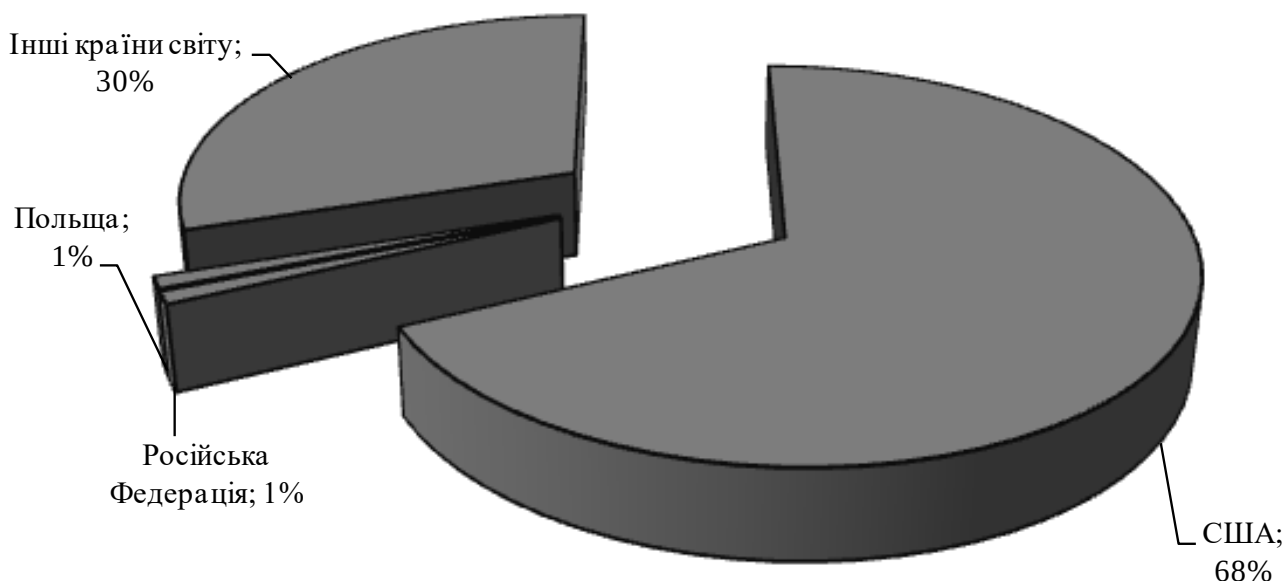


Рис. 1.11. Частка здійснених фішингових атак в Польщі, Російській Федерації, США та інших країнах світу на кінець 2014 року *

** сформовано на основі даних джерела: [89]*

На ринках платіжних карток Польщі, США та Російської Федерації, як і інших країн світу, існують проблеми, пов'язані з ризиком обслуговування платіжними картками. Так, небезпеки, що супроводжують функціонування польського ринку платіжних карток, представлено на рис. 1.12.

Польські банки постійно інформують своїх клієнтів про основні правила безпеки при здійсненні операцій з використанням платіжних карток. Проте, як показують дослідження, проведені компанією TNS Pentor за замовленням Союзу Польських Банків, значної користі це не приносить. Населення Польщі звертає увагу лише на декілька порад з правил безпеки обслуговування платіжними картками [65, с. 45].

Опитування працівниками компанії TNS Pentor засвідчило, що 16% поляків носить при собі записаний PIN-код і використовує його в процесі здійснення платіжної операції (також опитування показало, що 7% респондентів не подобається кількість паролів, кодів, ПІН-ів, які потрібно запам'ятати). Кожний третій власник платіжної картки, вводячи ПІН-код у терміналі або банкоматі, не приховує його від інших людей [65]. Загалом, половина опитаних поляків вважає, що безпека їх даних залежить від установи, послугами якої вони користуються, а не від них самих.

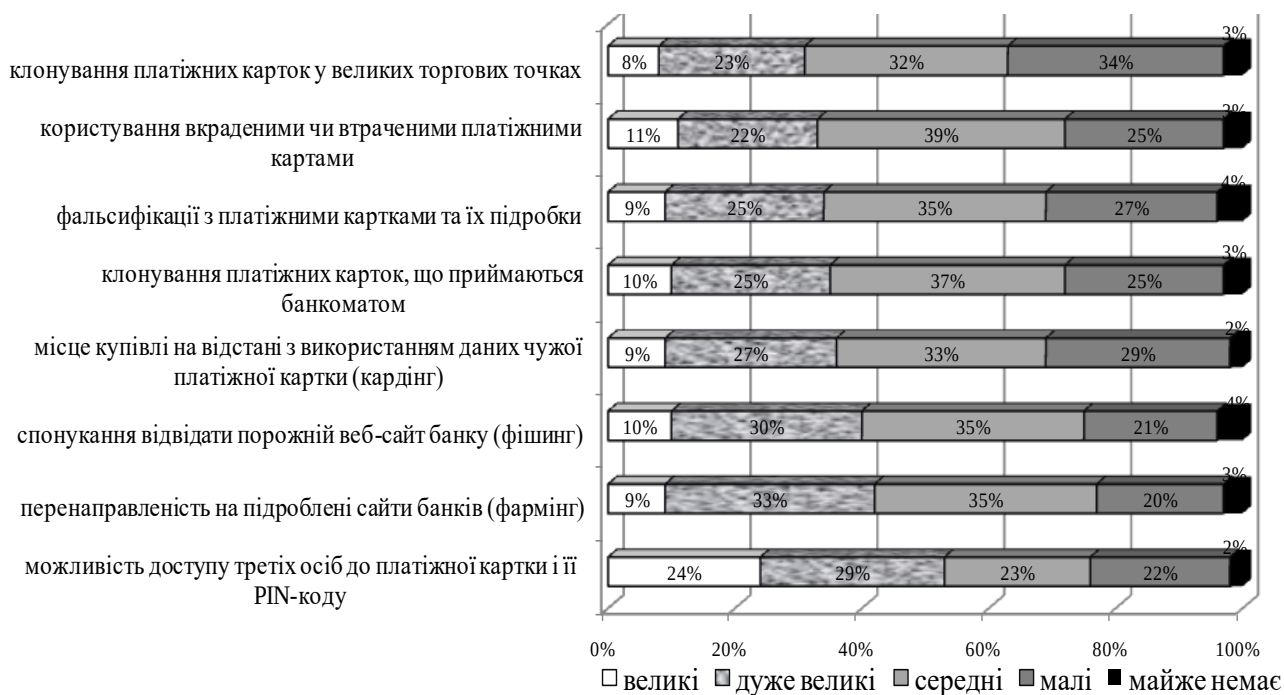


Рис. 1.12. Небезпеки, що впливають на функціонування польського ринку платіжних карток, 2013 рік *

* сформовано на основі даних джерела: [90]

Дані згідно опитування щодо поведінки власників платіжних карток у Польщі представлені на рис. 1.13–1.14.

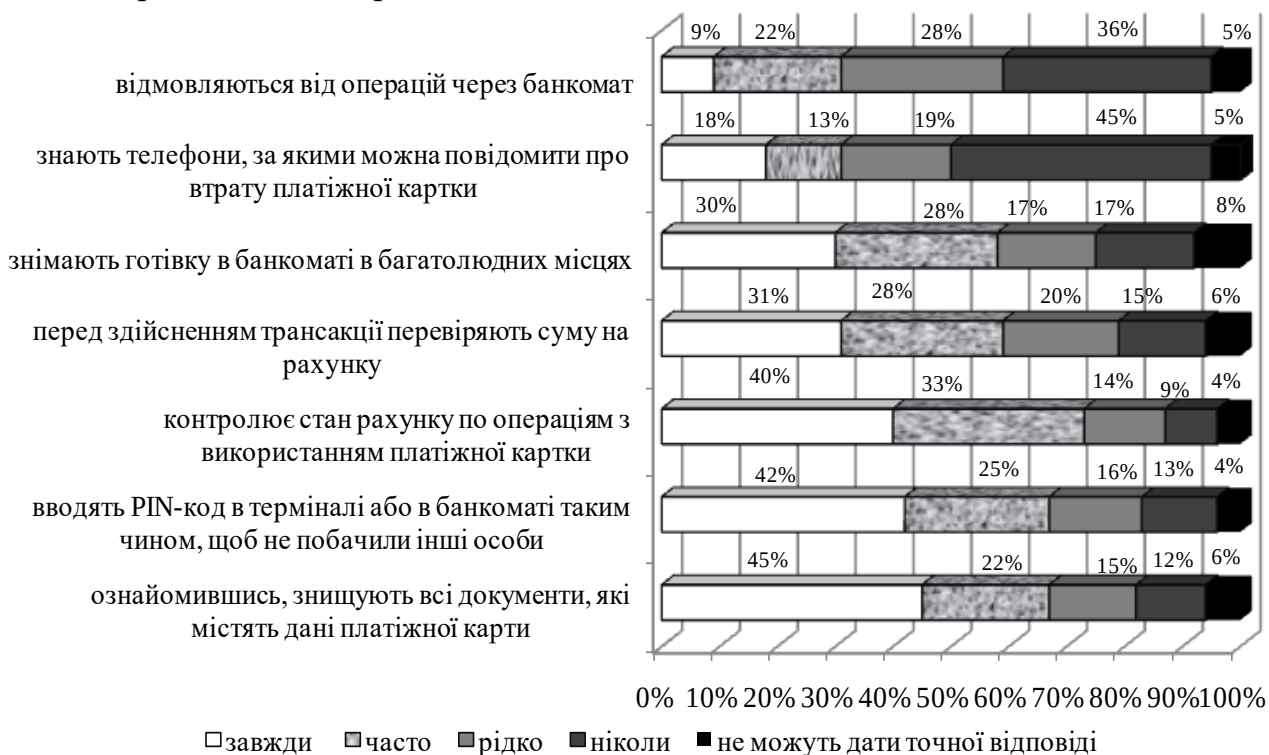


Рис. 1.13. Поведінка власників платіжних карток у Польщі, 2013 рік *

* сформовано на основі даних джерела: [90]

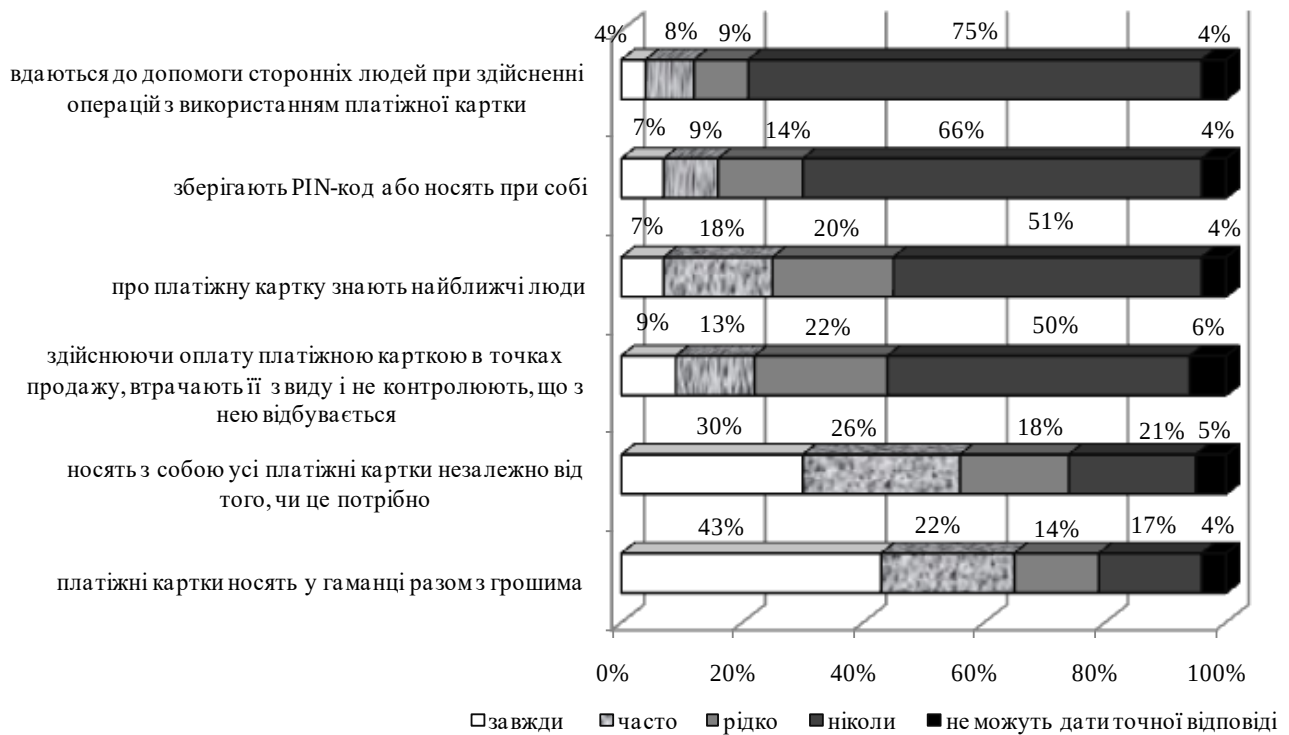


Рис. 1.14. Ризикована поведінка держателів платіжних карток у Польщі, 2013 рік *

* сформовано на основі даних джерела: [90]

В США також проводяться опитування американців з приводу оцінки безпеки здійснення безготівкових операцій за шкалою від «дуже небезпечно» до «дуже безпечно» (рис. 1.15).

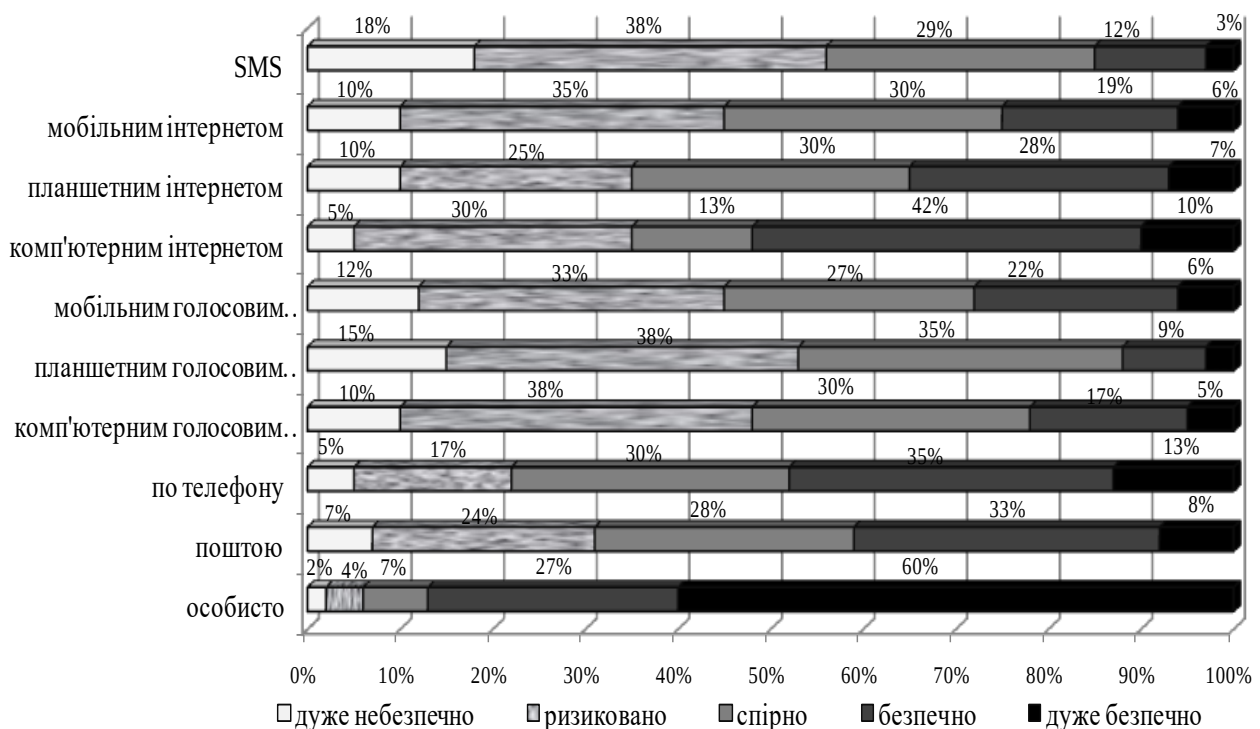


Рис. 1.15. Споживча оцінка безпеки пристроїв для здійснення операцій з використанням платіжних карток в США, 2012 р. [66, с. 51–52]

Таким чином, майже 90% споживачів вважають «безпечними» або «дуже безпечними» операції з використанням платіжних карток, здійснених особисто (87%). Близько половини споживачів вважають «безпечними» або «дуже безпечними» інтернет-операції, що проводяться на комп'ютері (42%), поштою (41%) та по телефону (48%) [65, с. 46].

Щодо «ризикованих» або «дуже небезпечних» пристроїв в обслуговуванні платіжними картками на думку опитаних американців є SMS-повідомлення (56%), мобільний інтернет (45%), мобільний, комп'ютерний та планшетний голосовий виклики (45%, 48% та 53% відповідно).

Загалом дослідження випадків здійснення шахрайств за операціями з використанням платіжних карток на території США показало, що проблема існує і споживачі платіжних послуг в країні зазнають збитків як з власних помилок, так і з вини банківської установи (див. дод. Е, табл. Е.1 [91]).

Отже, ринки платіжних карток Польщі та США характеризуються високим рівнем ризику. Від шахрайських операцій з використанням платіжних карток страждають як клієнти банків, зазнаючи фінансових збитків, так і банківські установи, які втрачають не лише гроші та клієнтів, а й свою репутацію. Особливо гостро постає питання банкоматних шахрайств. І хоча кількість випадків скімінгу в країнах зменшилася, проте, їх відсоток є ще досить високим. Все це вимагає прийняття рішень щодо виникаючих загроз в обслуговуванні платіжними картками та прогнозування тенденцій з метою їх зменшення (усунення).

У Російській Федерації платіжну картку вважають надійною 44% росіян. Проте, проблеми щодо безпечного обслуговування платіжними картками в цій країні також існують. Так, під час опитування виявилось, що власники платіжних карток використовують їх виключно для отримання готівки, при цьому 34% учасників не люблять віддавати свою платіжну картку касирові або офіціанту, побоюючись шахрайства. Крім того, 22% учасників опитування невпевнені у місцях, де вони зазвичай здійснюють покупки, здійснюють оплату платіжними картками, а 32% – вважають їх ненадійними ([92, с. 3].

Вагомого значення при здійсненні операцій з платіжними картками росіяни надають безпеці їх персональних даних і відсутності шахрайства по відношенню до грошових коштів. Дані характеристики зайняли 1-е та 2-е місця поряд з іншими умовами. Комісія та зручність відійшли на другий план, зайнявши 3-ю і 4-у позицію за вагомістю [92, с. 3].

За даними опитування 12% респондентів за останні 5 років стикались з випадками шахрайства з використанням платіжних карток (17% серед власників платіжних карток). Середня кількість випадків обману на одного потерпілого

зросло з 1,4 до 1,6 епізодів. Найбільш поширеними способами шахрайства залишаються формати, пов'язані з обманними SMS з проханням надіслати номер платіжної картки / код безпеки для підтвердження банківської операції або у вигляді повідомлення нібито від Банку Росії про блокування платіжної картки [92, с. 3].

2/3 власників платіжних карток (всеросійська вибірка) використовують від 2 до 5 способів захисту від шахрайства, при цьому кількість способів прямо пропорційно пов'язана з матеріальним станом респондента – чим нижчий дохід, тим менший рівень захищеності і навпаки [92, с. 4]. Дані щодо інформованості росіян про способи захисту від шахрайства, які вони знають та використовують, представлені в дод. Ж (див. рис. Ж. 1, Ж.2).

Залежно від кількості використовуваних способів захисту від шахрайства Національне агентство фінансових досліджень Російської Федерації поділяє усіх власників платіжних карток на 3 групи: низький рівень захищеності (23% – не використовують ні одного способу захисту); середній рівень (67% – від 1 до 5 способів захисту) і високий рівень (11% – від 6 способів захисту і більше) [92, с. 11]. Таким чином, можна зробити висновок, що зіткнення з шахрайством носить «навчальний» ефект і зумовлює ріст кількості використовуваних способів захисту.

Частіше всього в якості схильних до ризику шахрайства способів оплати товарів і послуг з використанням платіжних карток респонденти називають оплату через мережу Інтернет на сайтах магазинів, провайдерів послуг (46% вважають це «дуже небезпечно» і «скоріше небезпечно»). 35% опитаних вважають небезпечними платежі, здійснені через мережу Інтернет, і 33% – оплату платіжною карткою в кафе, ресторанах, на заправках і аналогічних точках обслуговування. Кожний четвертий опитаний росіянин (переважно з низькими доходами) небезпечними вважає операції з використанням платіжної картки в банкоматах і звичайних магазинах, при цьому їх частка є значно нижчою серед споживачів у віці до 35 років [92, с. 7].

Отже, проблема шахрайства існує і на ринку платіжних карток Російської Федерації. Щорічно від даної проблеми в цій країні потерпають банківські установи, торговці та їх клієнти – держателі платіжних карток. І однією з причин небезпечного обслуговування платіжними картками є те, що банки не поспішають знайти рішення щодо усунення ризиків захисту платіжних карток, а самі власники платіжних карток надають цьому значення лише після зіткнення з шахрайством.

Тому значні масштаби шахрайських операцій з використанням платіжних карток як в досліджуваних, так і в інших країнах світу вимагають запровадження єдиної системи ризик-менеджменту з метою виявлення і мінімізації всіх основних

видів ризику в картковому бізнесі та зменшення втрат від ризикованого обслуговування платіжними картками.

Таким чином, спираючись на визначені нами ознаки ринку платіжних карток та вивчений зарубіжний досвід, варто проаналізувати стан функціонування досліджуваного ринку в Україні та сформулювати комплексну систему заходів, що сприяла б його вдосконаленню.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА СТАНУ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК В УКРАЇНІ

2.1. Методичний підхід до оцінки ринку платіжних карток

2.2. Аналітичне дослідження стану функціонування ринку платіжних карток в Україні

2.2.1. Аналіз наявності та якісної характеристики держателів платіжних карток

2.2.2. Аналіз забезпеченості інфраструктурою обслуговування платіжними картками

2.2.3. Аналіз інтенсивності використання платіжних карток

2.2.4. Аналіз безпечності обслуговування платіжними картками

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА СТАНУ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК В УКРАЇНІ

2.1. Методичний підхід до оцінки ринку платіжних карток

Важливою складовою стратегії функціонування ринку платіжних карток в Україні та динамічного його розвитку повинна бути розробка і впровадження високотехнологічних платіжних інструментів та банківських продуктів. А це зумовлює необхідність здійснення аналізу і оцінки стану та тенденцій функціонування даного ринку.

Методологічним основам оцінки ринку платіжних карток приділяли увагу М.Алексєєнко, І.Біломістна, І.Вахович, О.Вовчак, А.Герасимович, Л.Іщук, Т.Косова, О.Омельченко, І.Парасій-Вергуненко, С.Пиріг, С.Поліщук, Л.Примостка, О.Рибак, А.Сиволоб, В.Сословський, О.Циганов, З.Щибиволок та інші. Однак, у своїх дослідженнях автори здійснювали аналіз некомплексно, а лише за окремими напрямками, результати яких не дають повної оцінки про стан ринку платіжних карток та перспективи його розвитку у майбутньому.

Так, Т. Косова і О. Циганов виділяють такі складові частини даного систематичного аналізу [93, с. 243–244]:

1) аналіз даних про операції, що здійснені із застосуванням платіжних карток, емітованих для клієнтів банку (в розрізі платіжних систем за фізичними та юридичними особами);

2) аналіз даних про розрахунки, що здійснені на підприємствах торгівлі, та операції з видачі готівки із застосуванням платіжних карток через власну інфраструктуру банку (в розрізі платіжних систем та емітентів);

3) аналіз даних про кількість емітованих платіжних карток для клієнтів банку та технічні засоби, що використовуються під час здійснення операцій з їх застосуванням.

І. Парасій-Вергуненко, Л. Примостка, О. Рибак і З. Щибиволок пропонують здійснювати аналіз кількості клієнтів та відкритих ними рахунків, а також кількості операцій із застосуванням платіжних карток [94–97], а А. Герасимович, М. Алексєєнко та І. Парасій-Вергуненко – визначати, крім цього, ефективність безготівкових розрахунків [98].

Л. Примостка, зазначає, що методичний підхід повинен базуватися на дослідженні об'єкту на кожній стадії окремо (детально). Так, ринок платіжних карток науковець пропонує аналізувати за таким алгоритмом [95]:

- перша стадія: загальний аналіз ринку платіжних карток країни (дослідження інформації якісного характеру; систематичний збір та аналіз думок інших науковців та економістів);

- друга стадія: конкретний аналіз окремих елементів ринку, що формують цілий механізм (аналіз економічних та статистичних даних НБУ, інших банків стосовно інфраструктури обслуговування ринку, кількості платіжних карток, кількості їх держателів);

- третя стадія: заключний висновок стосовно проведеного аналізу (опис отриманих результатів у ході аналізу з наведеними альтернативними варіантами подальшого розвитку ринку).

А. Герасимович, М. Алексеєнко та І. Парасій-Вергуненко вважають, що методичний підхід стосовно оцінки ринку платіжних карток необхідно розділити на три етапи [98]:

- підготовчий етап (формування мети та завдань аналізу; розробка плану та прийомів аналізу; вибір прийомів оцінки тощо);

- основний етап (збір та перевірка достовірності інформації; оцінка стану ефективності функціонування ринку; здійснення прогнозів стосовно подальшого його розвитку тощо);

- заключний етап (визначення шляхів ефективного існування ринку; підкріплення отриманих результатів відповідними документами тощо).

О. Вовчак, Г. Шпаргало, Т. Андрейків дотримуються такої точки зору: методичний підхід оцінки операцій з використанням платіжних карток повинен базуватись на двох основних елементах (теоретичному та практичному). У свою чергу теоретичний завжди включає в себе збір та часткову обробку статистичної, економічної, демографічної інформації. А практичний – проведення безпосереднього аналізу платіжної системи [99].

І. Вахович, С. Пиріг та Л. Іщук вважають, що методичний підхід до оцінки ринку платіжних карток повинен базуватися на дослідженні кожного окремого банку (K_i), його внеску у розвиток карткового бізнесу [100]. Науковці зазначають, що таким чином можна більш точно дослідити розвиток досліджуваного ринку. Для проведення такого комплексного аналізу вони пропонують використовувати ряд формул [100]:

$$K_i = \sum_{x=1}^n \omega_x x z_{xi}, \quad (2.1)$$

де z_{xi} – кількісна стандартизована оцінка x -го елементу комплексного показника i -го банку;

ω_x – коефіцієнт значущості x -го елементу комплексного показника банку, що визначається за формулою:

$$\omega_x = \frac{\delta_x}{\sum_{x=1}^n \delta_x}, \quad (2.2)$$

де δ_x – дисперсія (ентропія) x -го елементу комплексного показника i -го банку;

n – кількість елементів, за допомогою яких оцінюється рівень розвитку операцій з платіжними картками i -го банку.

Стандартизована оцінка x -го елементу комплексного показника i -го банку визначається за формулою [100]:

$$z_{xi} = \frac{x_{xi} - x_{\min x}}{x_{\max x} - x_{\min x}}, \quad (2.3)$$

де x_{xi} – фактичне значення x -го елементу комплексного показника i -го банку;

$x_{\min x}$; $x_{\max x}$ – відповідно мінімальне та максимальне значення відповідного елементу комплексного показника i -го банку.

До цього методичного підходу у своїх дослідженнях звертаються і О. Омельченко та А. Сиволоб. Вони вважають, що такий підхід до розрахунку комплексного показника рівня здійснення операцій з платіжними картками конкретного банку дозволяє об'єднати групу часткових показників в єдиний інтегральний показник, враховуючи їх навантаження, та оцінити діяльність банку на ринку карткових платіжних засобів у динаміці або провести порівняння банків між собою у зазначеній сфері у динаміці, і таким чином оцінити загальний стан функціонування ринку платіжних карток в Україні [101, с. 208].

Але, на нашу думку, згідно з даним підходом зробити однозначний висновок про стан і тенденції розвитку ринку платіжних карток за певний період та розробити на цій основі стратегії його функціонування неможливо.

О. Топоровська запропонувала методику комплексного аналізу економічної ефективності операцій банку з використанням платіжних карток на основі інтегральної оцінки ефективності даного виду операцій та розробила систему

показників даної оцінки з використанням ефектів за результатами таких операцій. Система показників виділена за 5-ма блоками ефективності, що дозволяє забезпечувати можливість швидкого порівняння та динамічної оцінки кожного компонента ефективності операцій з використанням платіжних карток і реалізацію функції комплексності аналізу. Залежно від міри узагальнення оцінки, отриманої за допомогою того чи іншого показника, вся їх сукупність диференційована за чотирма рівнями: середній інтегральний показник; стандартизовані показники; узагальнюючі та часткові показники. Найбільший ступінь узагальнення досягається на основі інтегральної оцінки з використанням середнього показника із стандартизованих значень [1, с. 5, 7, 11]. Дана методика заслуговує на увагу, оскільки дозволяє оцінити як корисну результативність діяльності банку, так і ефективність використання ресурсів і поточних витрат при здійсненні операцій з використанням платіжних карток.

І. Біломістною та В. Сословським запропоновано методичний підхід до визначення взаємозв'язку між функціональним призначенням платіжних карток та рівнем користування ними, який складається з чотирьох етапів: планування, організація, аналіз та контроль на основі непараметричного методу оцінки кореляційного взаємозв'язку. Даний підхід дає змогу приймати рішення, направлені на збільшення кількості держателів платіжних карток з метою залучення фінансових ресурсів банку або на збільшення безготівкових розрахунків з використанням платіжних карток [43, с. 14]. Безперечно, ця методика дозволяє дослідити силу і суть зв'язків між певними елементами або характеристиками банківських процесів та допомагає визначити попит і взаємозв'язок між характеристиками й перевагами, якими користуються клієнти платіжних карток.

Важливою складовою аналізу діяльності банку на картковому ринку є аналіз операцій банкоматного еквайрингу. Це і зумовило С. Поліщук розробити методику аналізу банкоматного еквайрингу на основі розрахунку показників його продуктивності, дохідності та якості (працездатності). Для цього автором було детально опрацьовано структуру операцій та пов'язаних з ними статей доходів і витрат. У процесі дослідження операцій, які здійснюються через банкомати, С. Поліщук виявлено низку чинників прямої та зворотної дії, які безпосередньо впливають на ефективність роботи: місце розташування, концентрацію банкоматів банків-конкурентів, функціональність (здатність проводити широкий спектр операцій) та цілеспрямованість (зарплатний проект або масовий ринок) [102, с. 14]. Дана методика аналізу банкоматного еквайрингу сприяє формуванню об'єктивних оцінок, підвищенню ефективності цієї діяльності й уможливлює вияв резервів її поліпшення.

Усі вище розглянуті методичні підходи являються ефективними при оцінці ринку платіжних карток в окремих випадках. Тобто залежно від того, яка оцінка буде проводиться (наприклад: кількісна чи якісна; на основі системи показників чи комплексу показників) науковцями підбираються і формуються індивідуальні методичні підходи, які, на їх думку, будуть ефективними при очікуваному аналізі, з окремими особливостями.

Отже, найчастіше вчені здійснюють дослідження таких показників як: кількість платіжних карток, кількість банкоматів, кількість терміналів, сума операцій з отримання готівки, сума безготівкових платежів тощо.

Безперечно вище наведені методичні підходи до аналізу операцій з використанням платіжних карток заслуговують на увагу, проте у зв'язку з недоступністю інформації щодо тарифів, доходів та витрат за такими операціями (в розрізі банків, так і по Україні в цілому) розрахунок деяких показників є неможливим. Крім того, узагальнюючи розглянуті методики, слід зазначити, що переважна більшість авторів аналізують операції з використанням платіжних карток та ринок платіжних карток загалом, тоді як такі важливі напрями його функціонування як наявність та якісна характеристика держателів платіжних карток; забезпеченість інфраструктурою обслуговування платіжними картками; інтенсивність використання платіжних карток і безпечність обслуговування ними залишаються поза увагою вчених. Розгляд існуючих методичних підходів щодо даної проблеми, аналіз їх переваг та недоліків свідчить про необхідність здійснення більш об'єктивної та ґрунтовної комплексної оцінки ринку платіжних карток.

Невід'ємними складовими будь-якого методичного підходу є чітко сформована ціль дослідження і його мета, обґрунтовані методи аналізу, відповідно до яких буде здійснюватись оцінка ринку платіжних карток та будуть визначені усі необхідні для цього інструменти.

Загальна характеристика основних аспектів методичного підходу до оцінки ринку платіжних карток наведена на рис. 2.1.

На нашу думку, аналітичне дослідження ринку платіжних карток повинно включати такі етапи:

1. Перший етап передбачає обґрунтування мети аналізу, якою є комплексна оцінка ринку платіжних карток.

2. Другий етап передбачає визначення напрямів аналізу ринку платіжних карток, вибір яких спирається на визначальні ознаки (див. рис. 1.3):

- аналіз наявності та якісної характеристики держателів платіжних карток;
- аналіз забезпеченості інфраструктурою обслуговування платіжними картками;
- аналіз інтенсивності використання платіжних карток;

– аналіз безпечності обслуговування платіжними картками.

3. Третій етап передбачає вибір системи даних для аналізу згідно наведених напрямів аналізу ринку платіжних карток.



Рис. 2.1. Основні елементи методичного підходу до оцінки ринку платіжних карток *

** сформовано авторами*

Система даних для аналізу формується під впливом існуючої аналітичної, статистичної, економічної, соціальної та іншого виду інформації, завдяки якій отримуються необхідні дані для здійснення комплексної оцінки ринку платіжних карток.

У нашому випадку, ринок платіжних карток доцільно аналізувати за наступною системою даних (відповідно до встановлених 4-х визначальних ознак):

- перша визначальна ознака: частка держателів платіжних карток; їх вікова характеристика; статус зайнятості; освітній рівень та рівень добробуту;
- друга визначальна ознака: кількість підрозділів банків, банкоматів, торгівельних та банківських терміналів;
- третя визначальна ознака: кількість та обсяги операцій з використанням платіжних карток; кількість платіжних карток в обігу; кількість активних платіжних карток; направленість здійснення операцій з використанням платіжних карток;
- четверта ознака: рівень безпеки платіжних каналів; рівень поінформованості щодо здійснення операцій з використанням платіжних карток; рівень безпеки користування платіжними каналами.

4. Четвертий етап – власне комплексна оцінка ринку платіжних карток. На даному етапі проводяться розрахунки відповідно до визначеної системи даних.

Алгоритм методики оцінки ринку платіжних карток наведено на рис. 2.2.

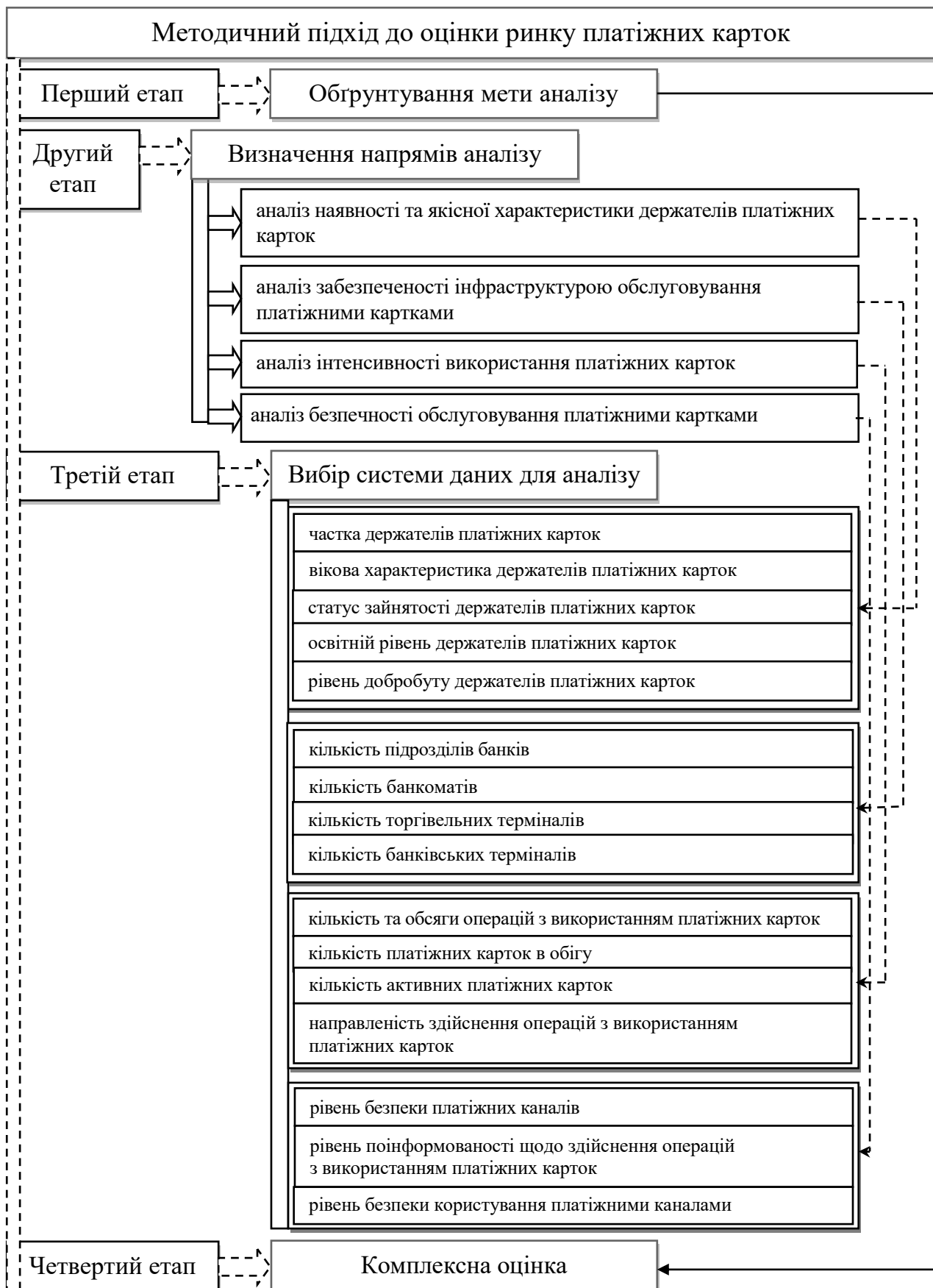


Рис. 2.2. Алгоритм методики оцінки ринку платіжних карток *

* сформовано авторами: [103, с. 297; 104, с. 33]

Комплексна оцінка ринку платіжних карток передбачає не лише проведення кількісних розрахунків, а й включає встановлення якісних характеристик отриманих даних (висновки стосовно того як функціонує ринок; аналіз динаміки його функціонування; аналіз об'єктів, які є причетними до його розвитку; пропозиції щодо вдосконалення тощо).

Запропонований методичний підхід дозволить кількісно та якісно охарактеризувати держателів платіжних карток, проаналізувати стан забезпечення платіжними пристроями для здійснення операцій з використанням платіжних карток, дослідити рівень інтенсивності і безпечності використання платіжних карток, а отже, представити загальну картину щодо функціонування ринку платіжних карток в Україні.

2.2. Аналітичне дослідження стану функціонування ринку платіжних карток в Україні

Сучасний стан розвитку економіки в Україні потребує постійної уваги до банківської системи, в тому числі і до ринку платіжних карток, пошуку напрямів та набору інструментів, спрямованих на створення сприятливих умов для ефективного його функціонування.

Отже, проведемо комплексне аналітичне дослідження стану функціонування ринку платіжних карток в Україні згідно сформованої методики (див. п. 2.1, рис. 2.2).

2.2.1. Аналіз наявності та якісної характеристики держателів платіжних карток

Емісія платіжних карток передбачає відкриття карткових рахунків, залишки за якими є додатковим джерелом ресурсів. З цією метою банки залучають до карткового бізнесу різні категорії клієнтів, пропонуючи різноманітні умови обслуговування [98, с. 436–437].

Згідно матеріалів GfK Ukraine, Української міжбанківської асоціації членів платіжних систем ЕМА, НБУ, Українського процесингового центру (UPC), Держкомстату [31] було виявлено, що активними користувачами платіжних карток (оплата ними товарів та послуг) та банківських послуг в цілому є:

- молоді люди та люди середнього віку;
- працюючі та студенти з середнім і вищим рівнем добробуту.

Саме серед цих названих категорій переважають держателі платіжних карток для отримання зарплати, стипендії та кредитних карток. Вони частіше інших використовують допоміжні карточні продукти та послуги.

Щодо неактивних держателів платіжних карток (використовують картки лише для зняття готівки), то ними є [31]:

- люди середнього віку та старші них;
- працюючі з середнім рівнем добробуту.

Ці держателі використовують переважно платіжні картки для пенсії і у порівнянні з іншими рідше користуються іншими банківськими продуктами.

Варто зазначити, що протягом 2008–2014 років різниця між активними (оплата платіжними картками товарів або послуг) і неактивними (зняття готівки) держателями платіжних карток поступово зменшується, що свідчить про те, що з часом навіть неактивні держателі починають використовувати платіжні картки для оплати за товари або послуги (рис. 2.3).

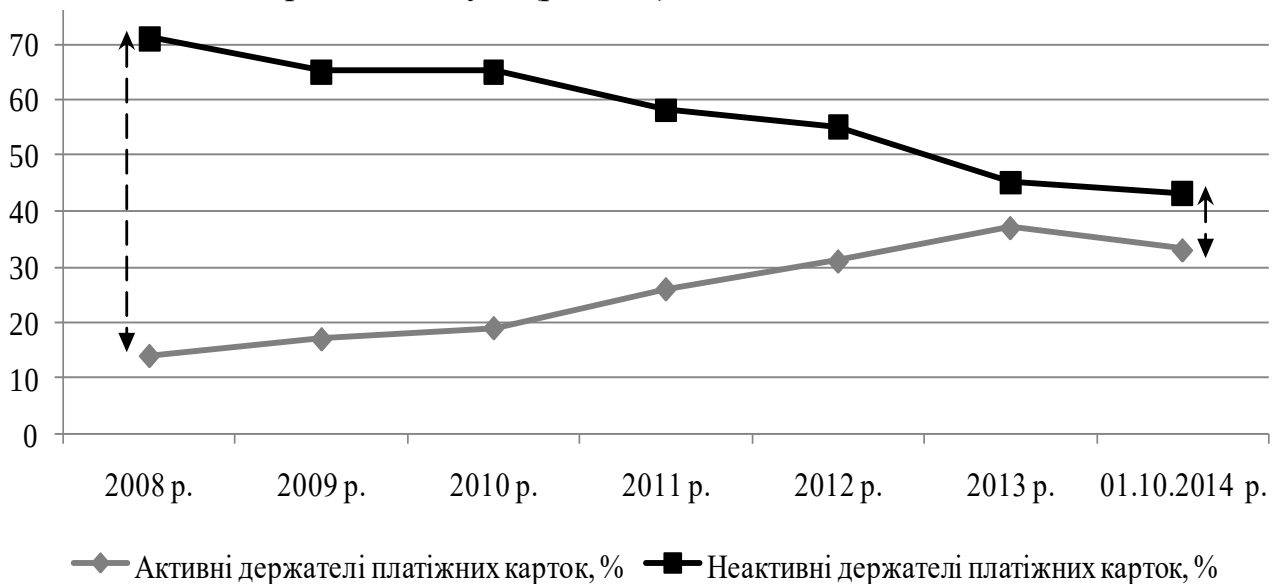


Рис. 2.3. Динаміка активних та неактивних держателів платіжних карток за 2008–2014 роки *

** сформовано на основі даних джерела: [32]*

Держателями платіжних карток є фізичні особи (клієнти або довірені особи), які на законних підставах використовують платіжну картку для ініціювання переказу коштів з відповідного рахунку в банку [13]. І кожна банківська установа в Україні прагне збільшити їх чисельність (рис. 2.4).

Дослідження показують, що протягом 2008–2014 років в Україні відбулося зростання чисельності держателів платіжних карток на 19,3 млн. осіб (або на 51,7%). Проте варто зазначити, що у 2011 році у порівнянні з 2010 роком спостерігався спад їх чисельності на 4,8 млн. осіб (або на 11,9%). Загалом

найбільший приріст держателів платіжних карток відбувся у 2014 р. у порівнянні з 2013 р. (на 22,1%).

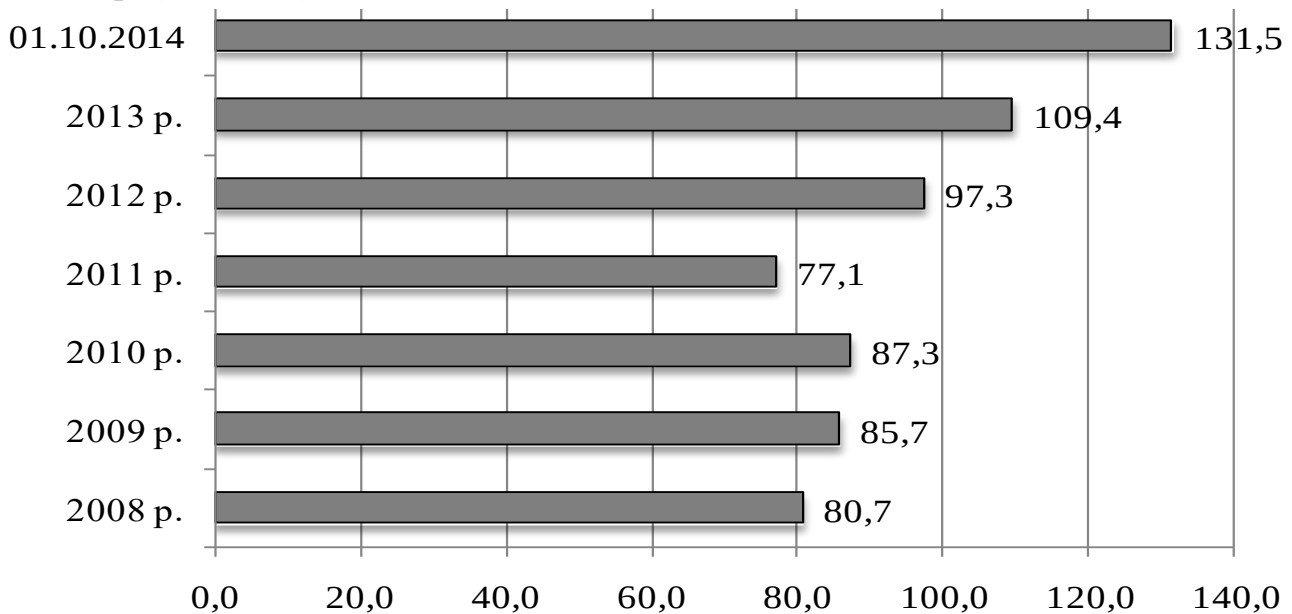


Рис. 2.4. Частка держателів платіжних карток в загальній чисельності населення України за 2008–2014 роки, % *

* сформовано на основі даних джерел: [105; 106]

Наступним показником аналізу згідно даного напрямку є вікова характеристика держателів платіжних карток.

У кінці 2014 року Українська міжбанківська Асоціація членів платіжних систем «ЄМА» завершила комплексне соціологічне дослідження на тему «Шахрайство та грамотність у сфері використання платіжних інструментів: погляд українського споживача». У процесі даного заходу було опитано репрезентативну вибірку дорослого населення (старше 16 років), яке проживає по всій території України та користується платіжними картками (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Вікова характеристика
держателів платіжних карток станом на 01.01.2014 року, % ***

Вік	Користувачі платіжних карток, %	Некористувачі платіжних карток, %
16–19 років	4,5	6,1
20–29 років	22,3	15,8
30–39 років	18,8	14,2
40–49 років	18,3	15,1
50–59 років	18,6	14,8
60 років і старші	17,5	33,9

* сформовано на основі даних джерела: [31]

Згідно опитування виявилося (див. табл. 2.1), що найбільша питома вага серед користувачів платіжних карток відведена людям віком 20–29 років (22,3%), а найменша частка припадає на людей віком 16–19 років (4,5%). Проте є і населення, яке не користується у своїй життєдіяльності платіжними картками. Найбільша частка у даній групі припадає на пенсіонерів (33,9%), а найменша – на людей віком 16–19 років (6,1%).

Отже, у категоріях держателів віком 20–29, 20–39, 40–49 і 50–59 років спостерігається позитивна тенденція щодо перевищення користувачів над некористувачами платіжних карток. Тому, на нашу думку, банкам необхідно здійснювати роботу щодо залучення нових користувачів саме серед населення таких вікових категорій як: 1) 60 років і старші; 2) 16–19 років. Крім того, банківським установам потрібно працювати над удосконаленням існуючих та створенням нових, привабливих програм саме для цих вікових категорій.

Щодо статусу зайнятості держателів платіжних карток, то станом на 01.01.2014 року існують такі статистичні дані (див. дод. 3, рис. 3.1) [107, с. 94]: користувачами платіжних карток серед працюючих людей є 63,6%, некористувачами – 37,5%; серед непрацюючих людей некористувачі перевищують над користувачами на 8,4%; найбільшу питому вагу серед працюючих пенсіонерів відведено тим, хто не користується платіжними картками – 39,3%; майже рівне співвідношення між користувачами та некористувачами платіжних карток прослідковується серед студентів – 6,9% та 6,3% відповідно, проте спостерігається позитивна тенденція щодо перевищення перших над другими.

Отже, банкам необхідно залучати нових користувачів, які працюють, навчаються та перебувають на пенсії, на привабливих для них умовах (отримання доходів на платіжні картки, вигідна участь у різного роду акціях та інше). Саме дані категорії населення являються найбільш перспективними і у майбутньому найчастіше будуть здійснювати розрахунки з використанням платіжних карток.

Дані аналізу освітнього рівня держателів платіжних карток представлено на рис. 2.5.

Згідно даних рис. 2.5, найбільша частка припадає на держателів, що є користувачами з вищим освітнім рівнем – 35,4%, а найменша – на держателів з початковим або базовим рівнями – 7,6%.

Серед некористувачів платіжних карток найбільшу питому вагу займають люди з повним загальним середнім освітнім рівнем – 42,3%, а найменшу – люди з початковим або базовим рівнями (18,7%). Тому, вважаємо, що працівникам банків необхідно активізувати роботу по залученню більшої чисельності держателів платіжних карток серед населення з вищим, середнім спеціальним освітнім рівнем.

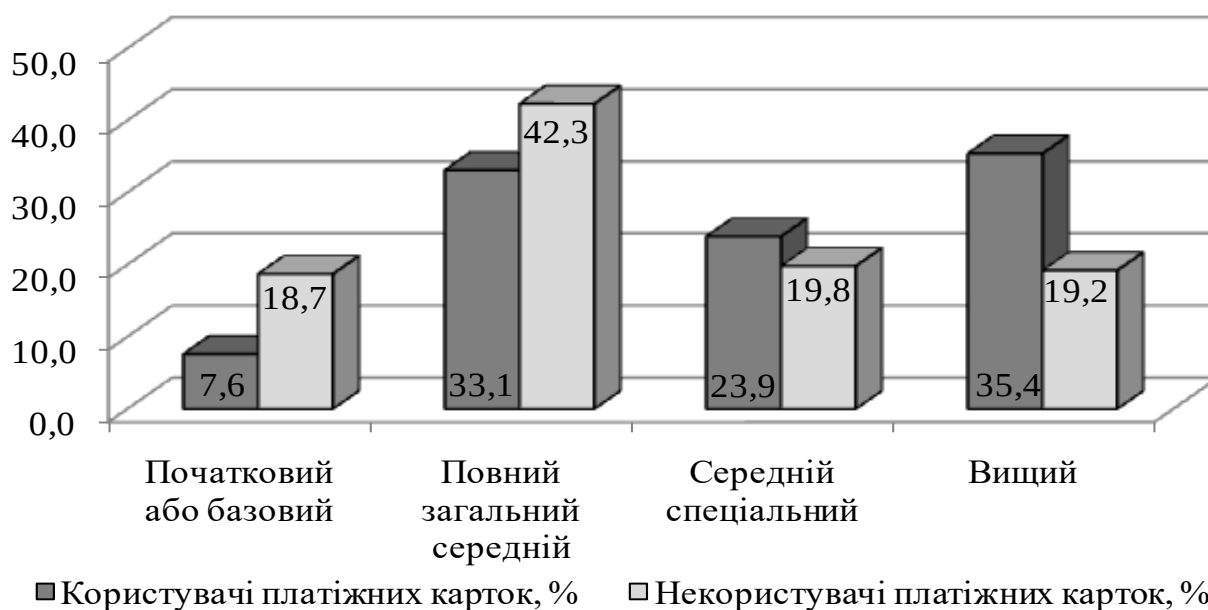


Рис. 2.5. Аналіз освітнього рівня держателів платіжних карток в Україні станом на 01.01.2014 року, % *

** сформовано на основі даних джерела: [31]*

Рівень добробуту держателів платіжних карток станом на 01.01.2014 р. наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Рівень добробуту держателів платіжних карток станом на 01.01.2014 року, % *

Рівень добробуту	Користувачі платіжних карток, %	Некористувачі платіжних карток, %
Низький	28,2	44,8
Середній	68,4	53,7
Високий	3,4	1,5

** сформовано на основі даних джерела: [31]*

Дані табл. 2.2 свідчать, що найбільшу питому вагу серед користувачів платіжних карток займають люди з середнім рівнем добробуту – 68,4%, тоді як 53,7% у даній категорії займають ті, які ними не користуються. Серед держателів платіжних карток з низьким рівнем добробуту користувачами є 28,2%, а некористувачами – 44,8%. Найменша частка припадає на користувачів та некористувачів з високим рівнем добробуту: відповідно 3,4% та 1,5%. Тому доцільним є залучення нових користувачів платіжних карток серед населення з середнім і високим рівнями добробуту, адже саме дана категорія людей, на нашу думку, буде якомога частіше використовувати у повсякденному житті платіжну картку, а отже, є найбільш привабливою для банківських установ.

Таким чином, аналіз наявності та якісної характеристики держателів платіжних карток засвідчив, що в Україні спостерігається позитивна тенденція до скорочення частки неактивних держателів платіжних карток та зростання частки активних. Це зумовлено збільшенням чисельності держателів платіжних карток у 2014 році у порівнянні з попереднім 2013 роком на 22,1%.

Серед користувачів платіжних карток найбільшу частку займають:

- за віковою характеристикою: держателі віком 20–29 років – 22,3%;
- за статусом зайнятості: працюючі – 63,6%;
- за освітнім рівнем: держателі з високим рівнем – 35,4%;
- за рівнем добробуту: держателі із середнім рівнем – 68,4%.

Найбільша питома вага серед неактивних користувачів платіжних карток належить:

- за віковою характеристикою: держателям віком 60 років і старше – 33,9%;
- за статусом зайнятості держателів: пенсіонерам – 39,3%;
- за освітнім рівнем: держателям з повною загальною середньою освітою – 42,3%;
- за рівнем добробуту: держателям із середнім рівнем – 53,7%.

Отже, активними користувачами можна вважати працюючих людей із високим освітнім рівнем та середнім рівнем добробуту, а неактивними – людей пенсійного віку з повною загальною середньою освітою та середнім рівнем добробуту.

2.2.2. Аналіз забезпеченості інфраструктурою обслуговування платіжними картками

Одну з головних ролей для подальшого функціонування і розвитку ринку платіжних карток та їх використання для оплати товарів і послуг, інших зобов'язань традиційно відіграє інфраструктура обслуговування.

Банківські установи та їх підрозділи (філії, відділення) спільно з платіжними системами постійно проводять акції, спрямовані на навчання та прищеплення клієнту звички оплачувати рахунки з використанням платіжної картки, приймають від населення заявки на її виготовлення, а від торгових підприємств – на приєднання до системи здійснення оплати платіжною карткою, розробляють проекти з використанням платіжних карток тощо. Крім того, населення отримує готівку, здійснює оплату за товари і послуги в касах банків. Тому наше дослідження щодо даного напрямку розпочнемо з аналізу кількості банківських підрозділів.

Так, Україна має добре розвинену банківську мережу, оскільки рівень присутності банків в регіонах (на 100 тис. чол.) є одним з найвищих у СНД.

Максимальна концентрація банківської мережі характерна м. Києву (10,8%), Харківській (8,7%), Дніпропетровській (8,2%), Одеській (7,1%), Донецькій (6,9%) і Львівській (5,7%) областям. Найнижчий рівень покриття банківською мережею спостерігається у Тернопільській (1,7%), Житомирській (1,9%) і Рівненській (2%) областях (див. дод. К, рис. К.1).

Найбільшу кількість підрозділів мають ПАТ «Державний ощадний банк України» (5,59 тис. од. або 29,2% від загальної кількості одиниць банківської мережі), ПАТ КБ «ПриватБанк» (3,25 тис. од. або 16,8%), ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» (0,83 тис. од. або 4,5%), ПАТ «Укрсиббанк» (0,61 тис. од. або 3%) і ПАТ «Надра Банк» (0,52 тис. од. або 2,8%). На ці банківські установи припадає майже 56,3% від загальної кількості регіональних підрозділів банківської системи України.

Нині спостерігається скорочення кількості підрозділів, проте завдяки активному розвитку систем дистанційного обслуговування банки мають можливість одночасно знизити свої адміністративні витрати і забезпечити клієнтам високу якість обслуговування на ринку платіжних карток, а також представити широкий спектр нового виду сервісу для економії часу і підвищення ефективності користування платіжними картками.

Таким чином, оскільки станом на 01.10.2014 року на 100 тис. жителів України припадало 43 одиниці банківської мережі, то роль банківських підрозділів у забезпеченні ефективного функціонування ринку платіжних карток є суттєвою.

Наступним етапом дослідження за даним напрямом є аналіз кількості банкоматів, торговельних і банківських терміналів.

В процесі розвитку інфраструктури щодо прийому платіжних карток банками і підприємствами торгівлі та сфери послуг, що встановили POS-термінали, важливо пам'ятати і про вдосконалення даного сервісу. Згідно з проведеним опитуванням споживачів при виборі банку другим важливим фактором після його репутації є саме якісне обслуговування клієнтів.

Загалом деякі експерти вбачають пряму залежність кількості безготівкових платежів від наявного термінального обладнання. Безперечно, розвинена інфраструктура обслуговування позитивно впливає на ефект щодо здійснення безготівкових платежів.

Аналітичне дослідження інфраструктури обслуговування платіжними картками здійснено в табл. 2.3.

**Аналіз інфраструктури обслуговування
платіжними картками за 2008–2014 роки ***

Рік	Всього одиниць інфраструктурного обслуговування, з них:	Банкомати (од.)	Термінали (од.)						
			частка від загальної кількості одиниць інфраструктурного обслуговування, %	всього	частка від загальної кількості одиниць інфраструктурного обслуговування, %	торговельні	частка від загальної кількості одиниць термінального обслуговування, %	банківські	частка від загальної кількості одиниць термінального обслуговування, %
2008 р.	144713	27 965	19	116 748	81	85 260	73	31 488	27
2009 р.	132001	28 938	22	103 063	78	74 510	72	28 553	28
2010 р.	138303	30 163	22	108 140	78	80 544	74	27 596	26
2011 р.	156537	32 997	21	123 540	79	94 741	77	28 799	23
2012 р.	198876	36 152	18	162 724	82	133 964	82	28 760	18
2013 р.	261572	40 350	15	221 222	85	192 331	87	28 891	13
01.10.2014 р.	244260	38 461	16	205 799	84	178 564	87	27 235	13

* сформовано за даними джерела: [105]

З даних табл. 2.3 видно, що у 2009 році у порівнянні з 2008 роком у зв'язку з фінансовою кризою спостерігалася негативна тенденція щодо зменшення кількості одиниць інфраструктури обслуговування платіжними картками. Проте, у період 2009–2013 років розпочалося зростання аналізованого сегменту ринку платіжних карток – на 62 696 од. або на 31,53%. У 2014 році у порівнянні з 2013 роком знову відбувся спад кількості одиниць платіжної інфраструктури: кількість банкоматів зменшились на 1 889 од. або на 4,7%; кількість торговельних терміналів – на 13 767 од. або на 7,7%; кількість банківських терміналів – на 1 656 од. або на 5,7%.

Усі регіони України у своєму розпорядженні мають істотний потенціал для розвитку ринку платіжних карток, чому, в першу чергу, сприяє все більше поширення сучасних форматів роздрібної торгівлі. Особливо це стосується менш розвинених областей країни, їхніх міст та інших населених пунктів. Тому здійснимо аналіз інфраструктури обслуговування платіжними картками в розрізі регіонів України (дод. К, рис. К.2).

Аналіз інфраструктурного обслуговування платіжними картками в розрізі регіонів України станом на 01.10.2014 року показав, що найвищий рівень обслуговування характерний м. Києву, а найнижчий – Закарпатській, Тернопільській та Чернівецькій областям.

Якщо проаналізувати забезпеченість регіональних ринків платіжних карток банкоматами, то найкраще даними одиницями обслуговування забезпечені м. Київ і Дніпропетровська область, посередньо – Донецька, Запорізька, Київська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська і Харківська області. Іншим регіонам характерний найнижчий рівень забезпеченості банкоматами.

25% усіх операцій з використанням платіжних карток здійснюється в POS-терміналах. Аналітичне дослідження термінального обслуговування ринку платіжних карток засвідчило, що найкраще торгівельними терміналами забезпечені м. Київ, Дніпропетровська, Донецька, Харківська, Одеська і Львівська області, а найгірше – Чернівецька, Тернопільська та Закарпатська області. У інших областях забезпеченість торгівельними терміналами є посередньою [109].

Щодо рівня забезпеченості банківськими терміналами, то слід зауважити, що по всій Україні він є невисоким. Проте варто зазначити, що у м. Києві, Дніпропетровській, Донецькій, Одеській та Харківській областях цей рівень у порівнянні з іншими регіонами є високим. Посередній рівень забезпеченості характерний Запорізькій, Київській, Миколаївській, Львівській, Полтавській і Херсонській областям. У всіх інших регіонах країни рівень забезпеченості банківськими терміналами є низьким.

Проаналізуємо забезпеченість терміналами в розрізі вітчизняних банків (рис. 2.6).

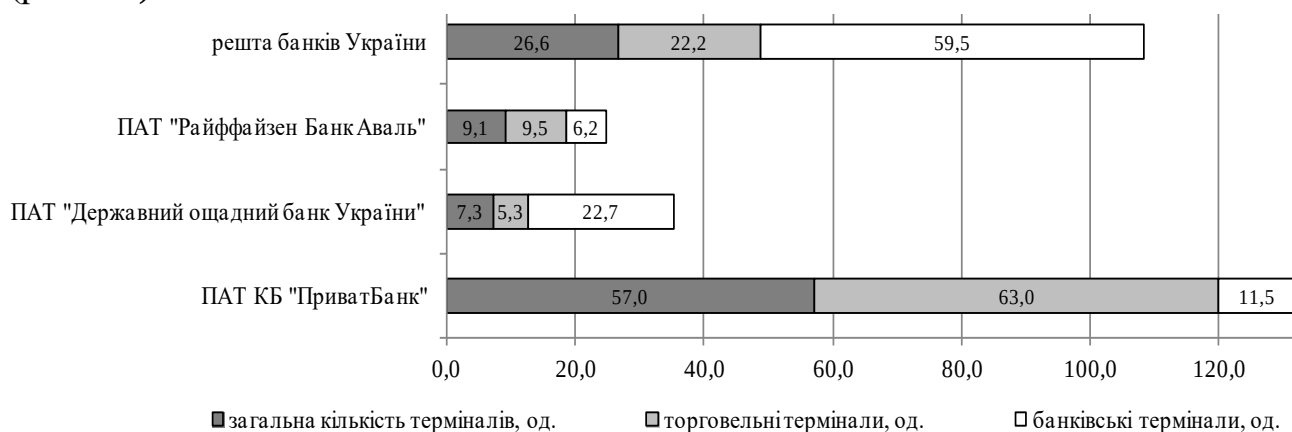


Рис. 2.6. Аналіз наявності термінального обслуговування на українському ринку платіжних карток в розрізі банків станом на 01.10.2014 року, од. *
 * сформовано за даними джерела: [105]

Аналіз наявності термінального обслуговування на ринку платіжних карток в Україні в розрізі банків станом на 01.10.2014 року показав, що найбільшу кількість терміналів має ПАТ КБ «ПриватБанк» (57%). Частка термінальної мережі ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» та ПАТ «Державний ощадний банк України» сягає

відповідно 9,1% і 7,3%, тоді як інші банки, що функціонують на території України, в цілому мають лише 26,6% даних одиниць обслуговування.

Аналіз рівня забезпеченості торговельними терміналами засвідчив схожу ситуацію: найбільше їх налічується у ПАТ КБ «ПриватБанк» (63%), тоді як частка торговельних терміналів ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» у їх загальній кількості становить 9,5%, ПАТ «Державний ощадний банк України» – 5,3%, решти вітчизняних банків – 22,2%.

Частка банківських терміналів усіх вітчизняних банків становить 59,5% без врахування цих одиниць обслуговування ПАТ «Державний ощадний банк України», ПАТ КБ «ПриватБанк» і ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» (їх частка загалом складає 40,5% – 22,7%; 6,3% і 11,5% відповідно).

Таким чином, аналіз інфраструктури обслуговування платіжними картками засвідчив, що банківським установам необхідно її розвивати на території всієї України, а особливо на території Тернопільської, Чернівецької, Чернігівської, Житомирської та Закарпатської областей. Крім того, на нашу думку, найбільшу увагу щодо подальшого розвитку платіжної інфраструктури слід приділити формуванню мережі банкоматів та банківських терміналів.

2.2.3. Аналіз інтенсивності використання платіжних карток

Нині платіжні картки є одним з найбільш популярних банківських продуктів і практично кожний банк пропонує своїм клієнтам випуск та обслуговування платіжними картками.

Тому здійснимо аналіз кількості та обсягів операцій з використанням платіжних карток, оскільки ці показники є одними із найбільш важливих і об'єктивних показників, що демонструють стан функціонування ринку платіжних карток в країні. Варто зазначити, що такі показники як кількість емітованих банками платіжних карток, встановлених банкоматів і платіжних терміналів можуть завищуватися керівництвом банків і платіжними системами в рекламних цілях, тоді як вказані вище показники залежать від рівня інфляції і курсових різниць [110, с. 15]. Крім того, дані про кількість і обсяги операцій з використанням платіжних карток формуються процесинговими центрами і є найбільш точним індикатором стану функціонування ринку платіжних карток. Динаміка кількості операцій та обсягів операцій з використанням платіжних карток наведена в табл. 2.4.

Проведений аналіз показав, що, починаючи з 2009 року, і кількість, і обсяг цих операцій зростали як за отриманням готівки, так і за здійсненням безготівкових платежів. Таке зростання забезпечувалося збільшенням мережі торговельної платіжної інфраструктури. Проте, станом на 01.10.2014 року спостерігалася

негативна тенденція щодо їх кількості: у 2014 році у порівнянні з 2013 роком зменшилася на 926 млн. шт. або на 69,2%, а у порівнянні з 2008 роком на 221 млн. шт. або на 34,9%.

Таблиця 2.4

**Аналіз кількості та обсягів операцій
з використанням платіжних карток за 2008–2014 роки ***

Рік	Кількість операцій					Сума операцій				
	Усього, млн. шт.	Безготівкові платежі, млн. шт.	Частка безготівкових платежів від загальної кількості операцій, %	Отримання готівки, млн. шт.	Частка безготівкових платежів від загальної кількості операцій, %	Усього, млн. грн.	Безготівкові платежі, млн. грн.	Частка безготівкових платежів від загальної суми операцій, %	Отримання готівки, млн. грн.	Частка безготівкових платежів від загальної суми операцій, %
2008 р.	634	67	10,6	567	89,4	372418	16980	4,6	355438	95,4
2009 р.	590	77	13,1	513	86,9	353166	18375	5,2	334791	94,8
2010 р.	692	121	17,5	571	82,5	450652	29463	6,5	421189	93,5
2011 р.	875	214	24,5	661	75,5	575979	46346	8,0	529633	92,0
2012 р.	1073	348	32,4	725	67,6	741480	91561	12,3	649859	87,6
2013 р.	1339	584	43,6	755	56,4	916027	159138	17,4	756889	82,6
01.10.2014 р.	413	251	60,8	162	39,2	271328	80428	29,6	190899	70,4

* сформовано за даними джерела: [105]

Зміни відбулися і в обсягах даних операцій. Так, у 2014 році у порівнянні з 2013 роком загальна сума операцій зменшилась на 644699 млн. грн. або на 76,3%. Це було зумовлено зменшенням сум операцій як щодо отримання готівки (на 565990 млн. грн. або на 74,8%), так і щодо здійснення безготівкових розрахунків (на 78710 млн. грн. або на 49,5%).

Загалом варто відмітити, що рівень безготівкових платежів з використанням платіжних карток в Україні є низьким. Вітчизняні банківські установи бажають отримувати легкі прибутки за рахунок комісій за операціями з використанням платіжних карток. А для цього необхідно, щоб населення як можна більше розраховувалося ними у торговельних мережах. Але специфіка вітчизняного ринку роздрібної торгівлі не дозволяє українським банкам функціонувати так, як функціонують банки Західної Європи, оскільки там інша структура доходів і низькі ставки за кредитами. Тому ця проблема повинна негайно вирішуватися управліннями банківського та торговельного бізнесу.

У 2008–2013 роках спостерігалось перевищення кількості операцій з отримання готівки над кількістю операцій за безготівковими розрахунками.

Проте ситуація змінилася у 2014 році: кількість операцій за безготівковими розрахунками перевищила кількість операцій з отримання готівки на 89 млн. шт. Відтак найбільша частка у загальній кількості операцій з використанням платіжних карток відведена першим операціям (60,8%), а решта (39,2%) припадає на операції з отримання готівки.

Наступним показником аналітичного дослідження за даним напрямом є кількість платіжних карток в обігу (рис. 2.7).

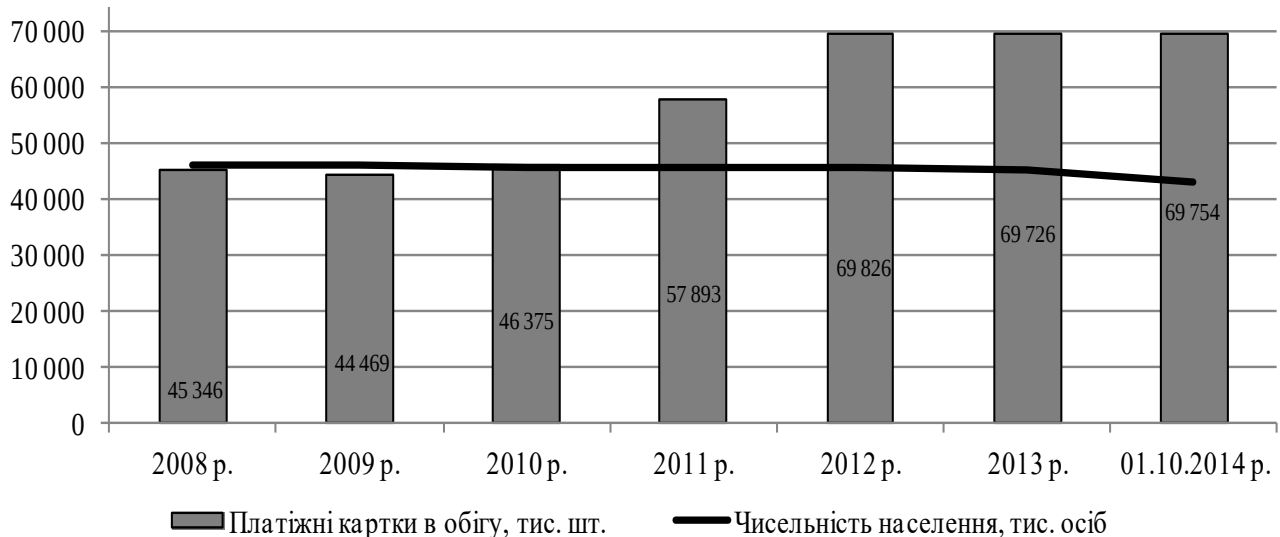


Рис. 2.7. Кількість платіжних карток в обігу в Україні на душу населення за 2008–2014 роки, тис. шт./тис. осіб *

* сформовано на основі даних джерел: [105; 106]

Загальна кількість платіжних карток в обігу в Україні за 2008–2014 роки зросла на 53,8% або на 24408 тис. шт. і станом на 01.10.2014 року склала 69754 тис. шт. Якщо проаналізувати скільки платіжних карток припадає на одного жителя країни (з урахуванням немовлят і старих), то ця кількість станом на 01.10.2014 року становила 1,6 платіжної картки, у 2012 та 2013 роках – 1,5, у 2011 році – 1,3, а у 2008, 2009 та 2010 роках – 1. Якщо враховувати лише повнолітніх громадян, то в середньому на одного дорослого українця припадає майже 3 платіжних картки. Варто зазначити, що у 2005 році ситуація була прямо протилежною: одна платіжна картка припадала на трьох осіб. Нині можна стверджувати, що в деяких українців існує надлишок платіжних карток, оскільки їх кількість є меншою за кількість випущених.

У зв'язку з цим можна було б очікувати, що банки почнуть згортати процес емісії нових платіжних карток: навіщо нові, якщо і старими не всі користуються. Однак, банки-лідери ведуть «битву» за власників платіжних карток і переважно, не залучаючи клієнтів, а їх переманюючи (див. дод. Л, рис. Л.1).

Станом на 01.10.2014 року лідером за кількістю випущених платіжних карток був і залишається ПАТ КБ «ПриватБанк». На нього припадає 44,1% усіх випущених платіжних карток в Україні. На другому і третьому місцях знаходяться ПАТ «Державний ощадний банк України» та ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» з результатом 18,1% та 5,9% відповідно. Після цих трьох банків-лідерів на досліджуваному ринку в обігу у цей період перебували платіжні картки ПАТ «Дельта Банк», ПАТ «Укрсиббанк», ПАТ «Укрсоцбанк», ПАТ «ПУМБ», «Сбербанк Росії», ПАТ «Альфа-Банк», ПАТ КБ «Надра» і ПАТ «Укрексімбанк» (в межах 1,1–3,7%). Частка платіжних карток, що перебувають в обігу, решти вітчизняних банків є незначною – 15,2%.

Наступний показник аналітичного дослідження даного напрямку – кількість активних платіжних карток (активними вважаються платіжні картки, за якими за останні 3 місяці проводилась хоча б одна видаткова операція).

Отже, здійснимо аналіз кількості активних платіжних карток на душу населення України та в розрізі банків (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Аналіз кількості активних платіжних карток
на душу населення України за 2008–2014 роки ***

Рік	Чисельність населення, тис. осіб	Активні платіжні картки, тис. шт.	Частка активних платіжних карток від їх кількості в обігу	Кількість активних платіжних карток на одну особу, шт.
2008 р.	46 143,7	38 576	85,1	0,8
2009 р.	45 962,9	29 104	65,4	0,6
2010 р.	45 778,5	29 405	63,4	0,6
2011 р.	45 644,4	34 850	60,2	0,8
2012 р.	45 560,2	33 106	47,4	0,7
2013 р.	45 439,8	35 622	51,1	0,8
01.10.2014 р.	42 965,1	33 197	47,6	0,8

* сформовано на основі даних джерел: [105; 106]

Як свідчать дані табл. 2.5, у період 2009–2013 років спостерігалася позитивна динаміка щодо кількості активних платіжних карток, що свідчило про зростання довіри населення до здійснення операцій з їх використанням. Проте, станом на 01.10.2014 року вперше за останні 5 років відзначалася негативна динаміка на досліджуваному ринку щодо активності платіжних карток – зниження на 2425 тис. шт. або на 6,81% (така ситуація спостерігалася і у 2009 році у зв'язку з фінансовою кризою – на 0,39%). Вважаємо, така зміна тренду обумовлена анексією АР Крим, внутрішніми процесами і військовими діями на сході країни.

В дод. Л (див. рис. Л.2) наведено частку активних платіжних карток у розрізі банків України та проаналізовано ринок платіжних карток в розрізі

регіонів України за активністю їх використання (див. рис. Л.3). Так, згідно даних 13 українських банків є емітентами 87,1% всіх активних платіжних карток в Україні, тоді як решта вітчизняних банки – лише 12,9% [111, с. 104].

Варто наголосити, що у зв'язку з негативною ситуацією в Україні відбулося зменшення активних платіжних карток. І найбільш масштабне зменшення було зафіксовано у найбільшого з активами вітчизняного банку – ПАТ КБ «Приват-Банк». Ще 5 банківських установ (лідерів у даному сегменті) також задекларували зменшення кількості активних платіжних карток. Серед них ПАТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «Дельта Банк», ПАТ «Укрсоцбанк» та ПАТ КБ «Надра» [112].

Варто зазначити, що із загальної кількості платіжних карток, що стали неактивними, 1,5 млн. були емітовані в АР Крим: одна частина з них була заблокована, а інша – перестала використовуватися населенням півострова. Також більше 90 тис. платіжних карток вийшли з обігу у Донецькій і Луганській областях. Але, не дивлячись на те, що експерти очікували більш значних негативних змін у даних регіонах, проте їх припущення не виправдалися і населення цих регіонів продовжує використовувати платіжні картки для оплати за товари і послуги або для отримання готівки. Єдиними регіонами, де кількість активних платіжних карток зросла, є м. Київ та Київська область. Таке відхилення від загальної тенденції можна пояснити впливом переселенців зі східних областей у досліджуваний період [112].

Проаналізуємо направленість здійснення операцій з використанням платіжних карток (рис. 2.8) та структуру безготівкових розрахунків в мережі Інтернет (рис. 2.9).

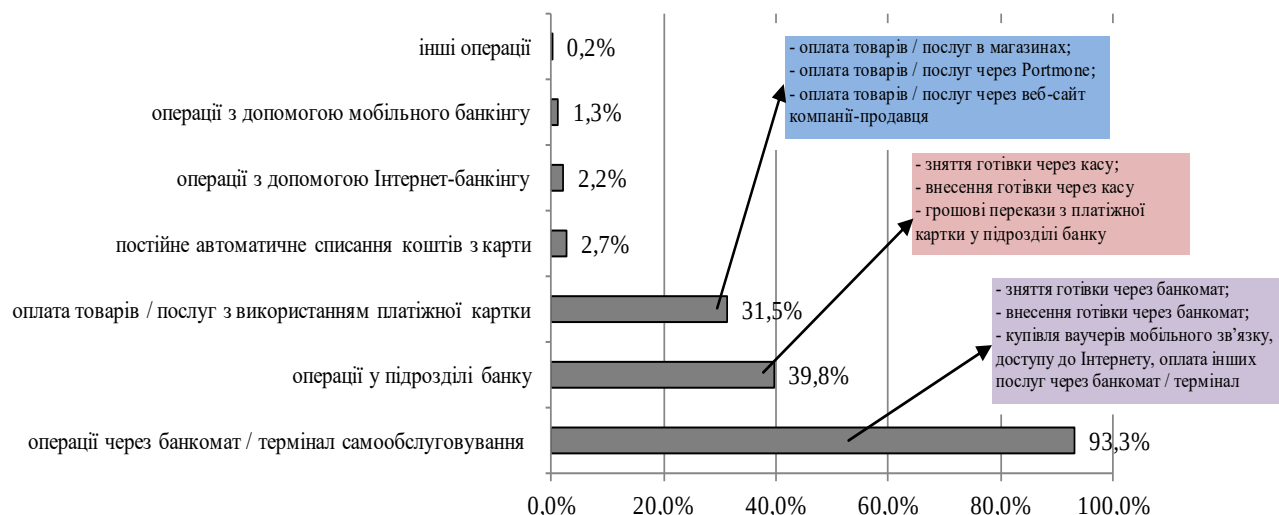


Рис. 2.8. Аналіз направленості здійснення операцій з використанням платіжних карток (% до всіх держателів платіжних карток) у 2014 році *

* сформовано за даними джерела: [113]

Аналіз направленості здійснення операцій з використанням платіжних карток у 2014 році показав, що найбільшу частку серед них займають операції через банкомат/ термінал самообслуговування (93,3%), а найменшу – операції з допомогою мобільного банкінгу (1,3%) та інші операції (0,2%).

Варто зазначити, що відсоток операцій у підрозділах банку і оплата товарів/ послуг в магазинах і в мережі Інтернет з використанням платіжних карток зріс і становив відповідно 39,8% та 31,5%. Крім того, операції з допомогою мобільного банкінгу також набувають все більшої популярності серед населення.

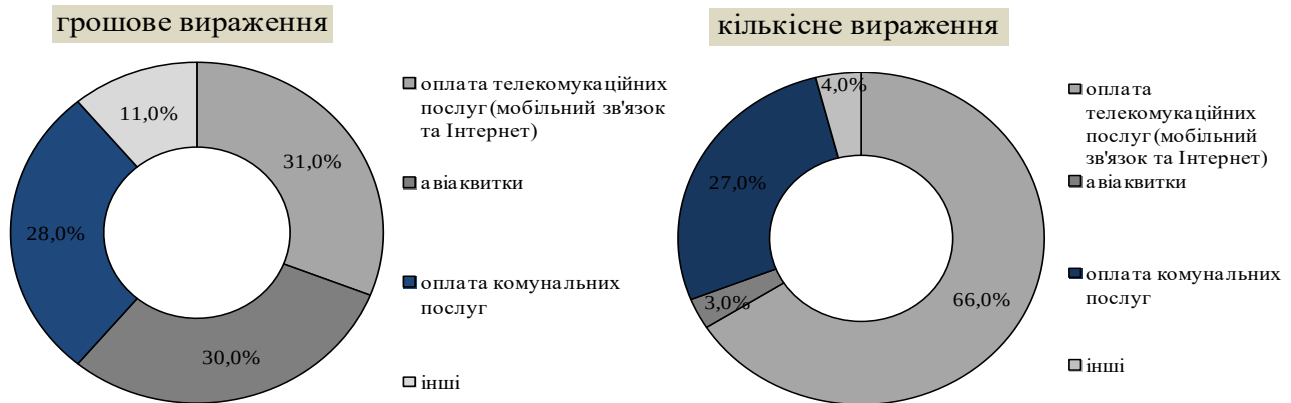


Рис. 2.9. Структура розрахунків платіжними картами в мережі Інтернет у 2014 році, % *

* сформовано за даними джерела: [113]

Аналіз згідно даних рис. 2.9 показав, що найбільша частка у кількісному вираженні розрахунків платіжними картками у мережі Інтернет припадала на оплату телекомунікаційних послуг – 66%, а найменша – відведена розрахункам за авіаквитки – 3% та інші операції (4%). Щодо грошового вираження, то найбільша питома вага розрахунків була зосереджена на оплаті телекомунікаційних послуг (31%) і авіаквитків (30%), а найменша – припадала на інші операції (11%).

Таким чином, провівши аналіз інтенсивності використання платіжних карток, можна зробити наступні висновки:

- кількість та обсяги операцій з використанням платіжних карток станом на 01.10.2014 року зменшились порівняно з 2013 роком, що є негативним аспектом на вітчизняному ринку платіжних карток;

- загальна кількість платіжних карток в обігу в Україні за аналізований період зросла і станом на 01.10.2014 року на душу населення (з урахуванням немовлят і старих) припадало 1,6 платіжної картки (у 2012–2013 роках – 1,5), що є позитивною тенденцією на ринку платіжних карток в Україні;

- лідерами за кількістю випущених платіжних карток є: ПАТ КБ «Приват-Банк» (44,1%), ПАТ «Державний ощадний банк України» (18,1%) та ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» (5,9%);

- операції з використанням платіжних карток найчастіше здійснювалися через банкомати/термінали самообслуговування (93,3%), а найрідше – за допомогою мобільного банкінгу (1,3%);

- найбільша кількість та обсяги розрахунків платіжними картками у мережі Інтернет припадала на оплату телекомунікаційних послуг – 66% і 31% відповідно, а найменша – була відведена розрахункам за авіаквитки – 3% (у кількісному вираженні) та інші операції – 11% (у грошовому вираженні).

2.2.4. Аналіз безпечності обслуговування платіжними картками

Платіжні картки мають переваги над паперовими грошима: зручність оплати за товари / послуги; надійність; практичність – для клієнтів банку та торговців; підвищення конкурентоспроможності і престижу, оптимізація витрат, що пов'язані з обігом готівкових грошей, – для банків тощо [114, с. 292]. Тому безперечно платіжні картки є зручними у використанні і завдяки цьому використовуються значною часткою населення. Проте зазначимо, що від шахрайських операцій з використанням платіжних карток страждають клієнти банків, зазнаючи збитків, а також самі банківські установи, які втрачають не лише гроші, але й репутацію і, як наслідок, клієнтів та торговців, які пропонують розрахунки у безготівковій формі з використанням платіжних карток [115, с. 50].

У ході дослідження [112] була оцінена частка держателів платіжних карток, які стикалися з шахрайством в сфері використання платіжних інструментів, та виявлено їх відношення до даного явища і способів захисту.

Аналіз опитування користувачів показав, що безпечний рівень платіжних каналів («абсолютно безпечно» та «скоріше всього безпечно») характерний банкоматам (75%), терміналам (65%) та магазинам (49%). Найменше («скоріше всього небезпечно» і «дуже небезпечно») користувачі довіряють покупкам через мережу Інтернет (51%), обслуговуванню в кафе, ресторанах (38%) та інтернет-банкінгу (33%) (див. дод. М, рис. М.1). Отже, найбільш небезпечним платіжним каналом є мережа Інтернет – як через можливість «підхоплення вірусу», так і через перехоплення карткових реквізитів.

Однією з багатьох проблем у використанні платіжних карток є недостатній рівень поінформованості суспільства про різновиди платіжних карток, їх сфери використання і характеристики. Тому наступним показником аналізу буде рівень поінформованості щодо безпеки здійснення операцій з використанням платіжних карток (дод. М, рис. М.2). Виявлено, що найбільша поінформованість відбувається через ознайомлення з банківським договором (65%), а також завдяки ЗМІ (42%) і консультаціям банківських працівників (39%), а найменшу інформацію про без-

печність здійснення операцій з використанням платіжних карток можна отримати із сайтів (НБУ та інші спеціалізовані (1% та 4% відповідно)) та літератури (3%).

Підвищення рівня безпеки здійснення розрахунків із використанням платіжних карток – справа не лише банку, а й самого клієнта. Тому проведемо аналіз рівня безпеки користування платіжними картками.

Проведені дослідження показали низький рівень спонтанного (без підказки) знання можливих способів безпеки користування платіжними картками: 11% користувачів платіжних карток не змогли назвати жодного способу безпеки, решта респондентів відмітили, що їм відомо в середньому 1–2 способи захисту. Загалом, основними названими способами безпеки користування платіжними картками були традиційні, пов'язані із збереженням ПІН-коду (рис. 2.10).



Рис. 2.10. Аналіз опитування щодо відомих способів безпеки користування платіжними картками (2014 рік), % *

* сформовано за даними джерела: [112]

Так, 52% респондентів наголосило на необхідності не повідомляти нікому ПІН-код; 22% – не передавати платіжну картку іншим особам; 14% – не зберігати ПІН-код разом з платіжною картою; 13% – підключати SMS-повідомлення; 11% – не повідомляти реквізити платіжної картки. Водночас варто відмітити, що сучасні дієві та ефективні способи безпеки користування платіжними картками досі залишаються не відомими для більшості користувачів платіжних карток [112].

Зазначимо, що на питання про те, для чого потрібні SMS-повідомлення, лише 44% респондентів обрали варіант «щоб у разі крадіжки грошей або іншого шахрайства можна було оперативно зв'язатися з банком та заблокувати платіжну карту», тоді як 91% респондентів обрали варіант «щоб знати, коли на рахунок буде зарахована заробітна плата» [112]. Отже, більшість держателів платіжних карток сприймають SMS-повідомлення як джерело інформування про надходження коштів на платіжну картку, але не як інструмент для припинення шахрайських операцій.

Опитування показало, що 58% респондентів вважають, що платіжну картку необхідно заблокувати при отриманні SMS-повідомлення про операцію, яку користувач не здійснював, при цьому 94% респондентів відзначають, що платіжну картку необхідно заблокувати у разі її крадіжки або втрати [112].

Варто зазначити, що після особистого зіткнення з шахрайством модель використання платіжної картки змінили 2/3 респондентів: використовують один із способів захисту – 28%; розширили набір способів безпеки, змінили банківську установу і відмовились від користування платіжною картою – по 11% відповідно.

Таким чином, згідно проведеного аналізу за даним напрямом можна зробити висновки про те, що:

- безпечний рівень платіжних каналів характерний банкоматам, терміналам самообслуговування та магазинам, а небезпечний – мережі Інтернет;
- найбільшу інформованість щодо безпеки здійснення операцій з використанням платіжних карток забезпечують банківський договір, ЗМІ і банківські працівники, а найменшу – сайт НБУ, інші спеціалізовані сайти та література;
- рівень спонтанного (без підказки) знання можливих способів безпеки користування платіжними картками є низьким: 11% користувачів не можуть назвати жодного способу безпеки, решта – знають в середньому 1–2 способи захисту.

Отже, узагальнимо вище написане та проведемо комплексну оцінку ринку платіжних карток в Україні за визначеними ознаками: наявність на якісна характеристика держателів платіжних карток, забезпеченість інфраструктурою обслуговування платіжними картками, інтенсивність використання платіжних карток та безпечність обслуговування платіжними картками (табл. 2.6).

Комплексна оцінка ринку платіжних карток в Україні *

<i>оцінка ринку платіжних карток</i>																
	частка держателів платіжних карток	вікова характеристика держателів платіжних карток	статус зайнятості держателів платіжних карток	освітній рівень держателів платіжних карток	рівень добробуту держателів платіжних карток	кількість підрозділів банків	кількість банкоматів	кількість торгівельних терміналів	кількість банківських терміналів	кількість та обсяги операцій з використанням платіжних карток	кількість платіжних карток в обігу	кількість активних платіжних карток	направленість використання платіжних карток	рівень безпеки платіжних каналів	рівень поінформованості щодо безпеки операцій з використанням платіжних карток	рівень безпеки користування платіжними картками
	+	+	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	+	-	+	-
	<i>наявність та якісна характеристика держателів платіжних карток</i>				<i>забезпеченість інфраструктурою обслуговування платіжними картками</i>				<i>інтенсивність використання платіжних карток</i>				<i>безпечність обслуговування платіжними картками</i>			

* сформовано авторами

Загалом операції з використанням платіжних карток набувають все більшого поширення, що є позитивним для розвитку досліджуваного ринку. Проте, комплексна оцінка вітчизняного ринку платіжних карток засвідчила, що картковий бізнес стикається з рядом серйозних проблем, а це, в свою чергу, вимагає пошуку шляхів підвищення ефективності його розвитку та формування якісних стратегій його функціонування у майбутньому.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК В УКРАЇНІ

**3.1. Стратегія забезпечення
ефективного функціонування
ринку платіжних карток**

**3.2. Прогнозування впливу
тарифної політики банку
на обслуговування
платіжними картками**

**3.3. Розвиток системи безконтактних
платежів як альтернатива
забезпечення ефективності
функціонування ринку
платіжних карток в Україні**

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК В УКРАЇНІ

3.1. Стратегія забезпечення ефективного функціонування ринку платіжних карток

Забезпеченню ефективного функціонування ринку платіжних карток вченими приділена недостатня увага. Згідно проведеного аналітичного дослідження можна з впевненістю стверджувати: виявлені проблеми, з якими ринок платіжних карток неодноразово стикався та які гальмують його розвиток, спричинені відсутністю стратегії забезпечення його ефективного функціонування.

Реалізація даної стратегії потребує пошуку набору інструментів та механізму практичного їх використання, що, в свою чергу, дозволить зменшити негативний вплив різних факторів на розвиток ринку платіжних карток (або взагалі подолати) та сприятиме якісному і повному задоволенню потреб існуючих і потенційних клієнтів, захисту їх прав при покращенні рівня безпеки, забезпеченню прозорості конкуренції та одночасному досягненню високих економічних показників карткового ринку на довгостроковий період.

Процес формування стратегії забезпечення ефективного функціонування ринку платіжних карток передбачає проходження наступних етапів (рис. 3.1):



Рис. 3.1. Етапи формування стратегії забезпечення ефективного функціонування ринку платіжних карток *

** сформовано авторами*

На першому етапі визначається тип стратегій, суть яких полягає в забезпеченні ефективного функціонування ринку платіжних карток за визначеними ознаками. Другим етапом формування стратегії забезпечення ефективного функ-

ціювання ринку платіжних карток є вибір мети для визначених типів стратегій. При виборі інструментарію реалізації мети стратегій (третій етап) обов'язковим є врахування сильних та слабких сторін функціонування ринку платіжних карток, оскільки врахування перших забезпечить швидке та ефективне досягнення визначеної мети того чи іншого типу стратегій, а отже сприятиме ефективності даного процесу, а врахування слабких – дозволить спрямувати усі зусилля на їх подолання.

Загалом стратегія забезпечення функціонування ринку платіжних карток – це довгостроковий план дій, спрямований на забезпечення ефективних відносин у процесі купівлі-продажу товарів і послуг, оплати інших зобов'язань, отримання готівки через банківські автомати, а також здійснення операцій з допомогою інших каналів обслуговування задля ефективного, надійного і безперервного функціонування ринку платіжних карток (рис. 3.2).

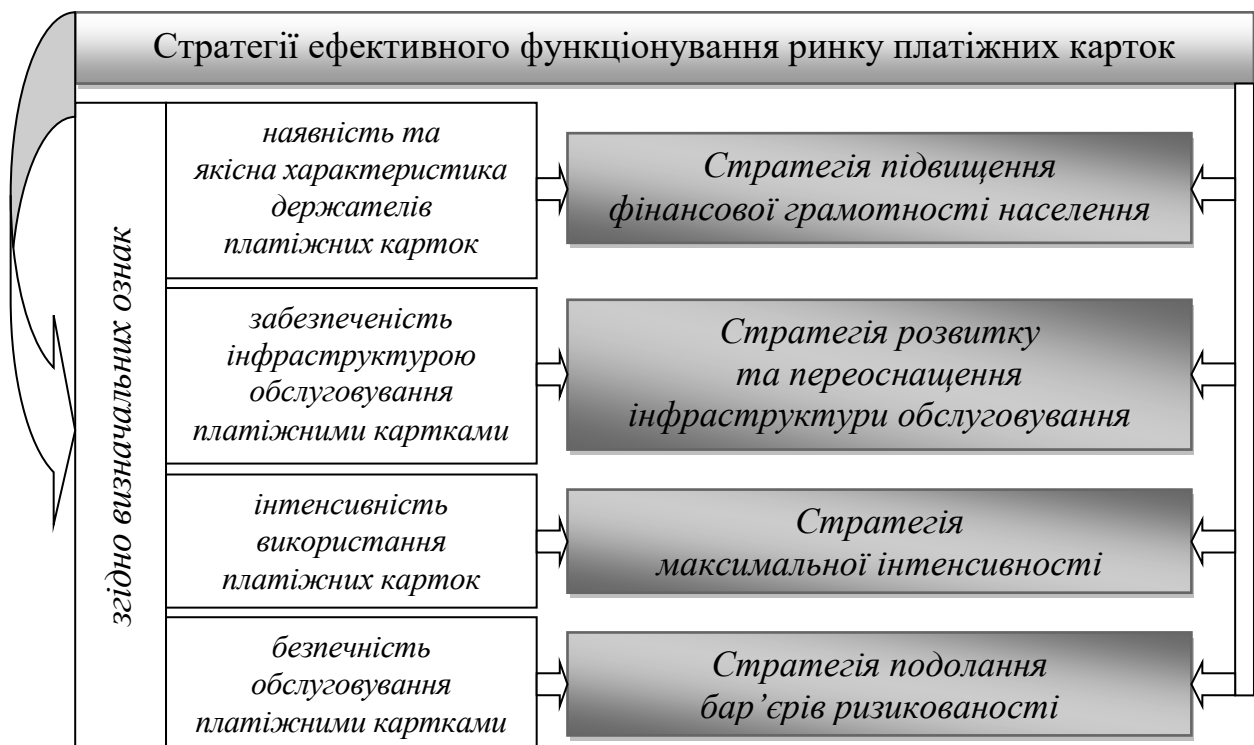


Рис. 3.2. Стратегії забезпечення ефективного функціонування ринку платіжних карток в Україні [116, с. 46] *

* сформовано авторами

Розглянемо зміст кожного типу стратегій.

Стратегія підвищення фінансової грамотності населення.

Недивлячись на те, що в Україні учасники платіжного ринку вже усвідомили значимість безготівкових розрахунків, адже це зручно, надійно та швидко, проте, однією з головних причин відставання розвитку ринку платіжних карток в

Україні від країн Європи є посередня, недостатня поінформованість і грамотність її населення щодо здійснення операцій з використанням платіжних карток.

Так, фінансова грамотність дає можливість громадянам керувати своїм матеріальним благополуччям. І навпаки, відсутність елементарних фінансових знань і навичок обмежує можливості населення щодо прийняття правильних, економічно обґрунтованих, самостійних рішень у сталому забезпеченні свого добробуту [117]. Тому основною метою реалізації стратегії підвищення фінансової грамотності населення повинно бути збільшення чисельності держателів платіжних карток та забезпечення їх якісної характеристики (рис. 3.3). Для цього необхідно різним категоріям клієнтів надавати необхідні фінансові знання щодо можливостей використання платіжних карток, що сприятиме більш сміливому, усвідомленому та відповідальному їх ставленню до управління безготівковими розрахунками, підвищенню добробуту за рахунок розподілу наявних грошових ресурсів і плануванню майбутніх витрат.



Рис. 3.3. Мета та інструменти реалізації стратегії підвищення фінансової грамотності населення *

** сформовано авторами*

Основними інструментами в реалізації цієї стратегії повинні стати (див. рис. 3.3):

- формування моделі максимальної орієнтації на потреби, бажання і можливості клієнта, яка повинна базуватися на максимальному посиленні взаємовідносин з клієнтом і бути націлена на реалізацію універсальних карткових продуктів;
- забезпечення і підтримка високоякісного клієнтського сервісу. Головним атрибутом досягнення даного завдання має стати нероздільна система: кваліфікований персонал – програмне забезпечення – безкоштовний і загальний доступ;

- продовження впровадження різних видів послуг, акцій для різних категорій клієнтів (юніорів, студентів, пенсіонерів, держателів платіжних карток із різним рівнем добробуту тощо), заохочуючи їх до використання платіжних карток у своєму повсякденному житті;

- постійна організація та проведення цікавої та ненабридливої рекламно-просвітницької кампанії і роботи з підвищення фінансової грамотності різних категорій клієнтів тощо.

Стратегія розвитку та переоснащення інфраструктури обслуговування

Ринок платіжних карток і супутня інфраструктура обслуговування в останні роки активно розвиваються, виконуючи одну з ключових функцій фінансово-кредитної системи – сполучає між собою всі її складові та забезпечує проходження значних обсягів трансакцій [118, с. 3].

І хоча в Україні за останні роки сформувалася достатня інфраструктура обслуговування для здійснення операцій з використанням платіжних карток, проте вона потребує вдосконалення. Тому основною метою реалізації стратегії розвитку та переоснащення інфраструктури обслуговування повинно стати її вдосконалення (рис. 3.4), що сприятиме не лише поліпшенню якості обслуговування існуючих та потенційних клієнтів, але й забезпечить «запас міцності» з урахуванням тенденції зростання кількості безготівкових операцій.



Рис. 3.4. Мета та інструменти реалізації стратегії розвитку і переоснащення інфраструктури обслуговування *

** сформовано авторами*

Основними інструментами в реалізації цієї стратегії повинні стати (див. рис. 3.4):

- інвестування банків в розвиток інфраструктури вітчизняного карткового бізнесу;
- територіальне розширення мережі POS-, банківських терміналів, банкоматів, I-BOX (особливо у «глибинці»: селищах міського типу та великих селах);
- досягнення технічної та інноваційної відповідності інфраструктури обслуговування карткового ринку сучасним світовим вимогам;
- здійснення роботи щодо посилення зацікавленості торговельних та інших соціально-популярних закладів у встановленні точок інфраструктурного обслуговування тощо.

Стратегія максимальної інтенсивності

Безперечно, збільшення кількості та обсягів безготівкових розрахунків, розширення сфери використання та направленості операцій з використанням платіжних краток сприяє зміцненню фінансово-кредитної системи і економічному розвитку країни. Тому держателів платіжних краток необхідно стимулювати до здійснення цих розрахунків, надаючи їм певні бонуси і знижки, а також залучаючи до програм лояльності. Також банкам необхідно активно працювати над підвищенням рівня фінансової грамотності населення щодо ефективного та якісного ними використання платіжних карток.

Тому основною метою реалізації стратегії максимальної інтенсивності повинно стати нарощення інтенсивності використання платіжних карток у проведенні усіх видів платежів (рис. 3.5), що дозволить залучити фінансові ресурси до банківської системи країни, а це, в свою чергу, сприятиме значному зростанню її кредитного потенціалу.



Рис. 3.5. Мета і інструменти реалізації стратегії максимальної інтенсивності *

* сформовано авторами

Основними інструментами в реалізації цієї стратегії повинні стати (див. рис. 3.5):

- державна підтримка карткового бізнесу шляхом створення необхідних умов для поліпшення структури грошового обігу за рахунок масових безготівкових розрахунків і скорочення частки готівкових;
- утримання існуючих та залучення нових клієнтів за допомогою проведення різного роду акцій, розіграшів, бонусних та інших програм;
- модернізація існуючих карткових продуктів і підвищення їх привабливості за споживчими ознаками;
- формування виваженої тарифної політики.

Стратегія подолання бар'єрів ризикованості

Важливим напрямом функціонування ринку платіжних карток є безпека здійснення розрахунків з їх використанням, запобігання злочинним і шахрайським діям, спрямованим проти власників платіжних карток, і достатня поінформованість держателів платіжних карток щодо можливих ризикових операцій.

Однозначно значні грошові потоки з використанням платіжних карток неминуче генерують певні ризики, які можуть впливати на фінансову стабільність в країні. І хоча нині рівень шахрайських операцій з використанням платіжних карток в Україні незначний, проте необхідно діяти на випередження, враховуючи поступове зростання кількості безготівкових розрахунків в країні у майбутньому.

Тому основною метою реалізації стратегії подолання бар'єрів ризикованості повинно стати досягнення високого рівня безпечності та надійності використання платіжних карток (рис. 3.6), що дозволить підвищити довіру клієнтів до операцій з їх використанням та, в свою чергу, сприятиме збільшенню кількості держателів платіжних карток та активному їх використанню.

Основними інструментами в реалізації цієї стратегії повинні стати (див. рис. 3.6):

- постійне проведення навчання користувачів платіжних карток щодо: можливих способів запобігання шахрайству; забезпечення належного рівня безпеки здійснення операцій з їх використанням; надійності платіжних каналів тощо;
- вдосконалення існуючого і створення нового програмного комплексу задля забезпечення більшого захисту платіжних каналів на основі досвіду іноземних країн;
- підвищення захисту платіжних карток від підробок, створення програм, що убезпечать користувачів від шахраїв тощо.

На нашу думку, одним із практичних заходів, що частково сприятиме реалізації стратегій підвищення фінансової грамотності населення, розвитку та

переоснащення інфраструктури обслуговування, максимальної інтенсивності та подолання бар'єрів ризикованості може стати створення Національної мережі фінансової освіти населення (НМФОН).



Рис. 3.6. Мета та інструменти реалізації стратегії подолання бар'єрів ризикованості *

** сформовано авторами*

Дана мережа, на нашу думку, повинна функціонувати за такими напрямками:

1. Групи користувачів платіжних карток:

- батьки;
- школярі;
- студенти;
- працівники;
- викладачі;
- споживачі.

2. Супутні послуги, що представляються для здійснення операцій з використанням платіжної картки: інтернет-інструменти; фінансові поради тощо.

Головними цілями порталу повинні стати:

- безперервний і систематичний збір достовірної інформації щодо розвитку карткового бізнесу в Україні та провідних країнах світу: даних, ресурсів, досліджень і останніх новин, що стосуються досліджуваних платіжних інструментів, а також питань фінансової освіти та інформації про навчальні програми;

- підвищення інформованості і обізнаності з питань безпечного користування платіжною карткою, можливих видів послуг, які можна здійснювати з допомогою даного платіжного інструменту, а також пристроїв, що їх обслуговують;

- забезпечення цілодобового доступу усіх бажаючих користувачів до ознайомлення та обміну інформацією, знаннями, досвідом і навиками з вітчизняними та зарубіжними консультантами, спеціалістами, користувачами стосовно усіх питань щодо функціонування ринку платіжних карток;

- формування впевненості у кожного з користувачів про те, що він зможе користуватись платіжною картою і технологією, що її обслуговує; надання висококваліфікованої поради тощо;

- стимулювання розробки однієї із передових основ практики й принципів підвищення фінансової грамотності населення стосовно того, які переваги має платіжна картка.

Створення даного інституту посприє частковому виконанню 4-х визначених типів стратегій (рис. 3.7).

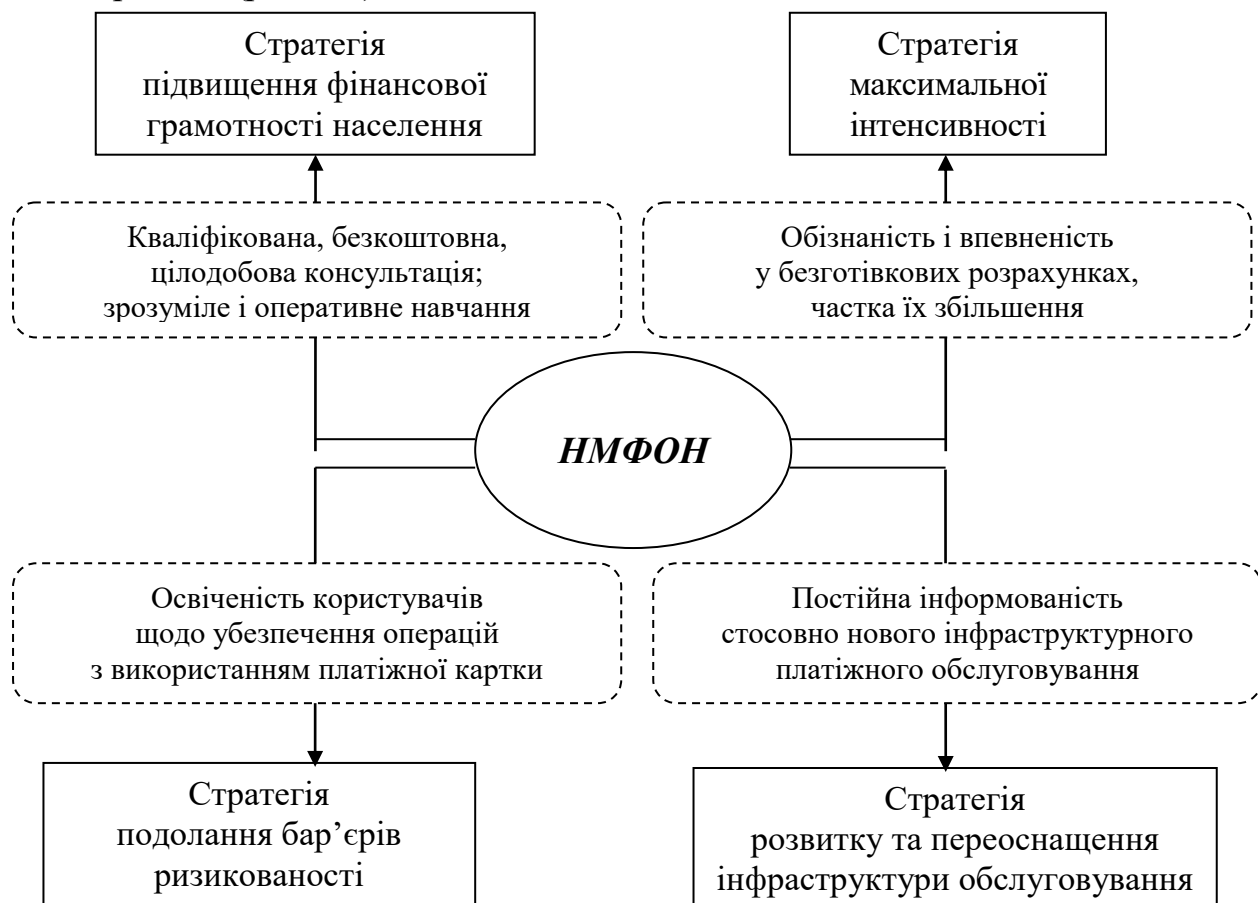


Рис. 3.7. Вплив НМФОН на досягнення стратегічних цілей забезпечення ефективного функціонування ринку платіжних карток *

** сформовано авторами*

Задля забезпечення реалізації запропонованих стратегій і, як наслідок, ефективного функціонування ринку платіжних карток в Україні, пропонуємо застосування практичних програм, представлених у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Національні програми фінансової грамотності *

Програма	Засоби реалізації	Мета
Програма 1 – Загального характеру	проведення демонстраційних заходів (виставок, наукових вечорів, шоу), на яких аудиторія отримуватиме основні фінансові, практичні навички (планування бюджету, економія, відкриття банківського рахунку, користування інфраструктурою обслуговування, способи безпеки користування платіжними каналами)	зрозумілість та доступність карткового бізнесу для населення
Програма 2 – Студентська	обов'язкове включення до навчальних планів шкіл (8–9 класи), коледжів, університетів навчальної дисципліни, що не тільки сформує уявлення про фінансову грамотність та безготівкові розрахунки, а й надасть практичний досвід та найновіші інформаційні цікавинки у даній сфері	розвиток практичних навичок фінансової грамотності молоді (планування бюджетів, інтернет-банкінг тощо)
Програма 3 – Для працівників підприємств, організацій	проведення теоретичних та практичних занять на підприємствах з метою підвищення фінансової грамотності працівників щодо переваг використання платіжних карток, отримання можливих платіжних послуг тощо.	ліквідація фінансової безграмотності працівників із застарілим поглядом на здійснення розрахунків
Програма 3 – Пенсійна	створення спеціальних програм для навчання літніх людей, навчання та підбір кадрового персоналу задля проведення даного навчання, розробка відповідного матеріалу для даної групи користувачів	формування позитивного ставлення до безготівкових розрахунків у людей похилого віку, збільшення частки здійснених ними операцій з використанням платіжних карток

* сформовано авторами

Вважаємо, що практична реалізація запропонованих типів стратегій і інструментів сприятиме подоланню проблем, які існують на вітчизняному ринку платіжних карток, і забезпечить його ефективне функціонування у майбутньому. Проте, не дивлячись на дані пропозиції та результати проведеної комплексної оцінки ринку платіжних карток в Україні, які засвідчили динамічне його зростання, досліджений ринок потребує постійного пошуку шляхів удосконалення. Це дозволить йому в короткій перспективі став важливим сектором фінансово-кредитної системи країни, як це спостерігається у розвинених країнах світу.

3.2. Прогнозування впливу тарифної політики банку на обслуговування платіжними картками

Важливим методом оптимізації витрат банку є грамотно сформована тарифна політика, реалізація якої має сприяти вирішенню найважливіших для банківської установи завдань. Тарифна політика банку є вагомим іміджевим чинником, оскільки саме ефективне її формування, оптимізація та реалізація дозволить банку зайняти гідне місце в рейтингу банківських установ.

Тарифоутворення в банку визначається поточним станом фінансової системи та грошово-кредитного регулювання в країні, фінансовим станом і тарифами самого банку та його конкурентів.

Тарифна політика банку з обслуговування платіжними картками включає комплекс стратегічних і тактичних заходів, які в умовах високого рівня конкуренції дозволять зберегти та/або збільшити клієнтську базу, підвищити кількість операцій з використанням платіжних карток, їх обсяг тощо.

І одним із таких заходів є прогностичний аналіз стану банківської установи у результаті зміни тарифних критеріїв на карткові послуги – прогностичний кількісний розрахунок впливу зміни кожного окремого тарифного критерію на попит (кількість клієнтів-держателів платіжних карток, загальну кількість платіжних карток, кількість активних та неактивних платіжних карток, загальні залишки на карткових рахунках клієнтів тощо) [119, с. 42].

Задля прогнозування ступеня впливу тарифної політики на рішення клієнта щодо здійснення ним операцій з використанням платіжних карток пропонуємо скористатися методичним підходом Терехова Є. М. [119], який передбачає прогнозування ступеня впливу змін тарифів на привабливість карткових платіжних інструментів для клієнтів на основі базових тарифних критеріїв.

Початковим етапом прогнозування економічної привабливості платіжного інструменту було проведення експертною групою наприкінці 2015 року соціологічного дослідження тарифної політики банків (у нашому випадку Луцьке

відділення №3 ПАТ КБ «ПриватБанк» та Луцьке відділення №1 ПАТ КБ «Хрещатик»). Експертна група складалася із 2 осіб:

- експерт 1 – Збирун Дарія Вікторівна (магістр Луцького НТУ спеціальності «Банківська справа»);
- експерт 2 – Подолян Галина Олександрівна (головний бухгалтер ВД УДППЗ «Укрпошта»).

Наступним етапом було визначення тарифних критеріїв, що впливають на попит населення на карткові продукти.

Перелік тарифних критеріїв може бути досить великим, але при прогнозуванні ступеня впливу змін тарифів на привабливість платіжних карток для клієнтів, спираючись на думку Терехова Є. М. [119, с. 43], за базові тарифні критерії оберемо:

- критерій 1 – накопичувальний відсоток на залишок певного карткового рахунку;
- критерій 2 – розмір та поновлення кредитного ліміту;
- критерій 3 – відсоток за користування кредитом, термін пільгового користування;
- критерій 4 – розмір комісійних за проведення операцій.

Отже, здійснимо прогнозування впливу тарифної політики відділень ПАТ КБ «ПриватБанк» та ПАТ КБ «Хрещатик» з обслуговування платіжними картками і сформуємо шкалу оцінки альтернативних варіантів змін тарифних параметрів та визначимо привабливість кожної із змін для клієнтів.

Для початку побудуємо оціночні таблиці (на основі визначених тарифних критеріїв). У нашому випадку це таблиці двох типів [119, с. 43]:

- значимість базових тарифних критеріїв для клієнтів;
- аналіз відповідності базових тарифних критеріїв інтересам клієнтів.

Респондентам було запропоновано розподілити обрані тарифні критерії в порядку зменшення їх значимості для них та оцінити відповідність базових тарифних критеріїв їх інтересам, використовуючи табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Шкала переведення оцінок з якісних у кількісні [119, с. 44]

Якісна характеристика респондента	Кількісна оцінка (бали)
Повністю задоволений	100
В цілому задоволений	75
Частково задоволений	50
Скоріше незадоволений	25
Повністю незадоволений	0

На основі проведеної оцінки щодо значимості базових тарифних критеріїв для клієнтів були отримані такі результати (табл. 3.3–3.4).

Таблиця 3.3

Кількісні оцінки значимості базових тарифних критеріїв *
для клієнтів Луцького відділення №3 ПАТ КБ «ПриватБанк»
та Луцького відділення №1 ПАТ КБ «Хрещатик»
(експерт 1)

Тарифний критерій	Луцьке відділення №3 ПАТ КБ «ПриватБанк»				Луцьке відділення №1 ПАТ КБ «Хрещатик»			
	Місце s							
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Накопичувальний відсоток на залишок карткового рахунку	100					75		
Розмір та поновлення кредитного ліміту		75			100			
Відсоток за користування кредитом, термін пільгового користування			25				50	
Розмір комісійних за проведення операцій				0				0

Таблиця 3.4

Кількісні оцінки значимості базових тарифних критеріїв *
для клієнтів Луцького відділення №3 ПАТ КБ «ПриватБанк»
та Луцького відділення №1 ПАТ КБ «Хрещатик»
(експерт 2)

Тарифний критерій	Луцьке відділення №3 ПАТ КБ «ПриватБанк»				Луцьке відділення №1 ПАТ КБ «Хрещатик»			
	Місце s							
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Накопичувальний відсоток на залишок карткового рахунку	100					50		
Розмір та поновлення кредитного ліміту		50			75			
Відсоток за користування кредитом, термін пільгового користування			25				25	
Розмір комісійних за проведення операцій				0				0

* сформовано на основі даних джерела: [119, с. 45]

Отже, проведена оцінка експертом 1 (див. табл. 3.3) дала підстави зробити наступні висновки:

1) держателі платіжних карток Луцького відділення №3 ПАТ КБ «Приват-Банк»:

- задоволені тарифною політикою щодо накопичувальних відсотків на залишок карткового рахунку;
- незадоволені розміром комісій, які, на їх думку, є дещо завищеними;

2) держателі платіжних карток Луцького відділення №1 ПАТ КБ «Хрещатик»:

- задоволені тарифною політикою щодо розміру та поновлення кредитного ліміту за платіжною картою;
- незадоволені розміром комісій, які, на їх думку, є надто високими.

Щодо проведеної оцінки експертом 2 (див. табл. 3.4), то ним були зроблені наступні висновки:

1) опитані респонденти Луцького відділення №3 ПАТ КБ «ПриватБанк»:

- задоволені тарифною політикою щодо накопичувальних відсотків на залишок карткового рахунку;
- незадоволені завищеним розміром комісій;

2) опитані респонденти Луцького відділення №1 ПАТ КБ «Хрещатик»:

- задоволені тарифною політикою щодо розміру та поновлення кредитного ліміту за платіжною картою;
- незадоволені надто високим розміром комісій.

Проаналізувавши дані, що представлені у табл. 3.3–3.4, здійснимо кількісну оцінку вагомості для клієнта s -місця. Основою для цього будуть базові тарифні критерії, що займають для клієнта певне місце за вагомістю.

Для цього використаємо формулу середньої арифметичної [119, с. 46]:

$$R_s = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n R_{sj}, \quad (3.1)$$

де R_s – оцінка вагомості для клієнта s -місця, яка виражена у визначених нами балах;

R_{sj} – оцінка вагомості базового тарифного критерію, що займає для клієнта певне s -місце за вагомістю, виконана j -им експертом;

s – номер за порядком місця;

j – номер експерта, який провів оцінку;

n – кількість експертів, які проводили оцінку.

Розрахуємо середньозважену експертну оцінку вагомості кожного з 4-х місць для клієнтів Луцького відділення №3 ПАТ КБ «ПриватБанк»:

$$R_{s1} = (1/2 * 100) + (1/2 * 100) = 50; \quad R_{s2} = (1/2 * 75) + (1/2 * 50) = 62,5; \\ R_{s3} = (1/2 * 25) + (1/2 * 25) = 25; \quad R_{s4} = (1/2 * 0) + (1/2 * 0) = 0.$$

Розрахуємо середньозважену експертну оцінку вагомості кожного з 4-х місць для клієнтів Луцького відділення №1 ПАТ КБ «Хрещатик»:

$$R_{s1} = (1/2 * 100) + (1/2 * 75) = 87,5; \quad R_{s2} = (1/2 * 75) + (1/2 * 50) = 62,5; \\ R_{s3} = (1/2 * 50) + (1/2 * 25) = 37,5; \quad R_{s4} = (1/2 * 0) + (1/2 * 0) = 0.$$

Варто зазначити, що збільшення вірогідності отриманих результатів у ході проведення експертної оцінки можливе при зростанні кількості експертів (3–5 осіб), що мають професійні навички у даній сфері.

Далі розрахуємо привабливість зміни тарифних критеріїв відповідно до середніх балів за кожне місце, що були запропоновані респондентами, тобто визначимо вагомість базових тарифних критеріїв для клієнтів [119, с. 46].

Для цього використаємо наступну формулу [119, с. 47]:

$$R_p = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n R_s \times m_i, \quad (3.2)$$

де R_p – оцінка вагомості базового тарифного критерію інтересам клієнтів;

m_i – кількість базових тарифних критеріїв, що займають для клієнта s -місце за вагомістю;

i – номер за порядком тарифного критерію;

p – кількість тарифних критеріїв, за якими проводилася експертна оцінка.

Для того, щоб дізнатися, яке з 4-х місць припадає на клієнтів та визначити рівень важливості кожного тарифного критерію інтересам клієнтів, проведемо середньозважену експертну оцінку вагомості:

1) Луцьке відділення №3 «ПАТ КБ «ПриватБанк»:

$$- R_{p1} = 50 * 4 = 200;$$

$$- R_{p2} = 62,5 * 4 = 250;$$

$$- R_{p3} = 25 * 4 = 100;$$

$$- R_{p4} = 0 * 4 = 0;$$

$$\Sigma = 200 + 250 + 100 + 0 = 550.$$

2) Луцьке відділення №1 ПАТ КБ «Хрещатик»:

$$- R_{p1} = 87,5 * 4 = 350;$$

$$- R_{p2} = 62,5 * 4 = 250;$$

$$- R_{p3} = 37,5 * 4 = 150;$$

$$- R_{p4} = 0 * 4 = 0;$$

$$\Sigma = 350 + 250 + 150 + 0 = 750.$$

В результаті проведених розрахунків (шляхом ділення кожного з тарифного критерію на сукупну характеристики тарифної політики банку Σ) експертами було отримано такі результати щодо вагомості 4-ох базових тарифних критеріїв:

$$- 200/550=36,4\%; \quad 250/550=45,5\%; \quad 100/550=18,2\%.$$

$$- 350/750=47,0\%; \quad 250/750=33,3\%; \quad 150/750=20,0\%.$$

Результати розрахунків представлені в табл. 3.5–3.6.

З табл. 3.5 видно, що на рівень розширення масштабів користування платіжними картками за обраними тарифними критеріями серед респондентів Луцького відділення №3 ПАТ КБ «ПриватБанк» найбільшою мірою впливає «розмір комісійних за проведення операцій» (p_4) – 0.

Отриманий результат засвідчив, що даним тарифним критерієм держателі незадоволені. Згідно прогнозування зниження / скасування комісійних (на деякі послуги, перекази тощо) призвели б до зміни попиту, власне його зростання, відносно використання клієнтами платіжних карток.

З одного боку «розмір та поновлення кредитного ліміту» (p_2) формує зростання попиту на карткові продукти, проте, дана ситуація за проведення неефективної тарифної політики може обернутися негативним результатом.

Дані табл. 3.6 засвідчують аналогічні проблеми щодо привабливості карткових продуктів з боку держателів Луцького відділення №1 ПАТ КБ «Хрещатик».

Тарифний критерій «розмір та поновлення кредитного ліміту» (p_1) формує найвищу частку попиту на карткові продукти у Луцькому відділенні № 1 ПАТ КБ «Хрещатик», проте, ця ситуація також може мати негативний наслідок за проведення неефективної тарифної політики банківської установи.

Задля оптимізації тарифної політики банків з обслуговування платіжними картками, в результаті чого попит на карткові продукти зростає, пропонуємо:

1. Підвищити накопичувальні відсотки на залишок карткового рахунку.

Дану умову варто застосувати не для усіх типів платіжних карток, а, наприклад, для зарплатних і пенсійних (оскільки вони найчастіше розтрачуються на потреби населення). Банки при цьому великих витрат не зазнають.

2. Встановлювати індивідуально розмір кредиту.

Вважаємо, що поновлення кредитного ліміту також потрібно впроваджувати індивідуально. Так, наприклад, якщо клієнт є сумлінним (користується кредитною лінією та не прострочує виплати) і бажає скороти терміни поновлення (тобто збільшити величину кредитного ліміту при непогашеній остаточно кредитній заборгованості), то таку можливість йому варто надати.

Таблиця 3.5

Результат розрахунку показників привабливості зміни тарифних критеріїв на карткові продукти *
для респондентів Луцького відділення №3 ПАТ КБ «ПриватБанк»

Місце, s	Тарифні критерії			
	Накопичувальний відсоток на залишок певного карткового рахунку, <i>p1</i>	Розмір та поновлення кредитного ліміту, <i>p2</i>	Відсоток за користування кредитом, термін пільгового користування, <i>p3</i>	Розмір комісійних за проведення операцій, <i>p4</i>
I		250		
II	200			
III			100	
IV				0
Частка привабливості тарифного критерію у загальній характеристиці попиту на платіжні картки, %	36,4	45,5	18,2	0

Таблиця 3.6

Результат розрахунку показників привабливості зміни тарифних критеріїв на карткові продукти *
для респондентів Луцького відділення №1 ПАТ КБ «Хрещатик»

Місце, s	Тарифні критерії			
	Накопичувальний відсоток на залишок певного карткового рахунку, <i>p1</i>	Розмір та поновлення кредитного ліміту, <i>p2</i>	Відсоток за користування кредитом, термін пільгового користування, <i>p3</i>	Розмір комісійних за проведення операцій, <i>p4</i>
I	350			
II		250		
III			150	
IV				0
Частка привабливості тарифного критерію у загальній характеристиці попиту на платіжні картки, %	47,0	33,3	20,0	0

* сформовано на основі даних джерела: [119, с. 47]

3. Зменшити відсотки за користування кредитом, зважаючи на зарубіжний досвід (відсотки за кредит в багатьох зарубіжних країнах є невеликими, за рахунок чого його термін користування зростає).

Зрозуміло, що сучасні умови розвитку вітчизняної економіки не дозволяють цього зробити, проте, в найближчі 5–10 років це може стати можливим.

При цьому клієнтові не потрібно йти до відділення банку, а достатньо скористатись послугою «Інтернет-банкінг».

4. Збільшити термін пільгового користування кредитною лінією в окремих випадках. Підбирати її часовий інтервал індивідуально, враховуючи кожну окрему ситуацію, яка виникає у клієнта.

5. Скасувати (деякі) і зменшити комісійні витрати. Наприклад, пропонуємо запровадити акцію: при поповненні мобільного рахунку на суму 100 грн. і більше комісійні витрати за проведену послугу не будуть сплачуватись.

Крім того, на нашу думку, є такі комісійні витрати, які не повинні відраховуватись із загальносписаної суми: винагорода банку, за поповнення платіжної картки банку через мережу банківського терміналу того ж банку.

Отже, тарифна політика банку чинить вагомий вплив на функціонування ринку платіжних карток (рис. 3.8) і тому прогнозування даного впливу є важливим і необхідним, оскільки від цього залежить рівень попиту на карткові продукти кожного окремого банку.



Рис. 3.8. Прогнозування впливу тарифної політики банку на функціонування ринку платіжних карток *

* сформовано авторами

Отже, застосування вищевикладеної методики дозволить здійснювати прогнозування впливу тарифної політики на попит населення щодо карткових послуг. І найбільш оптимальним варіантом з використанням даної методики буде варіант оцінки наслідків зміни кількох тарифних критеріїв залежно від сформованої банком стратегії та пошуку ним інструментів.

3.3. Розвиток системи безконтактних платежів як альтернатива забезпечення ефективності функціонування ринку платіжних карток в Україні

Нині вітчизняний ринок банківських послуг, в тому числі і ринок платіжних карток, знаходиться у стані повільного розвитку, оскільки учасники платіжного ринку мало зацікавлені у цьому. Регулюючий орган (НБУ) вбачає в цьому вину кожного окремого банку (застарілі технології, негнучка тарифна політика тощо), а банки, зі своєї сторони, не мають стимулів для подальшого розвитку сучасних інноваційних технологій [120], що дозволять здійснити переворот у платіжній системі країни.

І це в той час, коли на зарубіжному ринку платіжних карток (наприклад, Японії, США, Канаді, Великобританії тощо) впроваджуються нові цікаві карткові продукти і технології, що, в свою чергу, спонукає ринок до безперервного ефективного розвитку.

І хоча в Україні є банки, які вже впроваджують новітні технології на ринку платіжних карток, що дозволяє клієнтам розраховатися безконтактно у багатьох точках супермаркетів, кафе, аптек, таксі, АЗС і навіть у громадському транспорті, проте дана практика є пасивною.

Так, з 2014 року на ринок безконтактних платежів України вийшло кілька гравців, які зараз активно продають карткові продукти на базі безконтактних технологій. На даний момент ці інноваційні продукти пропонують, як правило, банки першої групи (табл. 3.7).

Крім того, ще дві установи – ПАТ КБ «Державний ощадний банк України» і ПАТ КБ «Південний» – пройшли сертифікацію Visa на еквайринг безконтактних карток VisaPayWave. Вони будуть встановлювати платіжні термінали для безконтактних карток, але власне платіжні карти випускати поки що не планують [121].

Загалом дані табл. 3.7 свідчать, що безконтактні картки призначені не лише для елітних клієнтів, а й для середньостатистичних.

**Тарифи і умови випуску безконтактних платіжних карток
українськими банками з числа 50-ти лідерів за активами
на кінець 2014 року [121; 122]**

Банківська установа	Тип картки	Вартість випуску	Вартість обслуговування в рік
ПАТ КБ «ПриватБанк»	Стікер PayPass*; Мінікартка*; Mastercard World PayPass**	50 грн.; 100 грн., 100 грн.	безкоштовно
ПАТ КБ «УУкрсоцбанк», КБ «UniCredit Bank ТМ»	Visa Classic PayWave; Visa PayWave	120 грн.; 800 грн.	
ПАТ КБ «Альфа- Банк»	Mastercard Mass PayPass (пакет «Клас»)	150 грн.	безкоштовно
ПАТ КБ «ОТП Банк»	Mastercard Standard PayPass; Mastercard Gold PayPass	безкоштовно	155,9 грн. (19,2 дол./євро); 600 грн. (72 дол./євро)
ПАТ КБ «Райффайзен Банк Аваль»	Visa Gold payWave; Кредитна картка «Прозора»; MasterCard Standart PayPass	безкоштовно	122 грн.; безкоштовно; безкоштовно
ПАТ КБ «Дельта Банк»	Mastercard World PayPass (Платіжна картка №1; Платіжна картка №1 VIP)	безкоштовно	180 грн. (24 дол./євро); 360 грн. (48 дол./євро)
ПАТ КБ «Укрексімбанк»	Visa Classic PayWave; Visa PayWave; Mastercard Gold PayPass	270 грн.; 270 грн. 1200 грн.	безкоштовно
ПАТ КБ «Банк Кредит Дніпро»	Mastercard Gold PayPass; Mastercard Platinum PayPass; Visa Gold PayVawe; Visa Platinum PayVawe	150 грн.; 450 грн.; 400 грн.; 1000 грн.	200 грн.; 1000 грн.; 200 грн.; 1000 грн.
ПАТ КБ «Імексбанк»	Карта НСМЕП	50	0,5 грн. ***, комісія за поповнення – 0,5% від суми

* додаток до кредитної картки «Універсальна»;

** додаток до кредитної картки «Gold»;

*** в місяць

І це лише початок освоєння вітчизняного ринку даним видом платежів – з моменту появи на українському ринку безконтактних платіжних карток (восени 2011 р.) вони серйозно і швидко прогресують та просуваються на ньому [121].

Так, згідно з офіційними даними Національного банку України на кінець 2015 року використання безготівкових карток, що працюють за технологією безконтактного розрахунку, збільшилося на 9,3%, а їх кількість – на 113 тис. штук; при цьому на 16,3% збільшилась кількість терміналів з обслуговування безконтактних платіжних карток (табл. 3.8) [123].

Таблиця 3.8

**Статистичні дані щодо безконтактних розрахунків
на ринку платіжних карток в Україні у 2014–2015 рр. [123]**

Показники	2014 р.	2015 р.
<i>Використання платіжних карток</i>		
Всі платіжні картки	33,2 млн. шт.	30,2 млн. шт.
Безконтактні платіжні картки	1,18 млн. шт.	1,3 млн. шт.
Частка безконтактних карток в загальній кількості платіжних карток	3,6%	4,3%
<i>Інфраструктура обслуговування платіжними картками</i>		
Всі платіжні термінали	178,6 тис. од.	168,7 тис. од.
Безконтактні платіжні термінали	77,6 тис. од.	77,8 тис. од.
Частка безконтактних терміналів в загальній кількості платіжних терміналів	43,4%	46,1%

Отже, згідно даних табл. 3.8 можна зробити висновок, що найбільшою проблемою в напрямі розвитку безконтактного карткового розрахунку є недостатньо розвинута платіжна інфраструктура – такими платіжними картками можна розрахуватися лише у деяких магазинах, хоча все більше терміналів починають приймати їх до оплати. Крім того, хоч емісія безконтактних карток в Україні почалася в кінці 2011 року, для клієнтів українських банків вони все ще залишаються новинкою. Викликано це, в першу чергу, поганою інформованістю клієнтів про наявні карткові послуги.

В цілому використання безконтактних платіжних карток стає все більш популярним явищем. Таку тенденцію експерти переважно пов'язують з активною роботою банків, які пропонують до оформлення все частіше новий тип карток; формують стратегії щодо впровадження інноваційних технологій для здійснення розрахунків, зокрема contactless-картки, NFC-технології тощо.

Безперечно, безконтактні картки є дуже цікавим продуктом для тих клієнтів, які звикли регулярно розраховуватися карткою в торгових точках, тобто для активних користувачів платіжних карток. Такі клієнти цінують свій час, комфорт при розрахунках і вони ж є першими споживачами інноваційних продуктів, сприяючи поширенню їх в маси. Варто зазначити, що популярність безконтактних

карток серед держателів (причому серед активних віком 20–45 років, яким цікаві нові технології та інновації) тільки починає набирати оберти [121].

Безумовно, цей продукт цікавий і торговельним точкам, які мають постійний клієнтопотік і для яких важлива швидкість та якість обслуговування покупців.

Принцип роботи безконтактної платіжної технології є досить простим: транзакція здійснюється у результаті проходження хвильового сигналу від джерела (що інтегрується у майже будь-який предмет: платіжну картку, мобільний телефон, брелки для ключів, наручний годинник, ручка, губна помада тощо).

Розглянемо як влаштовані безконтактні платежі. Для цього представимо технологічний процес випуску цієї карти і проведення платежу в торговій точці (наприклад, для різних видів безконтактних платіжних карток: звичайної пластикової картки, телефону з NFC-антенною та спеціальним чіпом безпеки (Secure Element) або для телефону з NFC-антенною і без чіпа безпеки, але з підтримкою технології «хмарних» платежів (рис. 3.9–3.10).

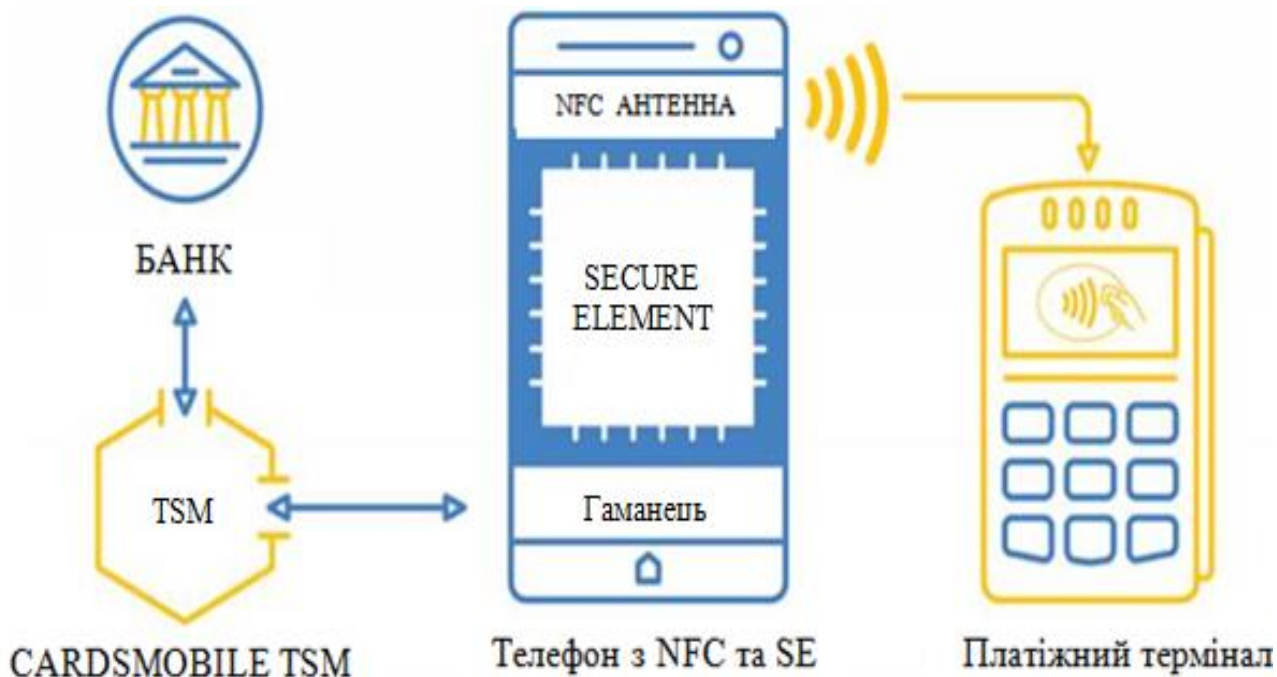


Рис. 3.9. Випуск картки на чіп Secure Element в телефоні і оплата дотиком телефону в торговій точці (на прикладі TSM CardsMobile і програми «Гаманець») [124]

Отже, варто знати, що існує важлива умова для здійснення даної транзакції: дотримання необхідної мінімальної відстані для розпізнавання сканером радіосигналу, що надходить від джерела [120].

Пропонуючи впровадження безконтактних платежів на вітчизняному картовому ринку, варто розглянути їх переваги та недоліки (табл. 3.9).

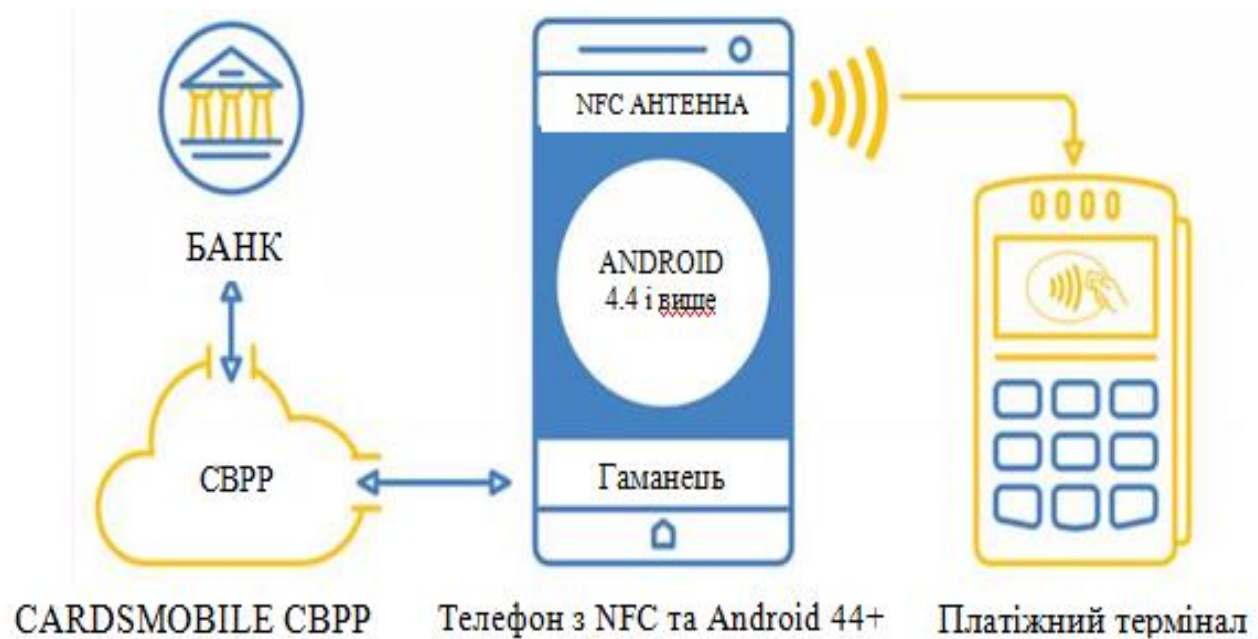


Рис. 3.10. Випуск карти з «хмарної технології» і оплата дотиком телефону з NFC-антенною і Android 4.4+ в торговій точці (на прикладі програми «Гаманець») [124]

Таблиця 3.9

Основні переваги та недоліки застосування безконтактних карток на ринку платіжних карток в Україні *

Переваги	Недоліки
Висока надійність та необмежений механічний ресурс картки	Можливість крадіжки предмету, у який вживлено картковий чіп
Оперативність обміну інформацією між карткою та рідером	Відсутність відповідної інфраструктури обслуговування
Можливість багаторазового використання	Збільшення безконтактним рідером вартості кожного терміналу
Інформація на картці не підлягає впливу зовнішніх полів, може зберігатися до 10 років	Збільшення комісійних витрат за здійснення окремих операцій
Низька ймовірність підробки картки, неможливість її компрометації	
Збільшення швидкості обслуговування клієнта	
Відсутність необхідності передачі платіжної картки в руки касира під час проведення операції	
Збільшення швидкості транзакцій	
Зменшення черг та зростання кількості покупок	
Підвищення якості обслуговування клієнтів	
Відсутність необхідності введення PIN-коду	

* сформовано на основі даних джерел: [121; 122]

Так, найголовнішою перевагою безконтактних платежів є швидкість проведення операції, оскільки розрахунки за допомогою безконтактних технологій відбуваються миттєво (2–5 сек.). Цільовим сегментом, для якого такі безконтактні картки найбільш затребувані, є торговці з великим людино-потокм і малою сумою середнього чека. Як правило, це мережі швидкого харчування, магазини косметики і побутової хімії, продуктові супермаркети тощо. Технології дозволяють здійснювати операції на малі суми (до 200 грн. за платіжними картками Visa і до 100 грн. за платіжними картками MasterCard) лише прикладанням картки до магнітного зчитувача без введення ПІН-коду. При цьому платіжна картка не передається в руки касиру. За статистикою МПС завдяки цьому тривалість проходження трансакції в торговельній мережі скорочується на 40%, що є також вагомою перевагою [121].

Інша перевага – це інноваційність і простота. І безперечно певний сегмент клієнтів оцінить можливість «вбудовування» пристроїв (чіпів) у будь-які форми (мобільний телефон, годинник, брелоки) та поєднання безконтактною картки з іншими пристроями (пропуски, проїзні, студентські квитки тощо) [122].

Безперечно зазначені переваги безконтактних карток істотно прискорюють процес розрахунку ними, а, отже, безумовно є дуже перспективним напрямом для українського ринку.

Платіжні системи і банківські установи в свою чергу продовжують працювати над безпекою безконтактних платежів. І держателям платіжних карток НБУ рекомендує під час здійснення операцій із використанням безконтактних карток дотримуватися правил безпеки, встановлених банком-емітентом, а також рекомендацій НБУ, оскільки відповідальність, уважність та дотримання правил безпеки під час здійснення переказу коштів, постійний контроль за рухом коштів, своєчасне інформування банку про втрату платіжної картки (або її реквізитів) та нерозголошення персональних даних – це запорука збереження власних заощаджень, а також ефективна протидія можливості проведення несанкціонованих дій/сумнівних операцій невстановленими особами [32]. Основні відомості щодо безпеки здійснення операцій з використанням безконтактних платіжних карток представлені на рис. 3.11.

Ефективний розвиток безконтактних платежів на вітчизняному ринку платіжних карток базується на трьох точках опори (без зазначення органу державного регулювання НБУ): банківські установи, торговці, постачальники безконтактних платіжних рішень MasterCard (PayPass) та Visa (PayWave).



Рис. 3.11. Основні відомості щодо безпеки здійснення операцій з використанням безконтактних платіжних карток [124]

Кожен зі свого боку повинен:

- банківські установи – здійснювати емісію такого виду карток; застосовувати передові технології у інфраструктурному обслуговуванні безконтактних платежів; навчати персонал та клієнтів; проводити різного роду акції та пропозиції, що дозволить зацікавити населення щодо даної послуги.

- торговці – формувати і розгалужувати відповідну інфраструктуру; формувати позитивну рекламу про дану послугу; працювати в даній інноваційно-прибутковій програмі;

- постачальники безконтактних платіжних рішень – вдосконалювати технології; здійснювати маркетингову підтримку; розширювати категорії прийому здійснення таких платежів.

Всі названі учасники потребують впровадження безконтактних платежів (рис. 3.12).

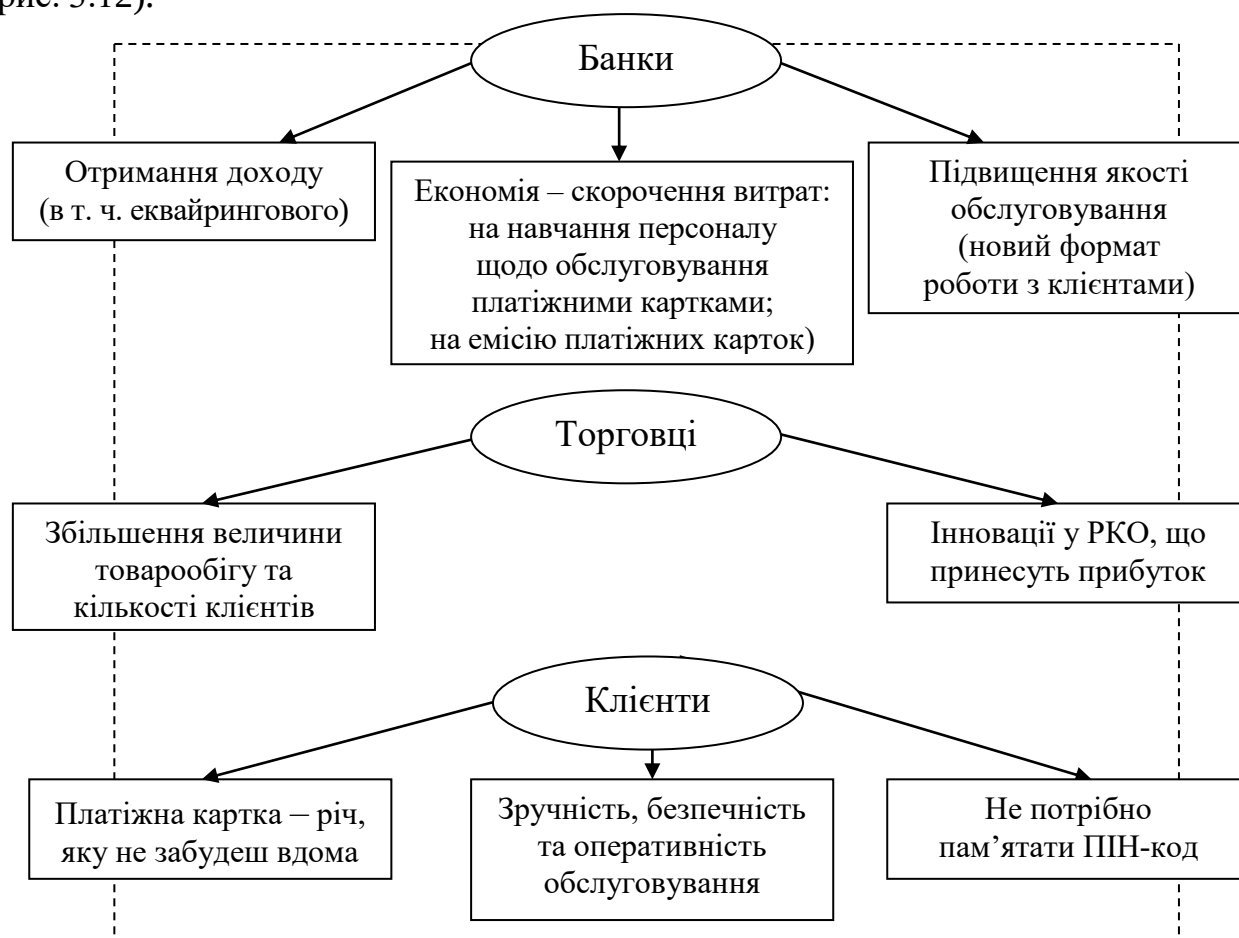


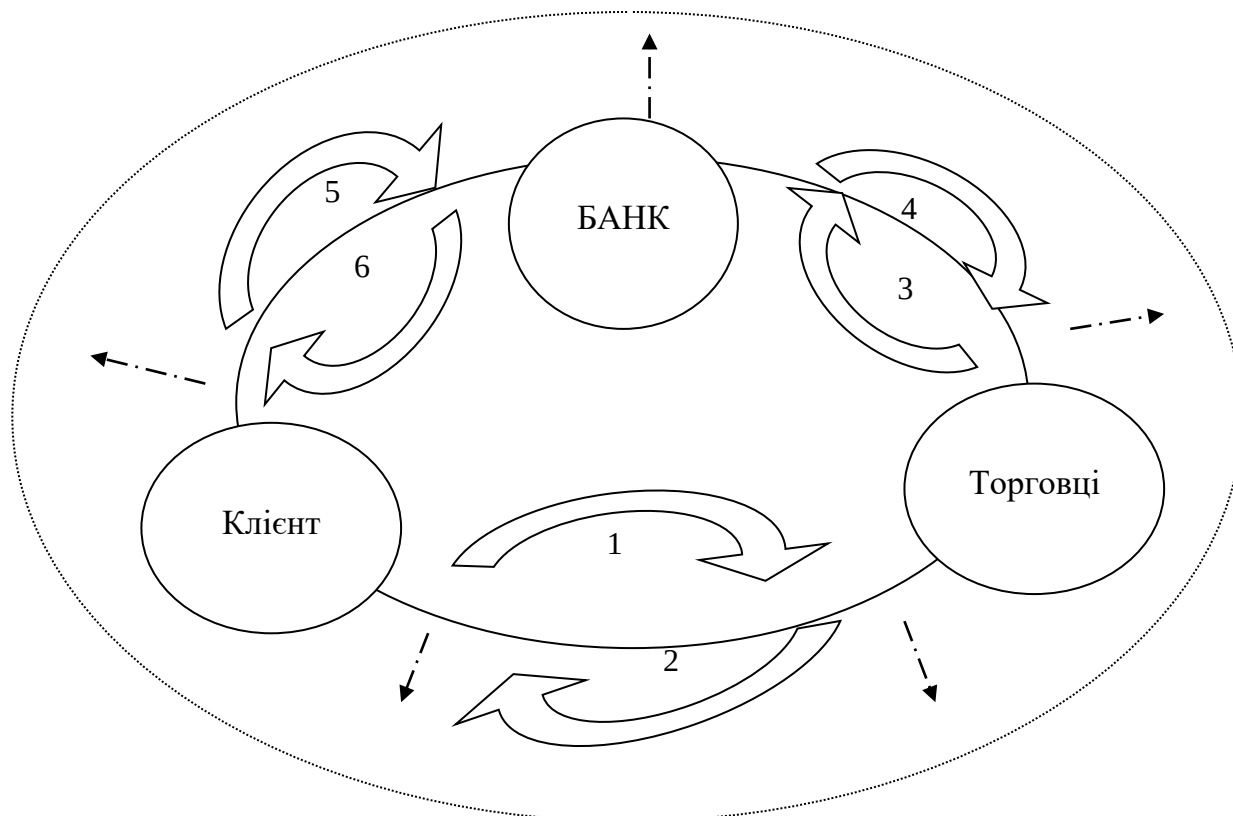
Рис. 3.12. Переваги для учасників вітчизняного ринку платіжних карток від впровадження безконтактних платежів *

** сформовано авторами*

На нашу думку, використання безконтактних технологій буде вигідним для всіх учасників українського платіжного ринку. Так, держатель завжди матиме при собі платіжний інструмент, при цьому процес купівлі буде оперативним та в той же час безпечним; продавець зможе швидко організувати роботу та обслужити більшу кількість потенційних клієнтів; вітчизняні банки, залучаючи нових клієнтів до співпраці, отримують комісійну винагороду.

Оскільки найближча перспектива масового використання безконтактних карток в Україні є сумнівною, компромісним варіантом може бути введення у спільне користування контактних та безконтактних карток (у вигляді звичайної пластикової картки). Ці заходи призведуть до поступового освоєння безконтактних технологій в Україні: користувачі звикнуть до нового способу розрахунку, інфраструктура пристосується до інновацій у даній сфері тощо.

Наведемо переваги від розширення масштабів і забезпечення ефективності функціонування ринку платіжних карток за рахунок впровадження безконтактних платежів (рис. 3.13).



1. Зростання попиту на розрахунки (швидко, просто) за продукцію торговців; збільшення загальної виручки від реалізації за рахунок збільшення клієнтської бази.

2. Розширення реальних можливостей за програмами лояльності від реалізації дисконтних карток, пропозицій, акцій, розіграшів, призів, бонусних програм тощо.

3. Зростання доходів банку (за рахунок збільшення комісійних зборів (винагород) від зростаючих оборотів торгових точок).

4. Зменшення строків з відшкодування операцій з оплати товарів і послуг на розрахунковий рахунок торгових точок; мінімізація затрат на інкасацію.

5. Скорочення операційних затримок; збільшення нормативу миттєвої ліквідності.

6. Покращення якості обслуговування; збільшення обсягів банківських продуктів на одного клієнта при одночасному зниженні витрат на їхнє просування.

Рис. 3.10. Розширення масштабів і забезпечення ефективності функціонування ринку платіжних карток за рахунок впровадження безконтактних платежів *

** сформовано на основі даних джерела: [121]*

Можна стверджувати, що фундамент для цього розвитку закладений. За статистикою 68,5% власників смартфонів виявили бажання мати віртуальний варіант такої картки в своєму телефоні; 72% клієнтів банків є власниками смартфонів; 61% клієнтів банків хочуть здійснювати випуск карток без відвідування відділень банківської установи; 80% населення країни являється власниками

більше ніж 3-х платіжних карток, переважна більшість яких є активними; кількість безготівкових розрахунків щороку зростає більше ніж на 50%; в той же час їхній сукупний грошовий оборот збільшується на 60% [121].

Отже, за наявності необхідних умов, а саме розвитку інфраструктури та впровадження карток-гібридів можна надати оптимістичні прогнози щодо розвитку безконтактних платежів в Україні. Так за прогнозами аналітиків у найближчі два роки темпи приросту транзакцій за безконтактними картками складуть понад 70% на рік. А кожен клієнт, одного разу розрахувавшись картою з технологією безконтактних платежів, оцінить швидкість (буквально секунди) і зручність розрахунків, а торговці – швидкість обслуговування клієнтів (швидше, ніж інші картки та готівка)». Все це дозволить вивести картковий ринок України на новий більш ефективний рівень його функціонування.

ВИСНОВКИ

У результаті наукового дослідження було досліджено особливості та здійснено аналіз функціонування ринку платіжних карток в Україні, що дає підстави зробити ряд висновків:

1. Визначено на основі тлумачення понять «платіжна картка» та «ринок» зміст поняття «ринок платіжних карток», під яким розуміється сукупність відносин, пов'язаних з процесами купівлі-продажу товарів і послуг, оплати інших зобов'язань, отримання готівки через банківські автомати, а також здійснення операцій за допомогою інших каналів обслуговування. Обґрунтовано, що визначальними ознаками ринку платіжних карток є: наявність та якісна характеристика держателів платіжних карток; забезпеченість інфраструктурою обслуговування платіжними картками; інтенсивність використання платіжних карток; безпечність обслуговування платіжними картками.

2. Доведено, що ефективне функціонування ринку платіжних карток можливе лише з урахуванням сукупності чинників, які на нього впливають, що дозволило на основі визначальних ознак представити авторську класифікацію факторів, що впливають на розвиток карткового ринку.

3. Досліджено зарубіжний досвід функціонування ринку платіжних карток в Польщі, США та Російській Федерації за визначальними ознаками ринку платіжних карток з метою подолання проблем, що існують на вітчизняному ринку платіжних карток.

4. Розроблено методичний підхід до оцінки ринку платіжних карток, який, на відміну від існуючих, дозволить комплексно оцінити ринок платіжних карток за визначальними його ознаками.

5. Встановлено згідно узагальнених результатів комплексної оцінки ринку платіжних карток України, що: 1) активними користувачами платіжних карток є працюючі люди з високим освітнім рівнем та середнім рівнем добробуту, а неактивними – люди пенсійного віку з повною загальною середньою освітою та середнім рівнем добробуту; 2) банкам необхідно вдосконалювати інфраструктуру обслуговування платіжними картками по всій території України (особливо в глибинці) і найбільшу увагу слід приділити розгалуженню мережі банкоматів та банківських терміналів; 3) кількість та обсяги операцій з використанням платіжних карток зменшились, що є негативним моментом; на душу населення в Україні (з урахуванням немовлят і старих) припадає 1,6 платіжної картки, що характеризується позитивною тенденцією; лідерами за кількістю випущених платіжних карток є ПАТ КБ «ПриватБанк», ПАТ «Державний ощадний банк України» та

ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»; операції з використанням платіжних карток найчастіше здійснюються через банкомати/термінали самообслуговування, а найрідше – за допомогою мобільного банкінгу (1,3%); найбільша кількість та обсяги розрахунків з використанням платіжних карток у мережі Інтернет припадають на оплату телекомунікаційних послуг, а найменша – відведена розрахункам за авіаквитки та інші операції; 4) безпечний рівень платіжних каналів характерний банкоматам, терміналам і магазинам, а небезпечний – мережі Інтернет; найповнішу інформацію щодо безпеки здійснення операцій з використанням платіжних карток надають банківський договір, ЗМІ і банківські працівники, а найменш повну – сайт НБУ, інші спеціалізовані сайти та література; рівень спонтанного (без підказки) знання способів безпечності користування платіжними картками є низьким. В цілому отримані результати аналітичного дослідження зумовили необхідність формування стратегій та пошуку інструментів задля ефективного функціонування ринку платіжних карток.

3. Обґрунтовано процес формування та реалізації стратегій (підвищення фінансової грамотності населення; розвитку та переоснащення інфраструктури обслуговування; максимальної інтенсивності; подолання бар'єрів ризикованості), пошуку інструментів перспективного функціонування ринку платіжних карток в Україні.

4. Здійснено прогнозування впливу тарифної політики банків (на прикладі Луцького відділення №3 ПАТ КБ «ПриватБанк» та Луцького відділення №1 ПАТ КБ «Хрещатик») з обслуговування платіжними картками та встановлено, що на привабливість платіжної картки впливають такі тарифні критерії як: 1) накопичувальний відсоток на залишок певного карткового рахунку; 2) розмір та поновлення кредитного ліміту; 3) відсоток за користування кредитом та термін пільгового користування; 4) розмір комісійних за проведення операцій.

5. Окреслено основні переваги впровадження безконтактних платежів на вітчизняному ринку платіжних карток та доведено, що дана технологія при найкращих варіантах її «влиття» у середовище виведе картковий ринок України на новий (більш ефективний) рівень його функціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Топоровська А. М. Аналіз ефективності операцій банків з платіжними картками : автореф. дисерт. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук за спец. 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) / А. М. Топоровська. – К. : ДВНЗ «КНЕУ ім. В. Гетьмана». – 23 с.
2. Кравчук В. Ринок карткових платежів України: Міжнародний досвід та національне регулювання / В. Кравчук, О. Прем'єрова // Аналітичний звіт. – К. : АДЕФ-Україна, 2012. – 60 с.
3. Катюха К. О. Аналіз стану та розвитку ринку платіжних карток / К. О. Катюха, В. І. Успенко // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2012. – № 2 (18). – С. 34–36.
4. Пальоха Т. М. Суть та значення операцій із використанням платіжних карток у комерційних банках / Т. М. Пальоха // Управління розвитком. – 2013. – №5. – С. 7–9.
5. Фастовець Є. О. Пластикові картки у сучасному суспільстві / Є. О. Фастовець // Modern problems and ways of their solution in science, transport, production and education. – 2012. – № 18–27. – С. 3–5.
6. Кирилюк Д. Поняття, правова природа та види банківських пластикових карток / Д. Кирилюк // Юридичний журнал. – 2005. – №11.
7. Єрємін Н. В. Банківські інформаційні системи : навч. посібн. / Н. В. Єрємін. – К. : КНЕУ, 2000. – 220 с.
8. Голод І. В. Організація банківського кредитування з використанням платіжних карток : курс. роб. / І. В. Голод, Н. Г. Маслак. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 98 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3679/1/Golod_kursrobota.pdf
9. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків : навч. посібн. / А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. – 523 с.
10. Орлюк О. П. Фінансова енциклопедія / О. П. Орлюк. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 472 с.
11. Безлюдный В. В. Операции коммерческих банков с платежными картами / В. В. Безлюдный // Культура народов Причерноморья. – 2010. – №179. – С. 20–22.
12. Колодізев О. М. Гроші і кредит : підручн. / О. М. Колодізев, В. Ф. Колісниченко. – Київ : Знання, 2010. – 613 с.

13. Положенням «Про порядок емісії платіжних карток і здійснення операцій із їх застосуванням», затвердженим Постановою Правління Національного банку України від 19.04.2005 р. № 137.

14. Енциклопедія банківської справи України / НБУ, Ін-т незалежних експертів; редкол.: В. С. Стельмах, В. Б. Альошин, А. М. Мороз [та ін.]. – К. : Молодь; Ін Юре, 2001. – С. 71–72.

15. Новіченко А. В. Щодо визначення сутності поняття «платіжна картка» / А. В. Новіченко // Управління розвитком. – 2013. – № 19. – С. 133–135.

16. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// zakon4.rada.gov.ua/laws/show/234614?test=XX7MfygCSgkyKtuIZiWVpRp.HI4LIs80msh8Ie6](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/234614?test=XX7MfygCSgkyKtuIZiWVpRp.HI4LIs80msh8Ie6)

17. Макконнелл К. Р. Аналітична економія: Принципи, проблеми і політика. – Частина 2. «Мікроекономіка» / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю. – Львів : Просвіта, 1999.

18. Самойлик Ю. В. Визначення сутності ринку: політекономічний підхід / Ю. В. Самойлик // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – 2012. – № 2 (5). – С. 276–278.

19. Панюк Т. П. Економічна сутність та характеристика ринку праці / Т. П. Панюк // Інтелект ХХІ. – 2012. – №3–4. – С. 77–86.

20. Чернявська О. В. Ринок праці : навч. посібн. / О. В. Чернявська. – вид. 2-ге перероб. та доп. – Київ : Центр учбової літ., 2013. – 521 с.

21. Мочерний С. В. Економічна теорія : підручн. / С. В. Мочерний. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 856 с.

22. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – М. : Инфра-М, 2008. – 512 с.

23. Большой экономический словарь: 26500 терминов / А. Н. Азрилиян, О. М. Азрилиян, Е. В. Калашникова и др.; ред. А. Н. Азрилиян. – 7-е изд., доп. – М. : Институт новой экономики, 2011. – 1472 с.

24. Завадський Й. С. Економічний словник / Й. С. Завадський, Т. В. Осовська, О. О. Юшкевич. – Київ : Кондор, 2006. – 356 с.

25. Корецька Н. І. Суть ринку платіжних карток / Н. І. Корецька, Д. В. Збирун // Зб. наук. пр. «Економічні науки». – Серія «Економічна теорія та економічна історія». – Випуск 12 (48). – Луцьк : Луцький НТУ, 2015. – 248с. – С. 84–97.

26. Корецька Н. І. Суть ринку платіжних послуг та основні його ознаки / Н. І. Корецька, Д. В. Збирун // Зб. тез допов. XI Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні наукові розробки». – Софія (Болгарія) : Бял ГРАД-БГ, 2015. – 80с. – С. 9–12.

27. Збирун Д. В. Зміст та визначальні ознаки ринку платіжних карток / Д. В. Збирун // 36. тез допов. всеукраїнської науково-практичної студентської конференції «Україна в Європейській фінансовій системі: прагнення та реалії». – 14 травня. – Луцьк : Луцький НТУ, 2015. – 380 с. – С. 205–207.

28. Гартінгер Р. О. Ринок банківських платіжних карток як засіб розвитку безготівкових розрахунків / Р. О. Гартінгер // European Cooperation. – 2015. – Vol. 2(2). – С. 77–88.

29. Бердышева С. С. Развитие платежных систем с использованием банковских карт в России: автореф. дис. ... канд. экон. наук / С. С. Бердышева. – М., 2009. – 147 с.

30. Чернишова К. В. Проблеми використання платіжних карток в Україні та шляхи їх вирішення / К. В. Чернишова // Управління розвитком. – 2011. – № 9. – С. 122–124.

31. Тенденции развития платежных карт и сервисов дистанционного банкинга // Материалы: GfK Ukraine, Украинской межбанковской ассоциации членов платежных систем ЭМА, НБУ, Украинского процессингового центра (UPC), Госстата. – май. – Киев, 2013.

32. Офіційний сайт Національного банку України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>

33. Харченко В. Итоги деятельности банков Украины на рынке платежных карт в 2009 году / В. Харченко // Карт бланш. – 2010. – №1–2. – С. 2–19.

34. Заєць О. Плюси і мінуси карткового бізнесу в Україні / О. Заєць // Вісник Національного банку України. – 2009. – №2. – С. 27–28.

35. Офіційний сайт ПАТ КБ «Приватбанк» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://privatbank.ua/safeness/>

36. Колдовський М. В. Ризики використання банківських платіжних карток / М. В. Колдовський, О. М. Ващенко // Вісник Української академії банківської справи. – 2010. – №1 (28). – С. 48–55.

37. Карась А. Новое в использовании платежных карточек и открытии счета / А. Карась // Все о налогах. – 2008. – № 5. – С. 5–7.

38. Левицька Т. В. Особливості використання сучасних інформаційних технологій і платіжних карток у банківській системі / Т. В. Левицька // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 10. – С. 233–238.

39. Висящев А. Вытеснит ли Интернет-банкинг филиальные сети / А. Висящев // Банковское дело в Москве. – 2010. – №8 // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.bdm.ru

40. Сокольська О. Стратегічне та оперативне планування на ринку платіжних карток / О. Сокольська // Вісник Національного банку України. – 2009. – №9. – С. 44–47.

41. Краснова І. В. Фактори впливу на розвиток ринку платіжних карток в Україні / І. В. Краснова, В. Г. Шевалдіна // Фінанси, облік і аудит. – 2013. – №2 (22). – С. 76–86.

42. Капралов Р. О. Вплив макросередовища на функціонування ринку банківських платіжних карток в Україні / Р. О. Капралов // Бізнесінформ. – 2013. – №8. – С. 317–324.

43. Біломістна І. І. Фактори впливу на розвиток карткової платіжної системи України / І. І. Біломістна, В. Г. Сословський // Банківська справа. – 2013. – №1(109). – С. 98–109.

44. Черномор В. О. Сучасний стан та перспективи розвитку платіжних систем в сфері електронної комерції / В. О. Черномор // Фінансовий простір. – 2015. – № 1 (17). – С. 283–289.

45. Вплив регулювання на розвиток ринку електронних платежів: приклад України : Аналітичний звіт для публічного обговорення // Інститут економічних досліджень і політичних консультацій // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ier.com.ua/files/Projects/2010/2010_12/report_ukr18112010_for_RT.pdf

46. Харько О. Українці більше користуються платіжними картками / О. Харько // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kreschatic.kiev.ua/ua/3949/art/1337627479.html>

47. Курдельчук І. А. Ризики у сфері банківського карткового бізнесу / І. А. Курдельчук // Економічний простір. – 2009. – № 23/1. – С. 292–298.

48. Корецька Н. І. Фактори, що впливають на функціонування ринку платіжних карток / Н. І. Корецька // Економічний форум. – 2016. – №2. – 376с. – С. 275–285.

49. Моніторинг ситуації у соціальній сфері в Україні за грудень 2012 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=222:-2012-&catid=17:2012-06-10-20-44-31&Itemid=24#_ftnref9

50. Лист банкам України № 25-312/206-1177 від 27.01.2009 р «Про неякісне обслуговування держателів платіжних карток» // Департамент платіжних систем НБУ.

51. Закон України «Про банки і банківську діяльність» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 5–6 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/page6>

52. Міщенко В. Розвиток безготівкових роздрібних платежів і технологій самообслуговування клієнтів банків в Україні / В. Міщенко, М. Ніконова // Вісник Національного банку України. – 2013. – №1. – С. 20–25.

53. Вигідні пропозиції з випуску карт, зростання популярності безготівкових розрахунків / Prostobank.ua // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://groshi-v-kredit.org.ua/vyhidni-propozytsijji-z-vypusku-kartzrostannya-populyarnosti-bezhotivkovyh-rozrahunkiv.html>

54. Мошенец Е. Сетевой банкинг Украины / Е. Мошенец // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.forextradingonlineinfo.net/article.php>

55. Федоренко Н. М. Банківське обслуговування мережних клієнтів / Н. М. Федоренко, О. Г. Марушева // 36. наук. пр. «Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг». – Вип. 2(12). – Харків : ХДУХТ, 2010. – 663 с. – С. 491–495.

56. Харламов П. Операція «термінал» / П. Харламов. – 21.02.2012. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/news/-/270210/operatsiya-terminal>

57. Владимирова И. Г. Компании будущего: организационный аспект / И. Г. Владимирова // Менеджмент за рубежом. – 2009. – № 2. – С. 21–24.

58. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.99 №679 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.kiev.ua

59. Постанова Правління Національного банку України «Про здійснення операцій з використанням спеціальних платіжних засобів» від 30 квітня 2010 р. №223 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.kiev.ua

60. Постанова Правління Національного банку України від 25 вересня 2007 року №348 «Положення про діяльність в Україні внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.kiev.ua

61. Топоровська А. М. Тарифне обслуговування операцій банку з платіжними картками / А. М. Топоровська // Економічний часопис-XXI. – 2010. – №5–6. – С. 42–47.

62. Біломістна І. І. Нормативно-правові засади регулювання ринку банківських платіжних карток в Україні / І. І. Біломістна, Є. І. Спірін // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2013. – №1(16). – С. 169–173.

63. Страхарчук А. Я. Інформаційні системи і технології в банках : навч. посібн. / А. Я. Страхарчук, В. П. Страхарчук. – К. : УБС НБУ; Знання, 2007. – 515 с.

64. Історія виникнення і розвитку платіжних карт // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/bank/20796/>
65. Корецька Н. І. Польський досвід функціонування ринку платіжних карток / Н. І. Корецька // Економічний форум. – 2016. – №1. – С. 40–47.
66. The 2011 and 2012 Surveys of Consumer Payment Choice. – september 29, 2014. – 125с.
67. Холмс Т. Е. Статистика платіжних карток / Т. Е. Холмс // [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.creditcards.com/>
68. Kaur I. Psychographic and Demographic Profiles of Credit Card and Non-Credit Cardholders in Urban Malaysia / I. Kaur, D. Singh // Jumai Pengurusan. – 1995. – №14 (1). – С. 59–79.
69. Владыкин В. Развитие российского рынка платежных карт / В. Владыкин // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.retail-loyalty.org/journal_retail_loyalty/read_online/art149584/
70. Безопасность банковских карт: взгляд потребителя и активность игроков рынка : отчет по результатам исследования. – Москва : Национальное агентство финансовых исследований, 2014. – 28 с.
71. Uryniuk J. Terminali płatniczych przybywa. Polubiły je usługi i handel / J.Uryniuk // Dziennik Gazeta Prawna // [Elektroniczne źródło]. – Dostęp : <http://forsal.pl/artykuly/736675,terminali-platniczych-przybywa-polubily-je-uslugi-i-handel.html>
72. Bankomaty (dane wg operatorów bankomatów): Liczba bankomatów oraz liczba i wartość transakcji przeprowadzanych w bankomatach // Narodowy Bank Polski // [Elektroniczne źródło]. – Dostęp : http://www.nbp.pl/home.aspx?f=/systemplatniczy/karty_platnicze.html
73. Statistics on payment, clearing and settlement systems in the CPSS countries : figures for 2010 // Committee on Payment and Settlement Systems. – January, 2012. – 554 с. // [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.bis.org/cpmi/publ/d99.pdf>
74. Wood L. Global and Chinese Financial POS Terminal Industry Report 2015 / L. Wood // [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.prnewswire.com/news-releases/global-and-chinese-financial-pos-terminal-industry-report-2015-300119893.html>
75. ATM Machine Statistics // ATMIA : National ATM Council. – September, 2015 // [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.statisticbrain.com/>
76. Основные показатели развития национальной платежной системы // Статистика ЦБ РФ // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.cbr.ru/statistics/p_sys/print.aspx?file=sheet001.htm&pid=psrf&sid=ITM_30245

77. Payment card market in Poland // [Elektroniczne źródło]. – Dostęp : <http://www.msp.gov.pl/en/polish-economy/economic-news/4679,Payment-card-market-in-Poland.html>
78. Informacja o kartach płatniczych I kwartał 2015 r. // Departament Systemu Płatniczego Warszawa, czerwiec 2015. – 33 c. // [Elektroniczne źródło]. – Dostęp : https://www.nbp.pl/systemplatniczy/karty/q_01_2015.pdf
79. Liczba wyemitowanych kart płatniczych na przestrzeni kolejnych kwartałów od 1998 r. // Narodowy Bank Polski // [Elektroniczne źródło]. – Dostęp : http://www.nbp.pl/systemplatniczy/karty/karty_liczba.xlsx
80. Kuchciński A. Rynek kart płatniczych w Polsce / A. Kuchciński // KNUV. – 2013. – № 4(38). – С. 103–115.
81. Wartość transakcji (gotówkowych i bezgotówkowych łącznie) dokonanych poszczególnymi typami kart w kolejnych kwartałach // Narodowy Bank Polski // [Elektroniczne źródło]. – Dostęp : http://www.nbp.pl/systemplatniczy/karty/transakcje_wartosc.xlsx
82. Payment system // Board of Governors of the Federal Reserve System /// [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.federalreserve.gov/paymentsystems/default.htm>
83. The 2013 Federal Reserve Payments Study / Recent and Long-Term Trends in the United States // Research Sponsored by the Federal Reserve System. – July, 2014. – 191 c.
84. Количество платежных карт, эмитированных кредитными организациями, по типам карт // Статистика ЦБ РФ // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.cbr.ru/statistics/p_sys/print.aspx?file=sheet013.htm&pid=psrf&sid=ITM_55789
85. Исследование MasterCard: все больше россиян оплачивают покупки банковскими картами // Компания МАСМИ по заказу ООО «МастерКард». – октябрь 2013 г. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://newsroom.mastercard.com/ru/press-releases/исследование-masterindex/>
86. Сатуев Р. С. Экономическая преступность в финансово-кредитной системе / Р. Сатуев, Д. Шраер, Н. Яськова. – М. : Центр экономики и маркетинга, 2000. – 272 с.
87. Ковалевська Є. С. Виготовлення та обіг платіжних карток у світі: етапи розвитку ринку та проблеми боротьби зі злочинністю / Є. С. Ковалевська // Юридична наука. – 2011. – № 2. – С. 192–199.
88. Харчук М. В. Аналіз масштабів та основні напрями мінімізації ризиків шахрайства членів міжнародних платіжних систем / М. В. Харчук // Ефективна

економіка. – 2013. – №6 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2120>

89. Phishing Attack Trends Report – 1H 2014 / Anti-Phishing Working Group (APWG). – December 23, 2014 // [Electronic resource]. – Mode of access : http://docs.apwg.org/reports/apwg_trends_report_q1_2014.pdf

90. Analiza poziomu bezpieczeństwa kart zbliżeniowych z punktu widzenia ich posiadaczy // Urząd Komisji Nadzoru Finansowego. – Warszawa. – 24 czerwca, 2013. – 31с.

91. Дослідження випадків здійснення шахрайств за операціями з використанням платіжних карток на території США // Федеральна торгова комісія Сполучених Штатів, споживчі Дозорного мережі, Департамент юстиції США, 2014.

92. Безопасность банковских карт: взгляд потребителя и активность игроков рынка : отчет по результатам исследования // Ассоциация Национальный платежный совет; Национальное агентство финансовых исследований, 2014. – 28.

93. Косова Т. Д. Банківські операції : навч. посібн. / Т. Д. Косова, О. Р. Циганов. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 372 с.

94. Парасій-Варгуненко І. М. Аналіз банківської діяльності : навч.- метод. посібн. для самост. вивч. дисц. / І. М. Парсій-Ваненко. – К. : КНЕУ, 2003. – 311с.

95. Примостка Л. О. Аналіз банківської діяльності: сучасні концепції, методи та моделі : монографія / Л. О. Примостка. – К. : КНЕУ, 2002. – 316 с.

96. Рибак О. М. Шляхи удосконалення безготівкових розрахунків / О. М. Рибак // Вісник Національного банку України. – 2010. – № 5. – С. 10–12.

97. Щибиволок З. І. Аналіз банківської діяльності : навч. посібн. / З. І. Щибиволок. – К. : Знання, 2007. – 311 с.

98. Аналіз банківської діяльності : підручн. / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Варгуненко та ін. – К. : КНЕУ, 2004. – 599 с.

99. Вовчак О. Д. Платіжні системи : навч. посібн. / О. Д. Вовчак, Г. Є. Шпаргало, Т. Я. Андрейків. – К. : Знання, 2008. – 341 с.

100. Вахович І. М. Методичні підходи до формування стратегії розвитку інформаційної економіки регіонів України / І. М. Вахович, С. О. Пиріг, Л. І. Ішук // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – №4. – С. 208–216.

101. Омельченко О. І. Методичне забезпечення оцінки та діагностики діяльності банку на ринку платіжних інструментів / О. І. Омельченко, А. О. Сиволоб // Бізнесінформ. – 2012. – №3. – С. 206–209.

102. Поліщук С. П. Обліково-аналітичне забезпечення діяльності банку на картковому ринку : автореф. за спец. 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та

аудит (за видами економічної діяльності) / С. П. Поліщук. – К. : КНЕУ імені Вадима Гетьмана 2008. – 22с.

103. Корецька Н. І. Комплексна оцінка ринку платіжних карток в Україні / Н. І. Корецька, Д. В. Збирун // Економічний форум. – 2015. – №2. – 346с. – С. 295–307.

104. Збирун Д. В. Методичний підхід до оцінки ринку платіжних карток / Д. В. Збирун // Зб. тез допов. Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів «Антикризове фінансове управління в системі забезпечення соціально-економічного розвитку територій». – 27 березня. – Луцьк : Луцький НТУ, 2015. – 129 с. – С. 33–34.

105. Загальні показники розвитку ринку платіжних карток в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=79219

106. Чисельність населення України : Державна служба статистики України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

107. Корецкая Н. И. Количественная и качественная характеристики держателей платежных карт в Украине / Н. И. Корецкая, Д. В. Збирун // Сб. тезисов докл. IX Международной научно-практической конференции «Устойчивое развитие экономики: состояние, проблемы, перспективы». – 22 мая. – Пинск (Республика Беларусь): УО «Полесский государственный университет», 2015. – 306 с. – С. 94–96.

108. Довідник банківських установ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/bankdict/search?name=&type=370®ion=1&mfo=&size=&group=&fromDate=&toDate=>

109. Корецька Н. І. Інфраструктурна забезпеченість ринку платіжних карток в розрізі регіонів України / Н. І. Корецька // Зб. тез допов. I Міжнародній науково-практичної конференції «Фінансові аспекти розвитку держави, регіонів та суб'єктів господарювання: сучасний стан та перспективи». – 25–26 грудня. – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2015.

110. Харченко В. Итоги деятельности банков Украины на рынке платежных карт в 2009 году / В. Харченко // Карт бланш. – 2010. – №1–2. – С. 2–19.

111. Корецька Н. І. Оцінка регіонального ринку платіжних карток в Україні / Н. І. Корецька. В. Ю. Дорош // Зб. наук. пр. «Економічні науки». – Серія «Регіональна економіка». – Випуск 12 (47). – Луцьк : Луцький НТУ, 2015. – 306 с. – С. 103–117.

112. Офіційний сайт Української міжбанківської асоціації членів платіжних систем (ЕМА) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ema.com.ua/about-association/>

113. Аналітичні дослідження ПАТ «Кредитпромбанк» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kreditprombank.com/>

114. Кудельчук І. А. Ризики у сфері банківського карткового бізнесу / І. А. Кудельчук // Економічний простір. – 2009. – № 23/1. – С. 292–298.

115. Колдовський М. В., Ващенко О. М. Ризики використання банківських платіжних карток / М. В. Колдовський, О. М. Ващенко // Вісник Української академії банківської справи. – 2010. – №1 (28). – С. 48–55.

116. Корецька Н. І. Стратегічний набір щодо ефективного функціонування ринку платіжних карток / Н. І. Корецька // Зб. тез допов. Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених і студентів «Антикризове фінансове управління в системі забезпечення соціально-економічного розвитку територій». – 27 березня. – Луцьк : Луцький НТУ, 2015. – 129 с. – С. 46–47.

117. Фінансова грамотність : навч. посібн. / авт. кол.; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – Вид. 2-ге, випр. і доп. – К., 2013. – 311 с.

118. Підвисоцький Р. Майбутнє платіжного ринку – безконтактні платіжні інструменти і широке використання електронних грошей / Р. Підвисоцький, Ю. Матвійчук // Вісник Української академії банківської справи. – 2013. – №7 (209). – С. 3–10.

119. Терехов Є. М. Вплив тарифної політики банку на привабливість карткових платіжних інструментів для користувачів / Є. М. Терехов // Зб. наук. пр. «Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України». – Т. 6. – Суми : ВВП «Мрія-1» ЛТД, 2002. – С. 42–45.

120. Багацька К. В. Безконтактні технології у банківському секторі України / К. В. Багацька, К. О. Шидловська // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nauka.kushnir.mk.ua/>

121. Резниченко Є. Сім фактів про безконтактні платіжні картки / Є. Резниченко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.prostobank.ua/plastikovi_kartki/statti/sim_faktiv_pro_bezkontaktni_platizhni_kartki

122. Резниченко Е. Гроші за вітром: що таке безконтактні платежі в Україні / Є. Резниченко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ua.prostobank.ua/groshovi_perekazi/statti/groshi_za_vitrom_scho_take_bezkontaktni_platezhi_v_ukray

123. Популярність безконтактних платіжних карток в Україні зростає // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=23804105

124. Бесконтактные платежи в картинках: от пластиковых карт к «облаку» / Новостной парсер «Макрель». – 12 августа // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://mc.hertzbeat.ru/showbit.php?id=77575>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця А.1

Підходи вчених до визначення поняття «платіжна картка» *

Автор	Визначення	Позитивні характеристики	Неточності або недоліки у трактуванні
1	2	3	4
Н. Єрьоміна [7, с. 112]	загальний термін, яким називають усі види карток, що можуть відрізнятися технічними можливостями, призначенням і виглядом наданих ними послуг	-	не відображено спектру можливих операцій, що можуть здійснюватися з використанням платіжних карток
І. Голод, Н. Маслак [8]	один із видів безготівкових розрахунків, основне призначення якого – слугувати клієнту способом доступу до рахунку та для здійснення розрахункових операцій	-	не вказано на мету застосування платіжної картки
А. Єпіфанов, Н. Маслак, І. Сало [9]	найбільш безпечний та престижний спосіб здійснення повсякденних платежів та зберігання грошей	-	охарактеризовано лише одну особливість платіжної картки – «безпечність»
О. Орлюк [10]	пластиковий ідентифікаційний засіб, за допомогою якого його держателеві дається змога здійснювати операції сплати за товари, послуги та отримувати готівкові гроші	-	не відображено переваг застосування платіжної картки
А. Гінзбург; В. Безлюдний [11, с. 21]; О. Колодізев, В. Колісниченко [12, с. 162]	персоніфікований платіжний інструмент, що надає особі, що користується картою, можливість безготівкової оплати товарів або послуг, а також отримання готівкових коштів у філіях банків і банківських банкоматах	описано основні можливості платіжної картки для її власника	-
В. Золотогоров [15, с. 134]	засіб здійснення фізичними та юридичними особами безготівкових платежів за товари та послуги, виконання вкладних операцій, отримання готівкових грошей	-	описано лише «типові», «поверхневі» операції, які здійснюються за допомогою платіжної картки

1	2	3	4
Д. Кирилюк [6]	інструмент здійснення не лише платіжних, а й інших видів операцій; за своїм обсягом виходить за межі банківської діяльності, оскільки можуть емітуватися не лише банками, а й підприємствами торгівлі та послуг	-	акцент зроблено на всіх видах карток, а не на платіжних картках; зазначено лише суб'єктів, які емітують картки без зазначення функцій, які вона виконує
А. Борисова [15, с. 134]	документ в формі пластикової картки, який дає змогу здійснювати безготівкові покупки за допомогою електронних платіжних каналів	-	розкрито незначну частку того, що можна здійснювати з використанням платіжної картки
В. Кравчук, О. Прем'єрова [2, с. 16]	картка, видана кредитною організацією або спеціалізованою компанією, які засвідчують, що власник картки може стягувати кошти зі свого рахунку у банку (дебетна картка) або користуватися кредитними коштами в межах визначеного ліміту (кредитна картка)	-	подано лише деякі класифікаційні ознаки платіжної картки, тоді як встановлення умов, функцій та правових аспектів щодо неї у визначенні відсутнє
Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [16, ст. 1, п. 1.27]	електронний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу коштів з рахунка платника або з відповідного рахунка банку з метою оплати вартості товарів, робіт і послуг, перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших фізичних чи юридичних осіб, отримання коштів у готівковій формі в касах банків через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором	описано суть даного платіжного інструменту; відображено спектр операцій, що можуть здійснюватися з використанням платіжних карток; зазначено використання суто у правовому полі	-

* сформовано авторами

Підходи вчених до визначення поняття «ринок» *

Автор	Визначення	Основна суть
1	2	3
О. Курно, Дж. М. Кейнс [17, с. 458]	будь-який район, на якому взаємовідносини покупців і продавців настільки вільні, що ціни на одні і ті самі товари мають тенденцію легко і швидко вирівнюватися	описано ринок, яким він був два століття тому, коли панувала вільна конкуренція
К. Макконнелл, С. Брю [17; 18]	інститут або механізм, який зводить разом покупців і продавців окремих товарів і послуг	
А. Маршал [19, с. 77]	сукупність продавців і покупців, у результаті дії яких об'єкти обміну отримують ціну	не розкрито ні відносин між людьми, ні сутнісних ознак цього інституту
П. Хейне [17, с. 458]	просто набір взаємозв'язків або конкурентних торгів	
Ф. Хайек [20]	природний процес, породжений діями індивідуумів, які намагаються досягти своєї мети та із різноманітності їх дій формується економічний порядок. Він ніким не регулюється, функціонує без певної мети, не узгоджено з організаційної точки зору, поєднуючи різні конкуруючі цілі	спірним є твердження, що він ніким не регулюється, функціонує без певної мети, не узгоджено з організаційної точки зору
М. Фрідмен, Ф. Макхлуп, Л. Роббінс [20]	спосіб координації дій учасників, який забезпечує їм свободу вибору, наділяє ринок рисою цілеспрямованості з елементами ринкової і директивної економічної координації	
К. Маркс, Ф. Енгельс [19, с. 77]	відносини між продавцями та покупцями у сфері обігу за властивими йому законами і формами організації та форма зв'язку між виробниками та споживачами товару	не уточнено закони та форми формування та протікання цих відносин
А. Задоя, Ю. Петруня [21, с. 276]	спосіб взаємодії економічних суб'єктів, що базується на ціновій системі і конкуренції	на «ринок» чинять вплив лише два фактори: ціновий і конкуренції, що є неповним
Т. Панюк [19, с. 78]	сукупність економічних взаємовідносин купівлі – продажу товарів, яким властива економічна незалежність, свобода у виборі продавців і покупців, вільне ціноутворення в умовах конкуренції	описано ринок з погляду мікроекономіки, не взято до уваги такі невід'ємні його сторони, як соціальна, культурна, політична тощо
Автори «Сучасного економічного словника» [22, с. 278]	місце купівлі-продажу товарів і послуг, укладання торгових угод; економічні відносини, пов'язані з обміном товарів і послуг, внаслідок яких формуються попит, пропозиція і ціна	

продовж. табл. А.2

1	2	3
Автори «Великого економічного словника» [23]	сукупність соціально-економічних відносин у сфері обміну, завдяки яким здійснюється реалізація продукції та визначається суспільний характер праці; будь-який інститут, що зводить разом покупців і продавців товару чи послуг	описано ринок як середовище, без якого суспільство функціонувати не в змозі
Й. Завадський [24, с. 272]	сукупність соціально-економічних відносин у сфері обміну, за допомогою яких здійснюється реалізація товарів або послуг, цілковите визначення суспільного характеру праці, якою вони створюються	

* сформовано авторами

ДОДАТОК Б

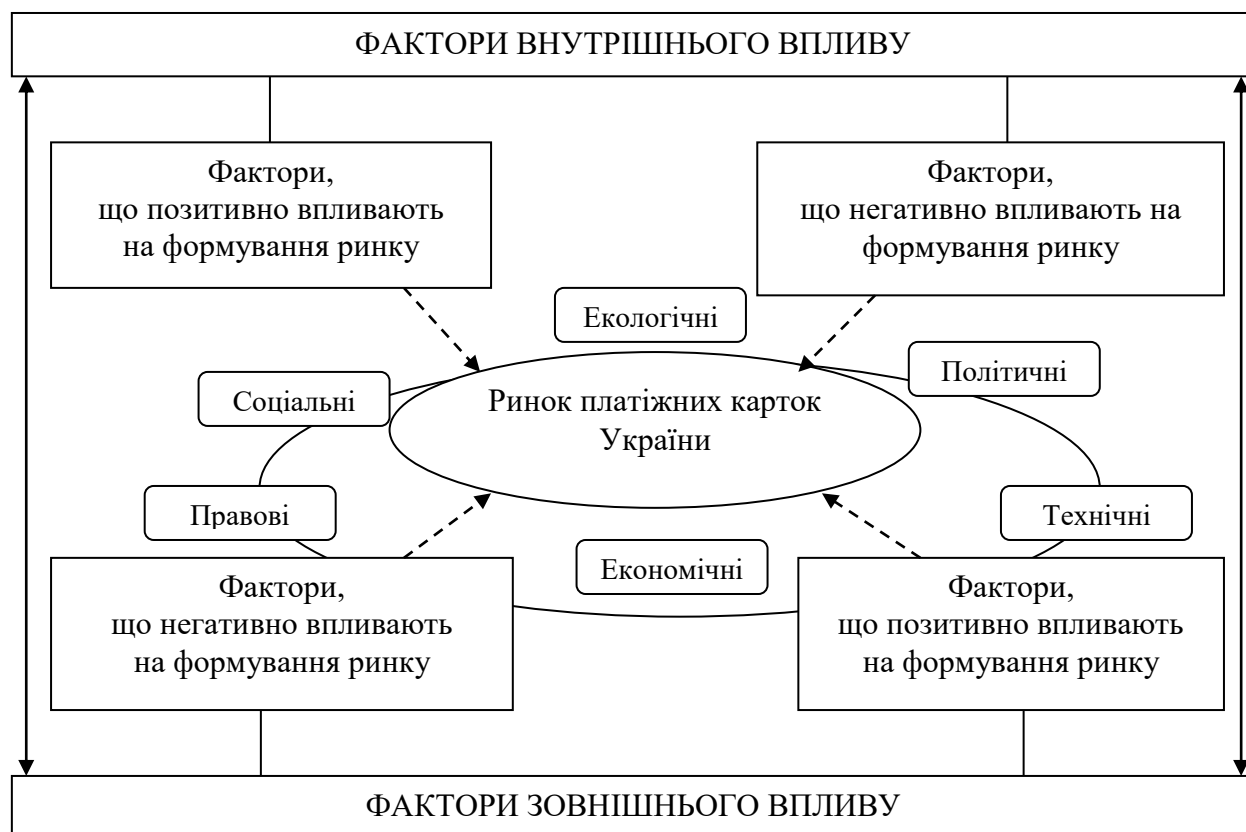


Рис. Б.1. Фактори впливу на процес функціонування ринку платіжних карток *

** сформовано авторами*

Таблиця Б.1

Вплив факторів на функціонування сучасного ринку платіжних карток з погляду вчених та практиків [48, с. 276–277] *

Автор / група авторів	Фактори впливу	Позитивний вплив	Негативний вплив
1	2	3	4
А. Карась [37, с. 6]	інтенсивний розвиток інтернет-технологій, електронного бізнесу, системи закупівель через мережу Інтернет	+	
	відсутність ефективного правового поля для роботи в мережі Інтернет		+
	слабо розвинута інфраструктура ринку платіжних карток		+
	жорстка, несумлінна конкуренція		+

1	2	3	4
Т. Левицька [38, с. 234]	законодавча неврегульованість операцій із платіжними картками (робота в мережі Інтернет, кримінальна відповідальність за крадіжки через Інтернет, банкомати, використання підроблених карток)		+
	недостатній рівень розвитку інфраструктури ринку платіжних карток		+
	несумлінна конкуренція щодо тарифної політики з боку деяких банків		+
А. Висящев [39]	розвиток інтернет-технологій, активне впровадження Інтернет-банкінгу	+	
О. Сокольська [40, с. 45]	неякісний зв'язок		+
	обмежені можливості авторизаційних центрів (слабке та застаріле програмне забезпечення)		+
	відсутність уніфікованого підходу до відносин з банками-агентами		+
І. Краснов, В. Шевалдіна [41, с. 77–82]	якісно сформована та ефективно діюча законодавча база та нормативно-правове забезпечення	+	
	налагоджені відносини між емітентами та держателями карток	+	
	високий рівень доходів населення та можливість здійснення ними оплати різноманітних товарів та послуг	+	
	високий рівень фінансової грамотності населення	+	
	прискорена адаптація банківської комп'ютерної та телекомунікаційної технології	+	
Р. Капралов [42]	підвищення рівня екологічної свідомості громадян і збереження навколишнього середовища за рахунок зниження екологічного навантаження	+	
І. Біломістна, В. Сословський [43, с. 99]	наявність та розгалуженість інфраструктури платіжної системи	+	
	інформованість населення про призначення та можливості платіжних карток	+	
В. Черномора [44, с. 283]	зростання рівня розширення мережі Інтернет та поширення електронних розрахунків в сфері електронної комерції	+	
	масштабність тіньової економіки		+
	недосконалість діючого законодавства, його невідповідність потребам ринку		+

продовж. табл. Б.1

1	2	3	4
К. Катюха, В. Успенко [3, с. 283]	низький рівень купівельної спроможності населення		+
	незацікавленість населення в користуванні платіжними картками		+
	недостатність розвитку інфраструктури обслуговування платіжними картками		+
	необхідність значних капіталовкладень для впровадження карткових розрахунків		+
	потреба у додаткових витратах на придбання, обслуговування обладнання та навчання персоналу		+
Н. Кузьмич [46]	зручність та можливість швидкої оплати товарів у торговій мережі з використанням платіжних карток	+	
	наявність вигідних програм лояльності від платіжних систем та банківських установ для власників платіжних карток	+	
	можливість проводити та відслідковувати платежі вдома за допомогою системи Інтернет-банкінг	+	
	безпечність та надійність сучасних систем захисту при використанні платіжних карток	+	
	недостатня забезпеченість торгових точок платіжними терміналами		+
	низький рівень обізнаності потенційних клієнтів щодо можливостей та переваг використання платіжних карток		+
	значна кількість банкоматів, що сприяє швидкому зняттю коштів з рахунків		+
	недостатня довіра населення до банківських установ		+
С. Кирюхін [46]	активна діяльність банківських установ, які постійно розвивають свої еквайрингові мережі	+	
	«освітня програма», яку проводять працівники банків зі своїми клієнтами	+	
	низький рівень фінансової грамотності клієнтів		+
І. Курдельчук [47, с. 292–298]	значна частка незаконних операцій з використанням платіжних карток		+

* сформовано авторами

ДОДАТОК В

Таблиця В.1

Кількість випущених платіжних карток в Польщі протягом 2012–2014 років, тис. шт. *

Роки	Разом, з них:	дебетові	кредитні		Картки платіжних систем		Кредитні картки з функцією зняття готівки з банкомату	Кредитні картки без функції зняття готівки з банкомату		Картки, оснащені магнітною смугою	Картки, оснащені мікропроцесором	Картки, оснащені магнітною смугою і мікропроцесором	Віртуальні картки
2012	33291,1	26549,6	6448,1		191,1		32928,1	171,9		5 228,2	20,9	27919,3	122,7
2013	34658,7	28235,5	6133,6		178,4		34220,1	260,1		3 489,4	23,2	31020,5	125,5
2014	36068,8	29745,0	6042,0		174,9		35577,7	316,3		1 790,6	28,8	34120,9	128,5

* сформовано на основі даних джерела: [81]

Таблиця В.2

Кількість операцій (готівкових і безготівкових), здійснених з використанням платіжних карток, в Польщі протягом 2012–2014 років, млн. злотих *

Роки	Разом, з них:	дебетові	кредитні		Картки платіжних систем		Кредитні картки з функцією зняття готівки з банкомату	Кредитні картки без функції зняття готівки з банкомату		Картки, оснащені магнітною смугою	Картки, оснащені мікропроцесором	Картки, оснащені магнітною смугою і мікропроцесором	Віртуальні картки
2011	1772304,8	1551734,0	206849,0		6194,9		1764607,9	1502,0		639084,4	696,7	1131775,4	748,2
2012	1983790,4	1748570,6	222247,3		6348,5		1976046,1	1395,8		197884,0	595,4	1784439,6	871,3
2013	2240006,0	1974967,3	252290,4		6522,9		2231901,7	1581,5		124106,1	593,4	2114300,0	1006,4
2014	2653913,7	2361704,5	12558,6		279650,7		2644722,8	1962,6		82789,8	588,4	2569269,7	1265,9

* сформовано на основі даних джерела: [81]

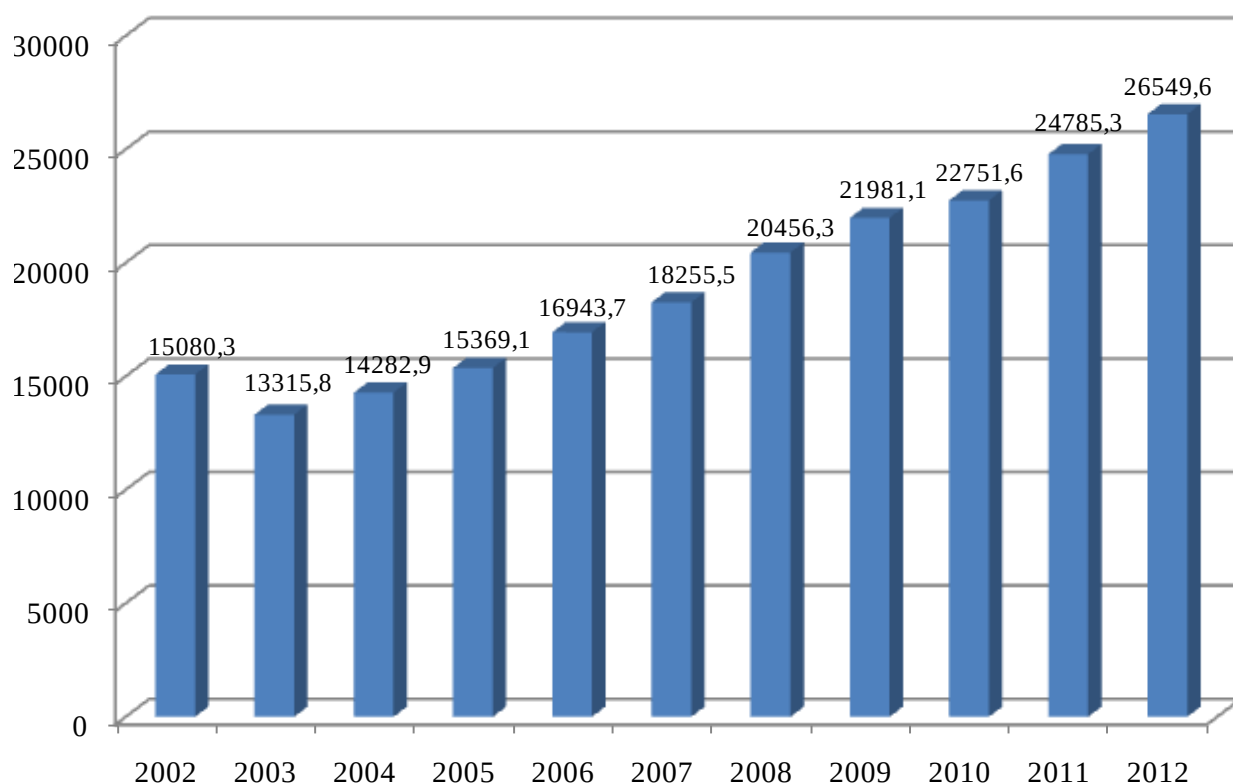


Рис. В.1. Кількість емітованих банківських карток в Польщі протягом 2002–2012 років, тис. шт. [80, с. 105]

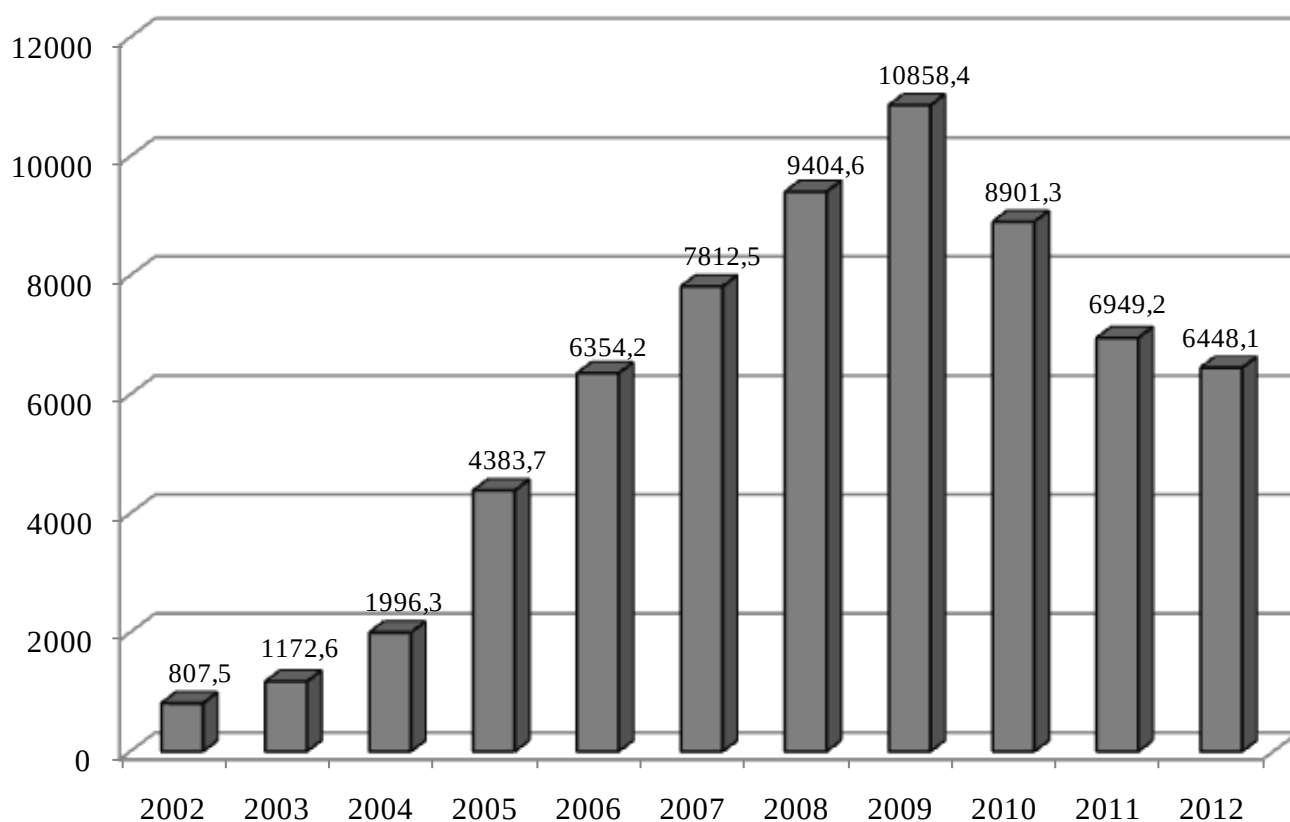


Рис. В.2. Кількість випущених кредитних карток в Польщі протягом 2002–2012 років, млн. шт. [80, с. 106]

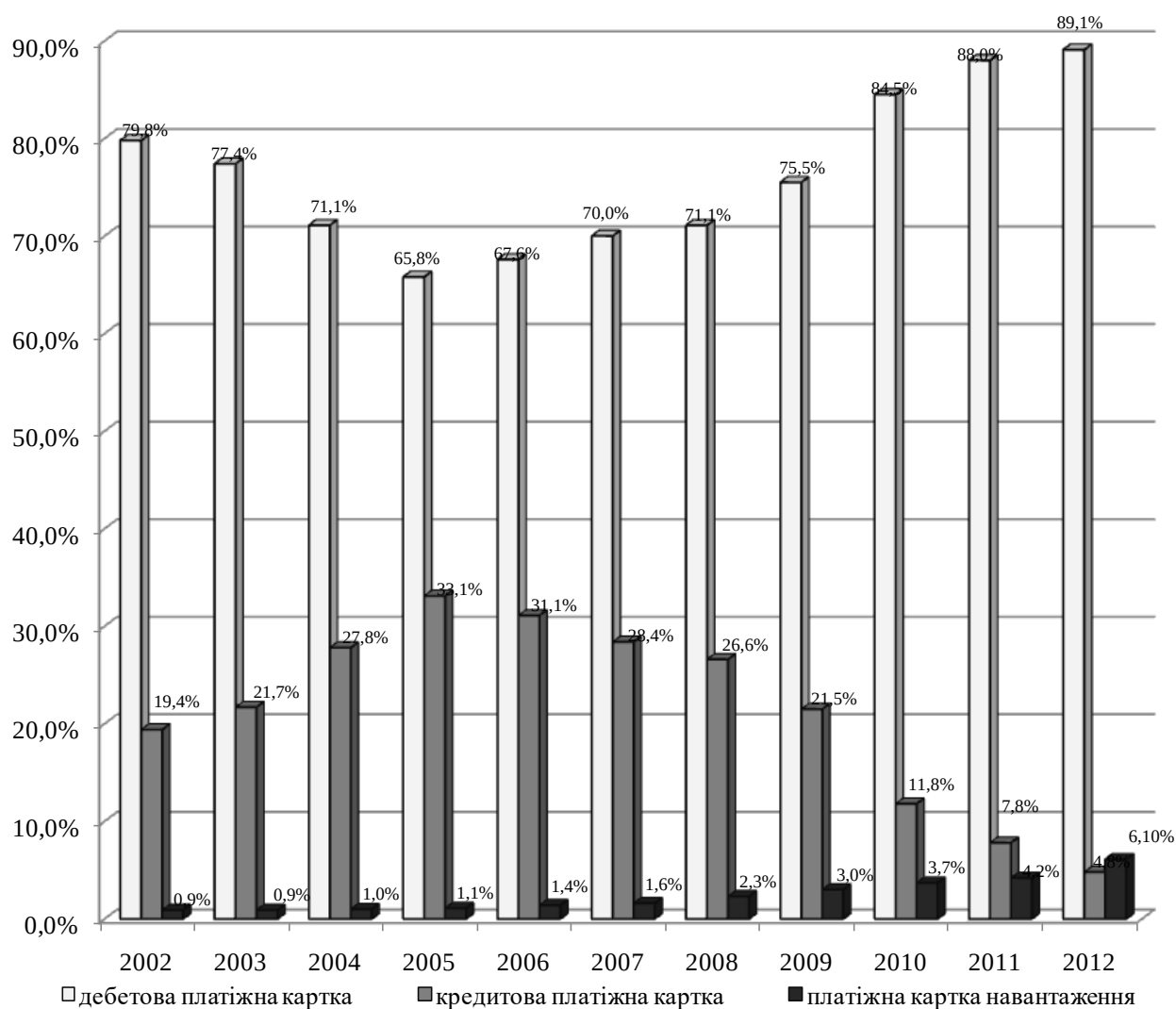


Рис. В.3. Поділ платіжних карток в Польщі з урахуванням критерію функції протягом 2002–2012 років [80, с. 109]

ДОДАТОК Д

Таблиця Д.1

**Кількість та обсяг операцій,
здійснених на території Російської Федерації
з використанням платіжних карток,
емітованих кредитними організаціями (протягом 2010–2014 років) ***

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Кількість операцій, млн. од., з них:	3107,3	4126,1	5776,5	7487,6	9763,0
- операції зі зняття готівки	2068,3	2448,6	2845,8	3132,5	3275,4
- безготівкові операції, з них:	1039,0	1677,5	2930,7	4355,1	6487,6
операції з оплати товарів (робіт, послуг)	991,7	1580,0	2701,8	4092,7	6042,8
Обсяг операцій, млрд. руб., з них:	12633,5	17207,4	23082,0	28621,8	34999,6
- операції зі зняття готівки	10958,8	14029,8	18033,8	21241,0	23826,1
- безготівкові операції, з них:	1674,7	3177,6	5048,2	7380,8	11173,4
операції з оплати товарів (робіт, послуг)	1086,0	1979,0	3112,5	4458,1	6857,8

* сформовано на основі даних джерела: [85]

ДОДАТОК Е

Таблиця Е.1

Статистичні дані
щодо здійснення шахрайств за операціями
з використанням платіжних карток на території США у 2014 році *

Показники	Значення
Загальний обсяг шахрайств по всьому світу	5,55 млрд. дол. США
Відсоток американців, які стали жертвами шахрайств	10%
Відсоток американців, які стали жертвами банкоматного шахрайства	7%
Середня сума, отримана від шахрайств	\$399
Відсоток усіх фінансових махінацій, пов'язаних з операціями з використанням платіжних карток	40%
Відсоток шахрайств за видами:	
- підроблені картки	37%
- втрачені / вкрадені картки	23%
Відсоток шахрайств за точками контакту:	
- електронна пошта	48%
- мережа Інтернет	12%
- телефон	10%
- інші	17%
Відсоток американців, які стали жертвами шахрайств, за віком:	
- 20–29 років	19%
- 30–39 років	22%
- 40–49 років	25%
- 50–59 років	25%
- 60 років і більше	10%

* сформовано на основі даних джерела: [91]

ДОДАТОК Ж

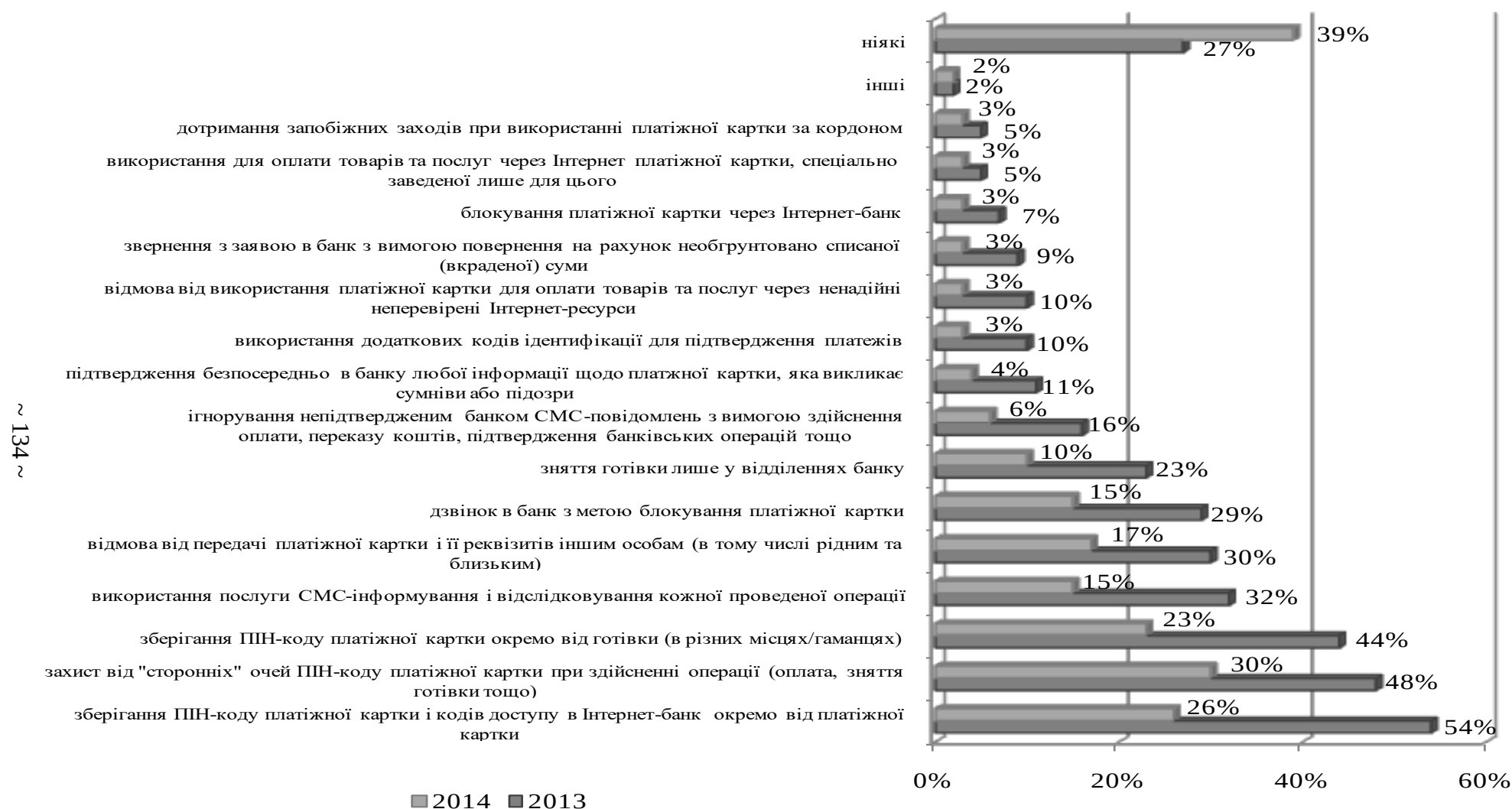


Рис. Ж.1. Результати опитування щодо інформованості росіян про способи захисту від шахрайств, які вони знають (протягом 2013–2014 років) [92, с. 9]

продовж. дод. Ж

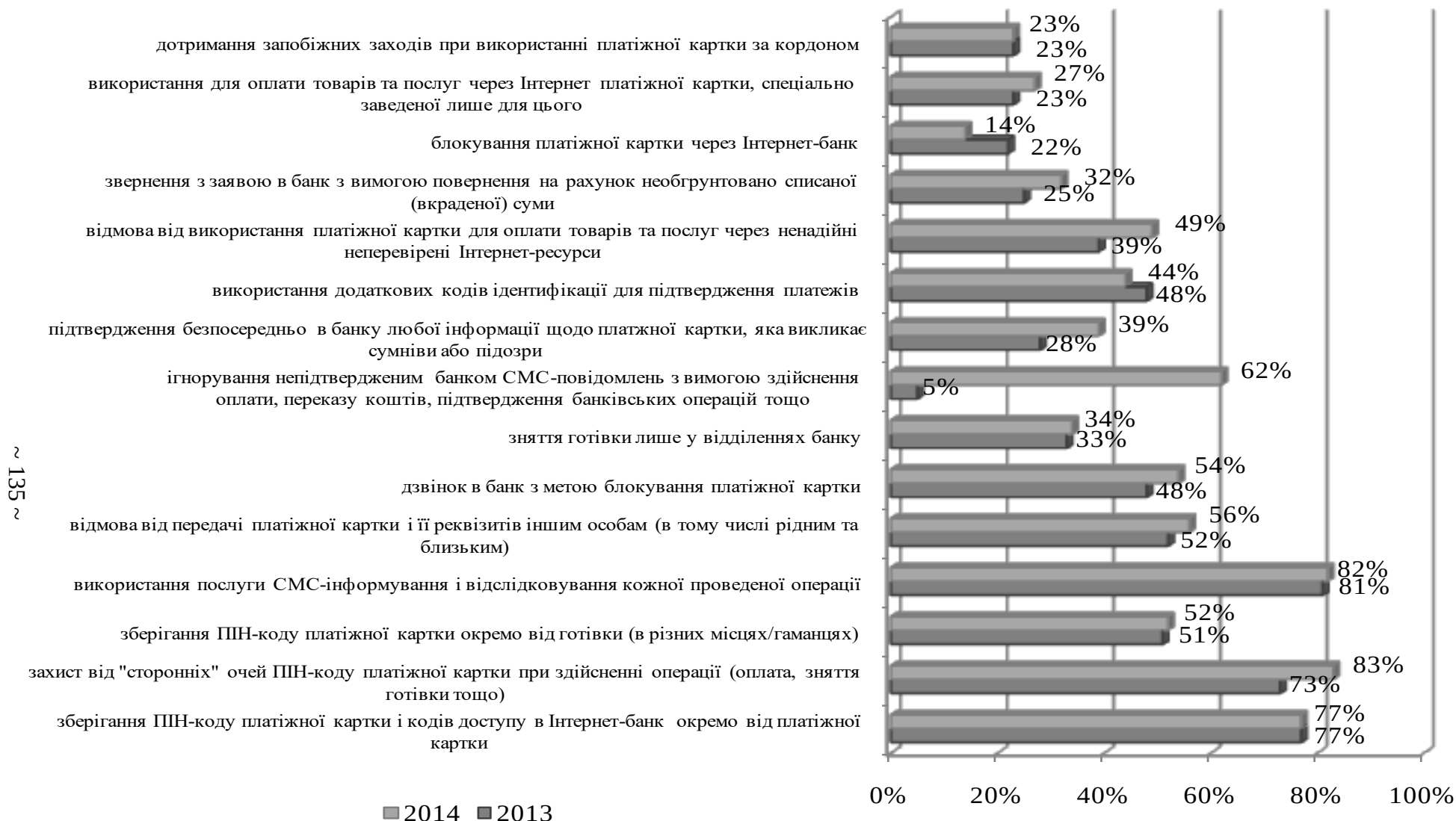


Рис. Ж.2. Результати опитування щодо інформованості росіян про способи захисту від шахрайства, які вони використовують (протягом 2013–2014 років) [92, с. 23]

ДОДАТОК 3

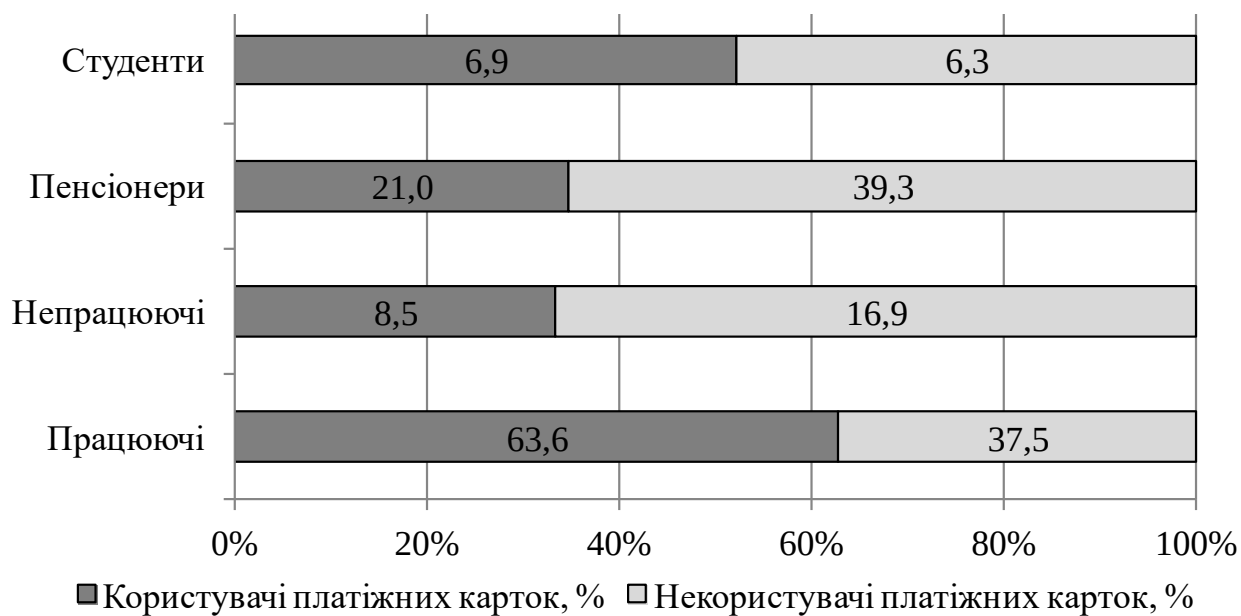


Рис. 3.1. Аналіз статусу зайнятості держателів платіжних карток в Україні станом на 01.01.2014 року, % *

** сформовано на основі даних джерела: [31]*

ДОДАТОК К

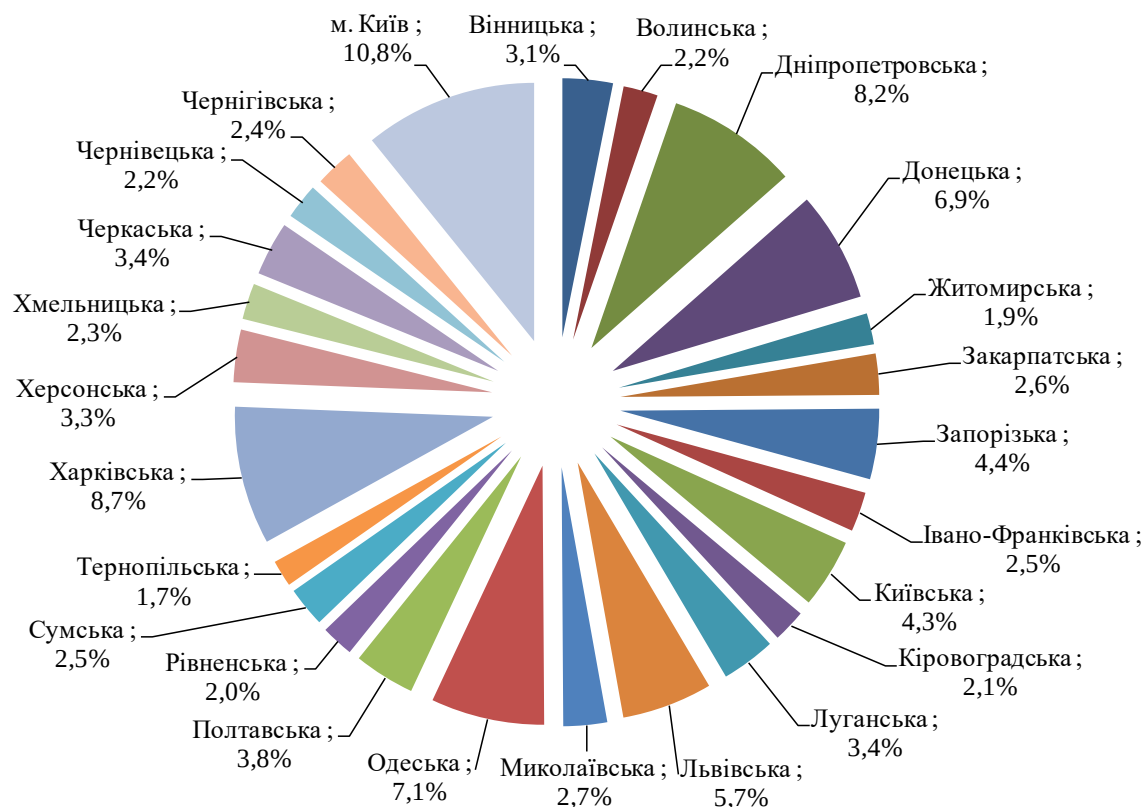


Рис. К.1. Концентрація підрозділів банків в регіонах України станом на 01.10.2014 року *

* сформовано на основі даних джерела: [108]

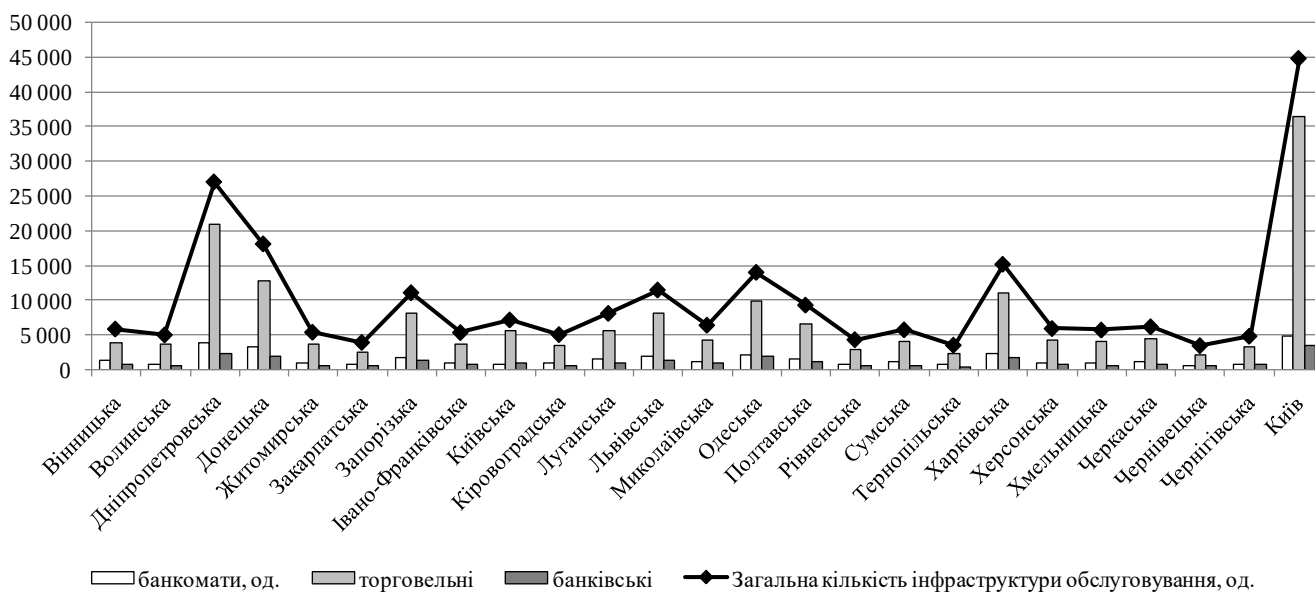


Рис. К.2. Аналіз інфраструктури обслуговування платіжними картками в розрізі регіонів України станом на 01.10.2014 року, % *

* сформовано на основі даних джерела: [108]

ДОДАТОК Л

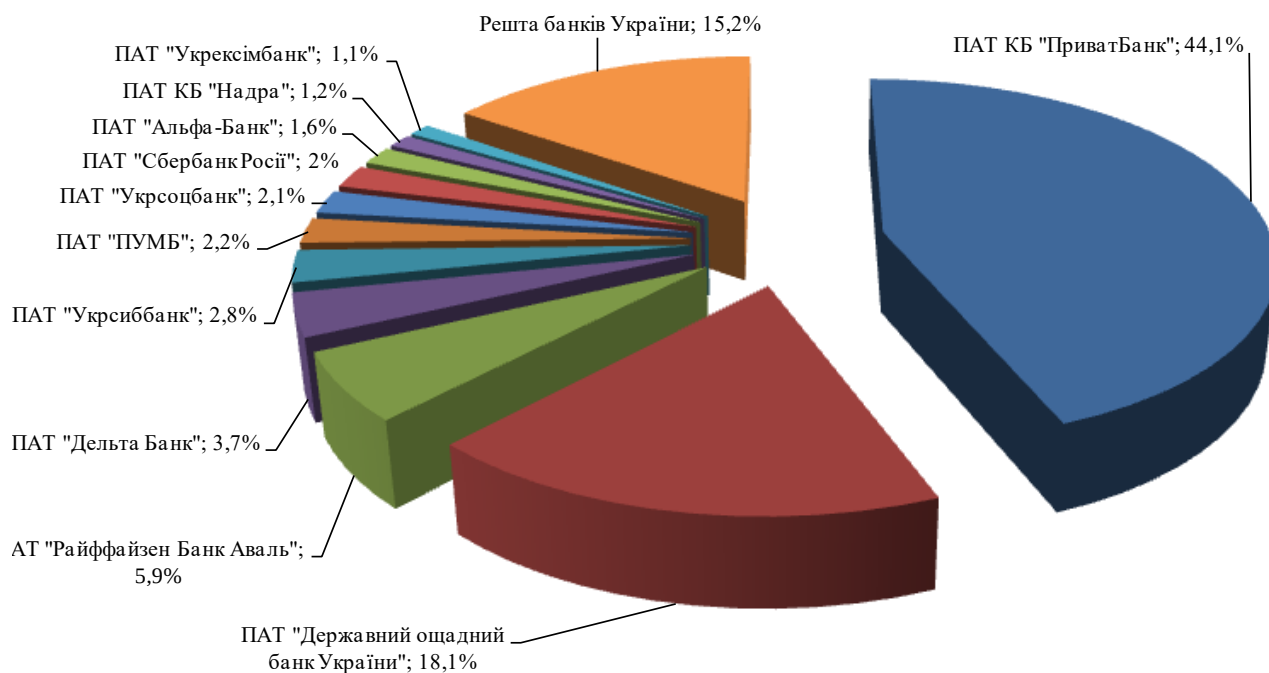


Рис. Л.1. Частка платіжних карток, що перебувають в обігу, у розрізі банків України станом на 01.10.2014 року *

** сформовано на основі даних джерела: [105]*

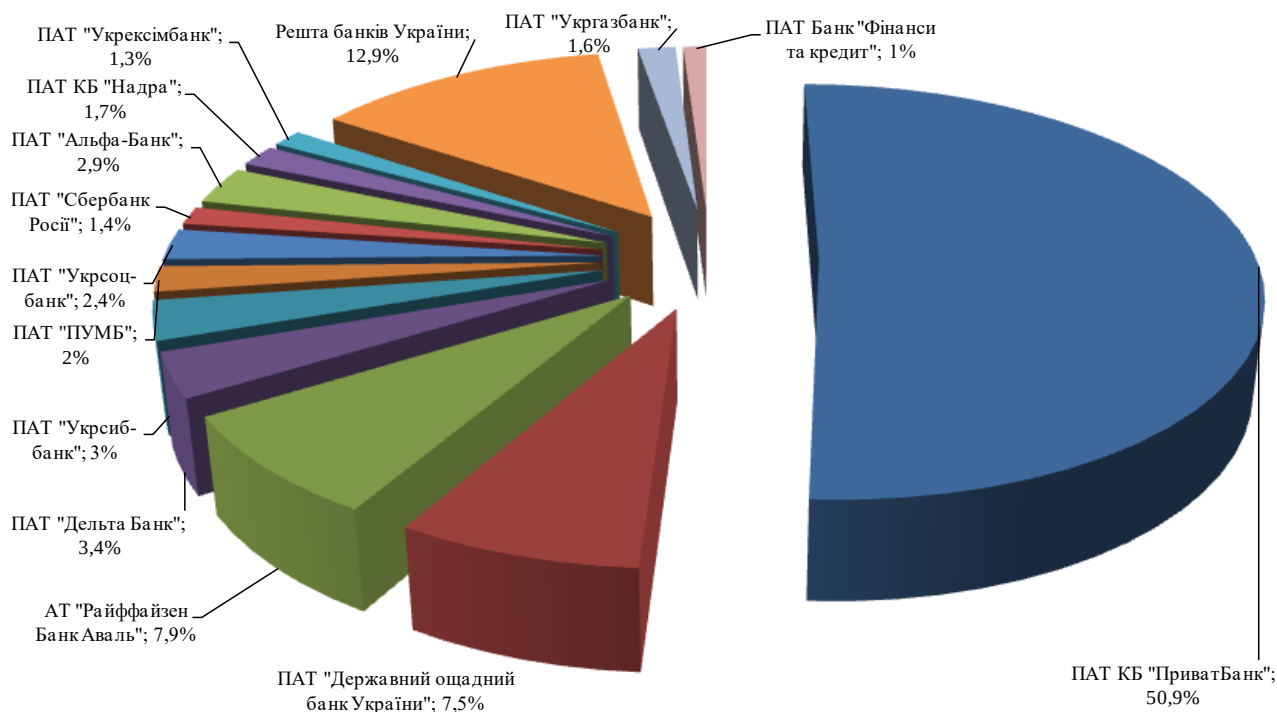


Рис. Л.2. Частка активних платіжних карток у розрізі банків України станом на 01.10.2014 року, % *

** сформовано на основі даних джерела: [105]*

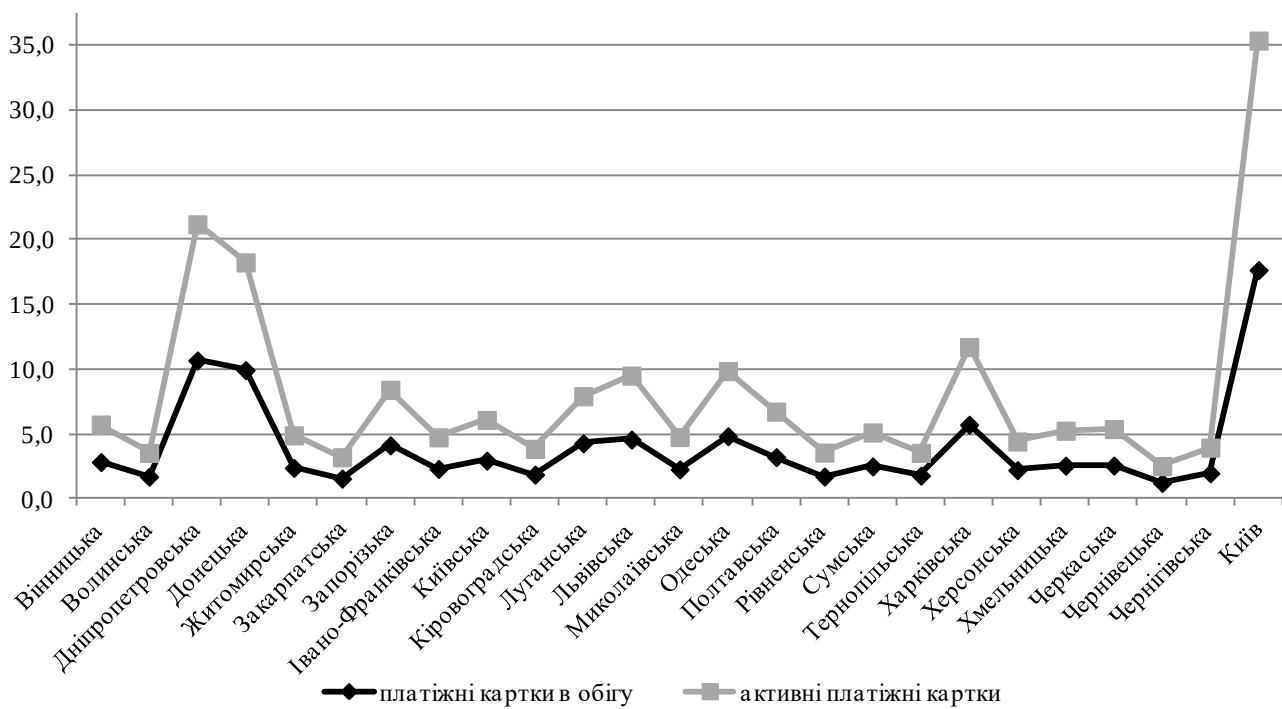


Рис. Л.3. Аналіз ринку платіжних карток в розрізі регіонів України за рівнем їх використання станом на 01.10.2014 року, % *

** сформовано на основі даних джерела: [105]*

ДОДАТОК М

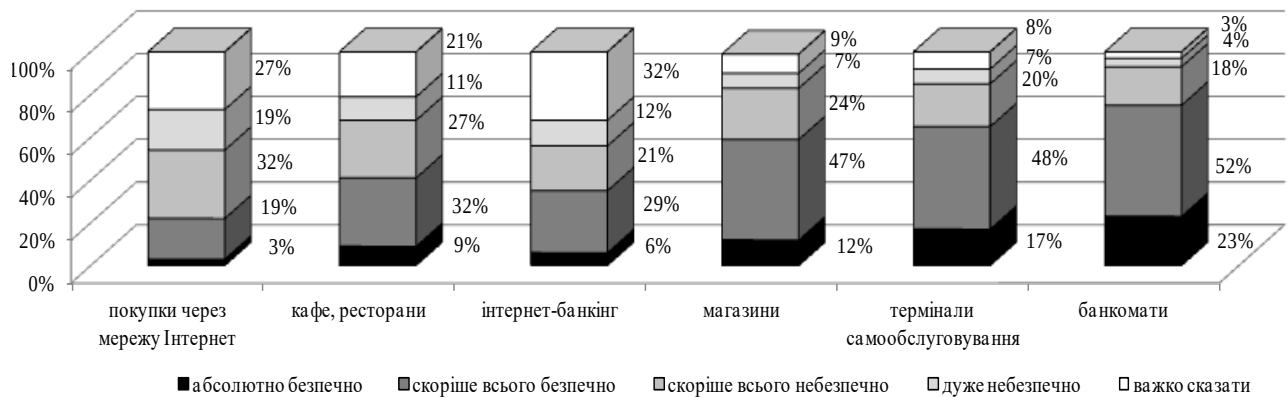


Рис. М.1. Аналіз опитування щодо рівня безпеки платіжних каналів в Україні (2014 рік), % *

* сформовано на основі даних джерела: [112]

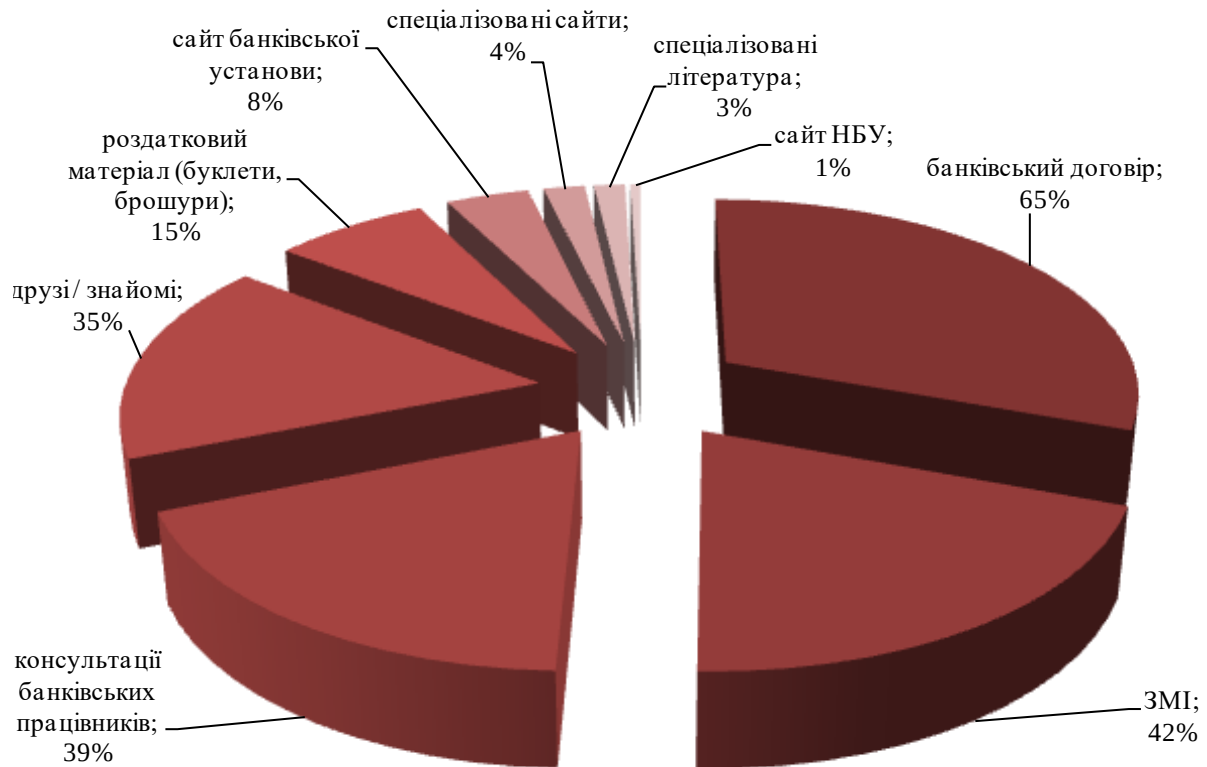


Рис. М.2. Аналіз рівня поінформованості щодо безпеки операцій з використанням платіжних карток (2014 рік), % *

* сформовано на основі даних джерела: [112]

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК	6
1.1. Ринок платіжних карток: зміст та визначальні ознаки	6
1.2. Фактори, що впливають на функціонування ринку платіжних карток .	18
1.3. Практика функціонування ринку платіжних карток в зарубіжних країнах	34
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА СТАНУ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК В УКРАЇНІ	54
2.1. Методичний підхід до оцінки ринку платіжних карток	54
2.2. Аналітичне дослідження стану функціонування ринку платіжних карток в Україні	61
2.2.1. Аналіз наявності та якісної характеристики держателів платіжних карток	61
2.2.2. Аналіз забезпеченості інфраструктурою обслуговування платіжними картками	66
2.2.3. Аналіз інтенсивності використання платіжних карток	70
2.2.4. Аналіз безпечності обслуговування платіжними картками	76
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК В УКРАЇНІ .	82
3.1. Стратегія забезпечення ефективного функціонування ринку платіжних карток	82
3.2. Прогнозування впливу тарифної політики банку на обслуговування платіжними картками	91
3.3. Розвиток системи безконтактних платежів як альтернатива забезпечення ефективності функціонування ринку платіжних карток в Україні	99
ВИСНОВКИ	109
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	111
ДОДАТКИ	121

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**Корецька Наталія Іванівна,
Збирун Дарія Вікторівна**

Наукове видання

**РИНОК ПЛАТІЖНИХ КАРТОК УКРАЇНИ:
АНАЛІЗ ТА СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
*Монографія***

Комп'ютерний набір та верстка: Н. Корецька, Д. Збирун

Підпис до друку «25» жовтня 2016 року
Формат 60х84/16. Папір офіс. Гарант. Таймс.
Ум. друк. арк. 5,0. Обл.-вид. арк. 4,9.
Тираж 50 пр. Зам. 103.

Редакційно-видавничий відділ
Луцького національного технічного університету
43018, м. Луцьк, вул. Львівська, 75.
Друк – РВВ Луцького НТУ

Свідоцтво Держкомтелерадіо України ДК №4123 від 28.07.2011 р.

К-66

Корецька Н. І., Збирун Д. В.

**РИНОК ПЛАТІЖНИХ КАРТОК УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ТА СТРАТЕГІЇ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ : монографія. – Луцьк :
РВВ Луцького НТУ, 2016. – 141 с.**

ISBN 978–617–672–149–9

ББК 65.262.1(4Укр)в6

